

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Maģistra darbs

CILVĒKU AUDU UN ORGĀNU NELIKUMĪGAS IZŅEMŠANAS REGULĒJUMS

Autore: Dina Ausekle

Studenta apliecības Nr.: da18017

Darba vadītāja: Dr.iur., prof. Valentija Liholaja

Rīga 2020

ANOTĀCIJA

Maģistra darba “Cilvēku audu un orgānu nelikumīgas izņemšanas regulējums” aktualitāte un problemātika ir saistīta ar straujo zinātnes un medicīnas attīstību pasaulē, kas ir radījusi jaunus sociālus, tiesiskus un bioētiskus jautājumus, kuri ir jāatrisina gan medicīnas, gan tiesību zinātnes nozarei.

Ievērojot to, ka normatīvais regulējums cilvēku audu un orgānu izņemšanai un transplantācijai vēsturiski nav pastāvējis, darbā nosprausts mērķis izpētīt šī normatīvā regulējuma attīstību gan Latvijā, gan citās valstīs, īpašu uzmanību pievēršot, cik detalizēti likumdevējs ir uzskaitījis atļautās darbības ar cilvēku audiem un orgāniem un kādus sodus paredzējis par atļauto darbību parkāpumiem.

Veiktā zinātniskā pētījuma rezultātā izdarīti secinājumi par pašreizējo cilvēku audu un orgānu izņemšanas tiesisko regulējumu, salīdzinot Latvijas tiesību aktus ar Eiropas Savienības un citu valstu tiesību aktiem.

ANNOTATION

The topicality and problems of the master's thesis “Regulation of illegal removal of human tissues and organs” are related to the rapid development of science and medicine in the world, which has created new social, legal and bioethical issues that must be solved by both medicine and law.

Considering that the regulatory framework for the removal and transplantation of human tissues and organs has historically not existed, the aim of the study is to study the development of this regulatory framework both in Latvia and in other countries, paying special attention to how detailed the legislator lists provided for penalties for violations of permitted activities.

As a result of the performed scientific research, conclusions have been made regarding the current legal regulation of the removal of human tissues and organs, comparing the legislation of Latvia with the legislation of the European Union and other countries.

SATURA RĀDĪTĀJS

Izmantoto apzīmējumu saraksts	5
Ievads	6
1. Starptautiskais tiesiskais regulējums	8
1.1. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija	8
1.2. Eiropas Savienības pamattiesību harta	10
1.3. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija	10
1.4. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu	14
1.5. Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību	15
2. Latvijas tiesiskais regulējums	21
2.1. Vēsturiskā attīstība	21
2.2. Krimināllikums	22
2.2.1. Objekts	25
2.2.2. Objektīvā puse	26
2.2.3. Subjekts	29
2.2.4. Subjektīvā puse	30
3. Ārvalsts tiesiskais regulējums	43
3.1. Lietuva	43
3.2. Igaunija	45
3.3. Vācija	48
3.4. Krievija	53
Kopsavilkums	60
Izmantotās literatūras un tiesību avotu saraksts	64
Dokumentārā lapa	70

IZMANTOTO APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ES – Eiropas Savienība

ECT - Eiropas Cilvēktiesību tiesa

EK – Eiropas Komisija

EP – Eiropas Padome

PGD – preimplantācijas ģenētiskā diagnostika

PGT-M - pirmsimplantācijas ģenētiskā testēšanu uz monogēnu / 1 gēna mutāciju izraisītam saslimšanām

IVF – in vitro fertilization (ārpusdzemdes apaugļošana)

PSR - Padomju Sociālistiskā Republika

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

KL – Krimināllikums

KK – Kriminālkodekss

u.c. – un citi

IEVADS

Cilvēku audu un orgānu izņemšana tiek izmantota ar mērķi tos transplantēt citā cilvēkā, lai uzlabotu šī cilvēka veselību vai pat glābtu tā dzīvību, bet ne tikai. Mūsdienās audu transplantācija tiek izmantota arī plastiskajā ķirurģijā, veicot kosmētiskās operācijas. Transplantācijas aizsākumi meklējami jau sen, bet pieredzes un zināšanu trūkuma dēļ sekmīga transplantācijas attīstība ir bijusi lēna. Sekmīga cilvēka audu un orgānu transplantācija notika 20. gadsimtā, kad strauji attīstījās medicīna un līdz ar to arī transplantācijas zinātne un tehnoloģijas. Transplantācija attīstījās tik ātri un plaši, ka sabiedrība saskārās ar nepieciešamību šo jautājumu noregulēt ar normatīvajiem aktiem, lai aizsargātu dzīva cilvēka tiesības uz savu veselību un jau miruša cilvēka izvēles tiesības uz sava ķermeņa audu un orgānu izmantošanu transplantācijai vai zinātniskiem mērķiem, kuras izteiktas viņam vēl dzīvam esot.

Cilvēka audu un orgānu transplantācija ir augsts un pozitīvi vērtējams zinātnes sasniegums, jo tādā veidā tiek glābtas cilvēku dzīvības. Tomēr, tā kā donoru skaits ir krietni mazāks par nepieciešamo audu vai orgānu skaitu, kā arī reizēm šie audi un orgāni ir jāgaida vairākus gadus, šajā jomā ir novērojami gadījumi, kad cilvēka audi un orgāni tiek izņemti no cilvēka, kurš pats vai šī cilvēka nāves gadījumā viņa tuvinieki nav izteikuši piekrišanu to izņemšanai. Ievērojot cilvēka audu un orgānu, kurus var izmantot transplantācijai, ierobežoto skaitu, šie audi un orgāni tiek ne tikai nelikumīgi izņemti no mirušiem cilvēkiem, bet arī no dzīviem, kā arī notiek personu nolaupīšana ar mērķi iegūt audus un/vai orgānus. Pasaulē plaši izplatīta ir šo audu un/vai orgānu pirkšana – pārdošana. Tas ir nelikumīgi un pretēji morāles un ētikas normām. Gan dzīva, gan miruša cilvēka ķermeņa audu un orgānu izņemšana un izmantošana kalpo medicīnas attīstībai, un tai ir bezpeļņas raksturs. Jebkura dzīva vai miruša cilvēka ķermeņa audu un orgānu izņemšana notiek, stingri ievērojot izteikto piekrišanu vai nepiekrišanu, un šo audu un orgānu atlase, nosūtīšana un izmantošana kā komercdarījums ir aizliegta.

Normatīvais regulējums transplantācijai vēsturiski nav pastāvējis, jo tā sākotnēji bija eksperimentāla, un pozitīvi piemēri transplantācijai bijuši reti. Normatīvā regulējuma izstrāde jāsaista gan ar medicīnas attīstību kopumā, gan ar veiksmīgajiem transplantācijas piemēriem. Tā kā transplantācija turpinās attīstīties arī mūsdienās, ir nepieciešams precīzs normatīvais regulējums, lai spētu identificēt kriminālsodāmus gadījumus un pareizi tos kvalificēt.

Darba mērķis ir izpētīt Eiropas Savienības, Latvijas un vairāku ārvalstu normatīvajos aktos ietvertu cilvēka audu un orgānu izņemšanas regulējumu, kā arī izpētīt tiesu praksi un normatīvo aktu faktisko piemērošanu lietās, kur ir aizdomas par transplantāciju, neievērojot normatīvajos aktos noteikto kārtību.

Darba uzdevums ir 1) iepazīties ar audu un orgānu izņemšanas tiesisko regulējumu, Eiropas Savienībā, Latvijā un ārvalstīs; 2) analizēt kopīgo un atšķirīgo šajā tiesiskajā regulējumā; 3) izdarīt secinājumus par mūsu valsts krimināltiesiskā regulējuma atbilstību Eiropas Padomes tiesiskajiem dokumentiem šajā jomā; 4) izpētīt pieejamo tiesu praksi.

Lai sasniegtu darba mērķi un izpildītu darba uzdevumu, darbā tiek izmantotas tādas pētniecības metodes kā vēsturiskā, analītiskā, deduktīvā un induktīvā. Vēsturiskā pētniecības metode tiek izmantota, lai atklātu tiesību normu veidošanos aspektus. Analītiskā pētniecības metode tiek izmantota, pētot tiesību literatūru, normatīvos aktos un citus tiesību avotus. Analīze ir veikta secinājumu un vērtējumu pamatā.

Studiju darbā tiek izmantoti tādi tiesību akti kā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu un Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību. Krimināllikums, likums "Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā", Seksuālās un reproduktīvās veselības likums, Lietuvas Republikas kriminālkodekss, Igaunijas Sodli likums.

1. STARPTAUTISKAIS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Ikvienam cilvēkam piemīt cilvēktiesības. Tās ir visaptverošas tiesības, kuras piemīt ikvienam neatkarīgi no tautības, dzīvesvietas, dzimuma, nacionālās vai etniskās izcelsmes, reliģijas, valodas vai jebkura cita statusa. Visiem cilvēkiem ir vienlīdzīgas tiesības uz cilvēktiesībām.

Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz dzīvību, veselību un vispār cieņu kā vispārcilvēcisku vērtību. Mūsdienu medicīnas attīstība, tai skaitā, transplantācija pieļauj iesaistīties šajās tiesībās, tāpēc valstīm ir svarīgi pieņemt un ievērot cilvēktiesību aizsardzības dokumentus. Ir starptautiskie un nacionālie dokumenti, kuri regulē cilvēktiesības.

Galvenais starptautiskais cilvēktiesību dokumentu izstrādātājs ir Apvienoto Nāciju Organizācija, pieņemot konvencijas, deklarācijas, paktus un rekomendācijas. Daļa no šiem dokumentiem ir ar rekomendējošu raksturu, bet daļa ir saistošas tām valstīm, kuras ir pievienojušās šiem dokumentiem. Lai arī neviens dokuments tieši neregulē transplantācijas jomu, šie dokumenti ir cieši ar to saistīti, jo regulē cilvēka tiesības uz dzīvību, veselību, privātumu, ģimenes dzīvi un cieņu.

Eiropas Padome savos dokumentos ir norādījusi, ka tās mērķis ir aizsargāt visu cilvēku cieņu un identitāti un ikvienam bez jebkādas diskriminācijas garantēt viņa integritātes respektēšanu un citas tiesības un pamatbrīvības saistībā ar bioloģijas un medicīnas sasniegumu izmantošanu. Eiropas Savienībā pēdējos gadus ir ievērojams medicīnas zinātnes progress, jo īpaši orgānu un audu transplantācijas jomā, palīdzot glābt cilvēku dzīvību vai būtiski uzlabojot dzīves kvalitāti. Orgānu un audu transplantācija ir atzīta iedzīvotājiem piedāvāto veselības pakalpojumu daļa, tomēr orgānu un audu nepietiekamā daudzuma dēļ Eiropas Padome veic atbilstošus pasākumus, lai sekmētu orgānu un audu ziedošanu, jo īpaši informējot sabiedrību par orgānu un audu transplantācijas nozīmi un veicinot Eiropas valstu sadarbību šajā jomā, tomēr tajā pašā laikā nosakot tiesisko regulējumu darbībām, kuras ir aizliegts veikt saistībā ar cilvēku orgāniem un audiem.

1.1. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

1948.gadā 10.decembrī Parīzē tika pieņemta Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, kas tiek uzskatīts par cilvēktiesību sistēmas pamatdokumentu. Deklarācijai ir būtiska loma mūsdienu cilvēktiesību jomā, jo tajā formulēta cilvēktiesību būtība. Deklarācija sniedz visaptverošu cilvēktiesību uzskaitījumu. Tajā apzinātas dzīvības, veselības, pilsoniskās un politiskās tiesības, kā arī ekonomiskās, kultūras un sociālās tiesības. Deklarācija pati par sevi nav juridiski saistoša valstīm, taču liela daļa no deklarācijā iekļautajām normām iegūst saistošu raksturu pēc to iestrādāšanas cilvēktiesību dokumentos, kuri ir juridiski saistoši, piemēram, 1966.gada 16.decembra Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras

tiesībām¹, kā arī vairākās konvencijās. Tāpat daži tiesību zinātnieki, to vidū arī Hērsts Hannums (Hurst Hannum) apgalvo, ka, tā kā valstis vairāk nekā 50 gadus ir patstāvīgi atsaukušās uz Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, tā ir kļuvusi saistoša kā daļa no starptautiskajām paražu tiesībām.² Kā arī jebkura valsts, pieņemot savas nacionālās tiesību normas, var iestrādāt tajās Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā iekļautās normas.

Tā, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs ir bijuši gadījumi, kad personas vērsušās tiesā par nelikumīgu audu un šūnu izmantošanu. Lielākajai daļai mazuļu, kas katru gadu dzimst Amerikā, veic obligātu jaundzimušo skrīningu, lai atklātu nopietnus veselības stāvokļus, kas var izraisīt postošas sekas, ja ārstēšana netiek sākota pirms simptomu parādīšanās. Skrīnings paredz paņemt asins paraugu no jaundzimušā. Skrīningam netiek izmantotas visas no jaundzimušajiem savāktās asinis, un daudzos štatos tiek saglabāti atlikušo asiņu paraugi. Šiem paraugiem ir plašs potenciālo lietojumu klāsts – sākot no skrīninga programmas novērtēšanas līdz sabiedrības veselības un biomedicīnas pētījumiem, kas nav saistīti ar jaundzimušo skrīningu. Asins paraugu izmantošanai obligāti ir nepieciešama jaundzimušā vecāku piekrišana.

2009.gadā piecas ģimenes iesūdzēja Teksasas Valsts veselības pakalpojumu departamentu, apgalvojot, ka prakse saglabāt no jaundzimušajiem ievāktos asins paraugus bez vecāku piekrišanas ir pretrunā ar Amerikas Savienoto Valstu konstitūcijā garantētajām tiesībām³. Prasītāji apgalvoja, ka, paturot jaundzimušo asins paraugus bez viņu piekrišanas, departaments viņiem bija atņēmis jaundzimušajiem tiesības būt brīviem no nelikumīgām kratīšanām un arestiem nākotnē, kā arī atņēmis viņu brīvību un tiesības uz privāto dzīvi, jo asinis satur ļoti privātu medicīnisku un ģenētisku informāciju.

Strīda laikā tika grozīti normatīvie akti un turpmāk, lai varētu izmantot iegūtās asinis no jaundzimušajiem citiem mērķiem, ne skrīningam, obligāti bija jāinformē vecāki un jālūdz tiem atļauja. Tāpat Departaments piekrita atrisināt strīdu bez tiesas, iznīcinot vairāk nekā piecus miljonus asins paraugu, kas iepriekš tika saglabāti bez vecāku piekrišanas. Diemžēl tā kā lieta netika izspriesta tiesā, netika izskatīti prasītāju argumenti par jaundzimušo brīvību un tiesību uz privāto dzīvi aizskārums, un tiesa nedeva šiem argumentiem savu vērtējumu.

ASV ir vairākas lietas pret Pīrsas apgabalu par pārkāpumiem, kurus pieļāvuši Pīrsas apgabala Medicīniskās ekspertīzes biroja darbinieki, līķa autopsijas laikā uzņemtas fotogrāfijas

---

¹ ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Latvijas Vēstnesis, 2003.gada 23.aprīlī, Nr. 61

² Hurst Hannum, The universal declaration of human rights in National and International Law, 145.lpp., <https://cdn2.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/13/2014/04/16-Hannum.pdf> [aplūkots 03.04.2020.]

³ Beleno et al v. Texas Department of State Health Services et al Sep 17, 2009 <https://casetext.com/case/beleno-v-lahey> [aplūkots 03.04.2020.]

izmantojot personīgiem mērķiem bez mirušās personas radnieku piekrišanas, tādā veidā aizskarot mirušās personas cieņu un tiesības uz privātumu.⁴

1.2. Eiropas Savienības Pamattiesību harta

Eiropas Savienības Pamattiesību hartu sākotnēji svinīgi proklamēja Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas priekšsēdētāji Nicas Eiropadomē 2000.gada 7.decembrī. Tolaik tai nebija saistoša juridiska spēka. Līguma par Eiropas Savienību 6.panta 1.punktā, kurā grozījumi izdarīti ar Lisabonas līgumu, noteikts, ka harta ir juridiski saistoša un tai ir tāds pats juridiskais spēks kā līgumiem, līdz ar to kopš 2009.gada 1.decembra tā ir juridiski saistoša visām dalībvalstīm.

Kā norādīts Pamattiesību hartas preambulā, tajā, ievērojot Eiropas Savienības kompetences un uzdevumus, kā arī subsidiaritātes principu, no jauna ir apstiprinātas tiesības, kuru pamatā ir dalībvalstu konstitucionālās tradīcijas un starptautiskās saistības, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Savienības un Eiropas Padomes pieņemtās Sociālās hartas, kā arī Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra.⁵

Kā izriet no preambulas, Savienība balstās uz nedalāmām, universālām vērtībām – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti; tās pamatā ir demokrātijas un tiesiskuma principi. Vislielāko uzmanību Savienība pievērš indivīdam, iedibinot Savienības pilsonību un izveidojot brīvības, drošības un tiesiskuma telpu. Līdz ar to Pamattiesību harta sastāv no sešām sadaļām: cieņa, brīvības, vienlīdzība, solidaritāte, pilsoņu tiesības un tiesiskums. Paralēli tradicionālajām cilvēktiesību aizsardzības jomām, Pamattiesību harta ietver arī “trešās paaudzes” pamattiesības: datu aizsardzība, garantijas bioētikas jomā un pārredzama administrācija.

1.3. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija⁶ ir viens no pasaulē nozīmīgākajiem cilvēktiesību dokumentiem. Ar to nodrošina personu cilvēktiesību aizsardzību un stiprina demokrātisko iekārtu Konvencijas dalībvalstīs. Konvencijas mērķis ir cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība visā Eiropā. Saistībā ar cilvēku audu un orgānu izmantošanu svarīgas ir konvencijā nostiprinātās tiesības uz dzīvību, tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Konvencijas paredzēto mērķu sasniegšanu, galvenokārt, realizē dalībvalstu tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Dalībvalstu tiesām ir uzdots garantēt savas valsts uzņemto

⁴ Lietu apkopojums <https://caselaw.findlaw.com/wa-supreme-court/1289125.html> [aplūkots 2020.gada 04.aprīlī]

⁵ ES Pamattiesību harta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [aplūkots 2020.gada 04.aprīlī]

⁶ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144 (858/859), 13.06.1997. [aplūkots 2019.gada 04.maijā]

saistību izpildījumu, proti, nodrošināt Konvencijā un konkrētajai dalībvalstij saistošajos protokolos garantētās tiesības un brīvības. Eiropas Cilvēktiesību tiesa interpretē un sniedz skaidrojumus šo tiesību un brīvību piemērošanas tvērumam, konstatē dalībvalstu pārkāpumus un attiecīgi soda pārkāpējvalsti, paredzot kompensāciju cietušajai pusei. Tādējādi Eiropas Cilvēktiesību tiesa stimulē pieļauto pārkāpumu prevenciju Konvencijas dalībvalstīs un veicina augstāka cilvēktiesību standarta veidošanos.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir izskatījusi lietas arī pret Latviju par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu un līdz ar to Konvencijas pārkāpumu.

2014.gada 24.jūnijā Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieņēma spriedumu lietā Petrova pret Latviju.⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka ir noticis Konvencijas 8.panta (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību) pārkāpums. Iesniedzēja sūdzējās, ka viņas dēlam tika veikta orgānu izņemšana bez viņas vai viņas dēla iepriekšējas piekrišanas un ka netika veiktas it nekādas darbības, lai noskaidrotu viņas viedokli. Izskatot sūdzību pēc būtības, Tiesa norādīja, ka lietas notikumu laikā Latvijā spēkā esošais regulējums paredzēja tiesības arī mirušās personas tuviniekiem izteikt aizliegumu izņemt orgānus vai audus transplantācijai un ka šajā lietā strīds bija par to, vai pastāvēja adekvāti mehānismi, kas ļautu tuviniekiem šīs tiesības īstenot.

Vērtējot Latvijas likumu kvalitāti, Tiesa atzīmēja, ka, ņemot vērā to, ka iesniedzējas dēla stāvoklis bija kritisks trīs dienu periodā līdz viņa nāvei, nevar apgalvot, ka šajā laikā praktiski nebija iespējams sakontaktēties ar personas tuvākajiem radniekiem, lai noskaidrotu viņu viedokli par orgānu izņemšanu. Tāpat Tiesa norādīja uz viedokļu atšķirību starp Drošības policiju un Prokuratūru, no vienas puses, un Veselības ministriju, no otras puses, jautājumā par to, vai iesniedzējas neinformēšana par plānoto orgānu izņemšanu pārkāpa tajā laikā spēkā esošās tiesību normas, un ka 2004.gada 30.jūnija grozījumi likumā „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” apliecina, ka iepriekš likums nebija pietiekami precīzi formulēts. Turklāt laika periodā, kamēr iesniedzējas dēls bija dzīvs, nebija normatīvā regulējuma valsts institūciju rīcībai, lai noskaidrotu personas viedokli par viņa orgānu izņemšanu.

Tiesa atzina, ka ir konstatējama būtiska neskaidrība attiecībā uz apstākli, ka, lai gan mirušās personas orgānu izņemšana nevar tikt veikta pretēji tieši izteiktai vai par ticamu pieņemamai personas gribai, tomēr nebija noteikts mediķu pienākums izskaidrot šīs tiesības tuvākajiem radniekiem, ne arī patstāvīgi noskaidrot viņu viedokli. Visu minēto apsvērumu dēļ

---

⁷ CASE OF PETROVA v. LATVIA

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\"CASE%20OF%20PETROVA%20v.%20LATVIA\""\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-144997"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [aplūkots 2019.gada 29.maijā]

Tiesa secināja, ka konkrētā laikā Latvijā spēkā esošais normatīvais regulējums nebija formulēts pietiekami precīzi, lai nepieļautu patvaļu. Tā Tiesa atzina, ka iejaukšanās iesniedzējas privātajā dzīvē nenotika atbilstoši likumam, kas radīja Konvencijas 8.panta pārkāpumu. Tiesa uzsvēra, ka, lai arī Latvijas regulējums deva tiesības tuvākajiem radniekiem izteikt savu lēmumu attiecībā uz orgānu izņemšanu nolūkā veikt to transplantāciju, tās šajā saistībā pietiekami skaidri nenoteica medicīnas darbinieku pienākumus.⁸

2015.gada 13.janvārī Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieņēma spriedumu lietā Elberte pret Latviju.⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka ir noticis Konvencijas 3.panta (cietsirdīgas izturēšanās aizliegums) un 8.panta (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību) pārkāpums. Tiesa arī uzskatīja, ka lietā nav atsevišķi jāizvērtē sūdzība par Konvencijas 13.pantu (ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, tiek pārkāptas, ir efektīvas aizsardzības nodrošinājums valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus). Sūdzības iesniedzēja Dzintra Elberte norādīja, ka viņas vīram pēc nāves bez viņas piekrišanas bija izņemti audi, un, saņemot vīra mirstīgās atliekas, viņa kājas bija sasietas, un viņa bija spiesta mirušo vīru apglabāt šādā stāvoklī. Dz. Elbertes vīrs gāja bojā autoavārijā 2001.gadā, un viņa mirstīgās atliekas tika nogādātas uz Tiesu medicīnas centru, kur tika veikta tiesu medicīnas ekspertīze. Pārbaudot mirušā pasi, kurā nebija atzīmes par aizliegumu izņemt audus pēc viņa nāves, no viņa ķermeņa transplantācijas nolūkos izņēma smadzeņu apvalku.

Izskatot sūdzību par tiesību uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību pārkāpumu, Tiesa norādīja, ka lietas notikumu laikā piemērojamās likuma „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” normas nebija formulētas tik precīzi, lai nepieļautu patvaļu. Tādēļ Tiesa atzina, ka iejaukšanās Dz. Elbertes privātajā dzīvē nenotika atbilstoši likumam un ir noticis Konvencijas 8. panta pārkāpums. Tiesa uzsvēra, ka, lai arī Latvijas tiesību akti paredzēja tiesības tuviniekiem izteikt savu viedokli par audu izņemšanu transplantācijas nolūkos, tomēr tiesību normas pietiekami skaidri nenoteica medicīnas darbinieku pienākumus, tai skaitā, pienākumu informēt mirušās personas radniekus par viņu tiesībām iebilst pret audu izņemšanu.

Vērtējot sūdzību par Konvencijas 3.panta pārkāpumu, Tiesa ņēma vērā, ka Dz. Elberte tikai pēc vairākiem gadiem uzzināja iemeslus tam, kādēļ, saņemot vīra mirstīgās atliekas, viņa

---

⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu arhīvs.

<http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=9> [aplūkots 2019.gada 29.maijā]

⁹ CASE OF ELBERTE v. LATVIA

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\"CASE%20OF%20ELBERTE%20v.%20LATVIA\""\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-150234"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [aplūkots 2019.gada 29.maijā]

kājas bija sasieta. Līdz tam brīdim Dz. Elbertei nebija zināms par darbībām, kas tika veiktas ar viņas vīra mirstīgajām atliekām, kā arī par šo darbību raksturu. Tiesa uzskatīja, ka Drošības policijas ierosinātajā kriminālprocesa gaitā netika pienācīgā kārtā ņemtas vērā un respektētas cietušo personu intereses. Tiesa arī atzīmēja, ka jebkurā gadījumā apsūdzībai kriminālprocesā nebūtu izredžu, jo nacionālās tiesas ieskatā nacionālais regulējums pietiekami skaidri nenoteica medicīnas darbinieku pienākumus, un tāpēc šīs personas nevarēja saukt pie kriminālatbildības par attiecīgo pienākumu neizpildi. Tiesa uzskatīja, ka tādējādi Dz. Elbertei tika radītas papildus ciešanas un bezspēcības sajūta, jo viņa savas aizskartās tiesības nevarēja aizstāvēt arī kriminālprocesuālā ceļā.¹⁰

Lietā *Deniss and others v. United Kingdom* sūdzība tika iesniegta pret valsti par mirušu cilvēku audu, konkrēti, mirušo plaukstu nepamatotu iegūšanu tiesu ekspertīzes veikšanai. Plaukstu mirušām personām tika noņemtas, lai varētu personas identificēt pēc pirkstu nospiedumiem. Kā liecina pieteikumā norādītie fakti, dažas no šīm personām varēja identificēt pēc zobārstniecības ierakstiem, kā arī tetovējumiem un rotaslietām, līdz ar to nebija nepieciešama plaukstu noņemšana. Pieteicēji norādīja uz Konvencijas 8. panta pārkāpumu, jo ir aizskartas pieteicēju tiesības apglabāt mirušās personas nesakropļotā izskatā. Pieteikumu tiesa atzina par nepieņemamu procesuālo termiņu neievērošanas dēļ.¹¹

Eiropas Cilvēktiesību Tiesas prakse liecina, ka gadījumi, kas saistīti ar cilvēka audu vai orgānu izņemšanu, tiek vērtēti kā Konvencijas normu pārkāpums gluži tāpat, kā citi privātās dzīves aiskārumsa gadījumi.

Tā, Piemēram, lietā *Panullo v. France* tiesa konstatēja, ka, kavējoties izsniegt miršanas apliecību un atdot vecākiem mirušās četras gadus vecās meitas ķermeni, tika aizskartas vecāku tiesības uz privātās un ģimenes dzīves aizsardzību konvencijas 8.panta ietvarā. Bērna ķermeņa autopsija tika veikta 1996.gada jūlijā, un tikai 1997.gada februārī tiesa lika iestādei atdot meitas ķermeni vecākiem. Tiesa konstatēja, ka ticis pieļauts konvencijas 8.panta pārkāpums, jo nebija nepieciešams ķermeni tik ilgi turēt izmeklēšanas vajadzībām.¹²

Lietā *Znamenskaya v. Russia* pieteicēja vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, jo nacionālā tiesa atteicās noteikt paternitāti un mainīt nedzīvi dzimuša bērna vārdu. Pieteicēja palika stāvoklī, bet diemžēl bērns vēderā nosmaka. Tā kā vēl nebija pagājušas 300 dienas no pieteicējas laulības šķiršanas dienas, par bērna tēvu dokumentos tika ierakstīts pieteicējas bijušais vīrs. Pieteicēja norādīja, ka bērna bioloģiskais tēvs ir vīrietis, ar kuru pieteicēja dzīvo

¹⁰ ECT janvārī pasludinājusi vairākus spriedumus lietās pret Latviju. Jurista vārds, 2015, Nr.3 (855), 18.-19.lpp.

¹¹ *Deniss and others v. United Kingdom* <http://echr.ketse.com/doc/76573.01-en-20020702/> [aplūkots 2020.gada 04.aprīlī]

¹² *Panullo v. France* <https://strasbourgobservers.com/2011/10/06/the-right-to-bury-one%E2%80%99s-relatives/> [aplūkots 2020.gada 04.aprīlī]

kopā aptuveni trīs pēdējos gadus. Bērna bioloģiskais tēvs nevarēja iesniegt dokumentus bērna paternitātes atzīšanai kopā ar pieteicēju, jo viņš atrodas apcietinājumā. Pieteicēja norādīja, ka viņai nav iespējas satikties ar bērna bioloģisko tēvu. Bērna bioloģiskais tēvs apcietinājumā nomira, nepaspējot atzīt paternitāti. Pieteicēja vērsās tiesā ar lūgumu atzīt paternitāti un mainīt dokumentos bērna uzvārdu un tēva vārdu. Nacionāla tiesa pārtrauca tiesvedību, jo nosprieda, ka nedzimušais bērns nav ieguvis civiltiesības, līdz ar to lieta nav skatāma civilprocesuālā kārtībā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka nacionālās tiesas lēmums aizskāra pieteicējas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves aizsardzību, ko garantē Konvencijas 8.pants.¹³

1.4. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā:

Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu

Viens no nozīmīgākajiem starptautiskajiem tiesību aktiem ir Eiropas Padomes 1996.gada 26.novembra Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu.¹⁴ Konvencijas mērķis ir aizsargāt cilvēka cieņu un identitāti, kā arī ikvienam garantēt viņa integritātes respektēšanu un citas tiesības un pamatbrīvības saistībā ar bioloģijas un medicīnas zināšanu izmantošanu bioloģijas un medicīnas straujas attīstības laikmetā. Konvencijā noteikti tie pamatprincipi, kas nepieciešami ikviena cilvēka cieņas, pamattiesību un pamatbrīvību aizsardzībai saistībā ar bioloģijas un medicīnas zināšanu izmantošanu.

Konvencijā uzsvērta indivīda prioritāte attiecībā pret sabiedrības vai zinātnes interesēm. Tajā ir norādīta profesionālās ētikas standartu svarīgā nozīme darbībām veselības nozarē.

Konvencijas 21.pants nosaka, ka ir aizliegts gūt peļņu, izmantojot cilvēka ķermeni vai tā daļas. Savukārt no 22.panta izriet, ka ja ar veselību saistītas darbības laikā tiek izņemta kāda cilvēka ķermeņa daļa, to var glabāt un izmantot arī citam mērķim, ne tikai tam, kura dēļ tā tikusi izņemta, taču to var darīt tikai saskaņā ar attiecīgu informēšanas un piekrišanas procedūru.

Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 2002.gada 24.janvāra papildprotokolā par cilvēka izcelsmes orgānu un audu transplantāciju¹⁵ ir minēti vispārējie principi un īpaši noteikumi par cilvēku izcelsmes audu un orgānu transplantēšanu no dzīvām un mirušām personām ārstniecības vajadzībām, ieskaitot norādi par audu un orgānu izņemšanu, aizliegumu no transplantācijas gūt finansiālu peļņu. Šā Protokola 2.pantā ir noteikts, ka to piemēro attiecībā

---

¹³ Znamenskaya v. Russia <http://ip-centre.ru/assets/files/cases/CASE-OF-ZNAMENSKAYA-v.-RUSSIA.pdf> [aplūkots 2020.gada 04.aprīlī]

¹⁴ Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. Latvijas Vēstnesis, Nr.205 (4191), 30.12.2009. [aplūkots 2019.gada 05.maijā]

¹⁵ Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 2002.gada 24.janvāra papildprotokols par cilvēka izcelsmes orgānu un audu transplantāciju <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/195.htm> [aplūkots 2019.gada 05.maijā]

uz reproduktīvās sistēmas orgāniem un audiem; embrionālajiem vai augļa orgāniem vai audiem; asinīm un asins preparātiem.

Papildprotokola ceturtais nodaļas 16.pants nosaka, ka piedalīties audu vai orgānu izņemšanā no miruša cilvēka ķermeņa nedrīkst tie paši ārsti, kuri konstatēja šī cilvēka nāvi. Tas pats attiecas arī uz ar transplantāciju saistītām darbībām, tāpat pie šīm procedūrām nedrīkst tikt pielaisti tie ārsti, kuri būs atbildīgi par potenciālo audu vai orgānu recipientu aprūpi. Arī šajā Papildprotokolā ir norāde, ka ir aizliegts gūt peļņu no cilvēka audu un orgānu izņemšanas, kā arī ir aizliegti sludinājumi, ar kuru palīdzību tiek meklēti audi vai orgāni, vai tiek reklamēta audu vai orgānu pieejamība ar nolūku piedāvāt vai gūt peļņu vai tam līdzvērtīgu labumu. Tomēr jāpiemin, ka šis regulējums neaizliedz maksājumus, kas nav peļņa vai tam līdzvērtīgs labums, piemēram, pamatota samaksa par likumīgi sniegtiem medicīniskiem vai ar tiem saistītiem tehniskiem pakalpojumiem, kas ir saistīti ar transplantāciju vai kompensācija dzīviem donoriem par ienākumu zudumu, kā arī citiem pamatotiem izdevumiem, kurus izraisa audu vai orgānu izņemšana, vai ar to saistītie medicīniskie izmeklējumi.

Pusēm pašām ir jānodrošina atbilstoša juridiska aizsardzība, lai netiktu pārkāpti Protokola noteikumi. Protokols arī nosaka kompensāciju par neattaisnojamu kaitējumu personas veselībai, kas radies transplantācijas manipulāciju dēļ.

1.5. Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību

2015.gada 25.martā Eiropas Padome pieņēma Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību.¹⁶ Konvencijas mērķi ir novērst cilvēku orgānu tirdzniecību, atzīstot par noziedzīgām noteiktas darbības, aizstāvēt to personu tiesības, kas cietušas noziedzīgos nodarījumos, kas noteikti saskaņā ar šo Konvenciju, kā arī atvieglot sadarbību valsts un starptautiskā līmenī, veicot pasākumus cīņā pret cilvēku orgānu tirdzniecību.

Konvencija paredz kriminalizēt tādus noziedzīgus nodarījumus kā nelikumīga cilvēka orgānu izņemšana, nelikumīgi izņemtu orgānu izmantošana implantācijai vai citiem mērķiem, vervēšana orgānu tirdzniecībai, sagatavošanās orgānu tirdzniecībai, nelikumīgi izņemtu orgānu saglabāšana, glabāšana, transportēšana, saņemšana, imports un eksports. Konvencija paredz arī atbildību par minēto noziedzīgo nodarījumu atbalstīšanu, kūdīšanu un mēģinājumu, jurisdikcijas noteikumus, juridisko personu atbildību un piemērojamās sankcijas.

Pateicoties konvencijai, tiks noteikti vienoti noteikumi izmeklēšanai un kriminālvajāšanai, kā arī uzlabota starptautiskā sadarbība un informācijas apmaiņa

---

¹⁶ Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību Latvijas Vēstnesis, 36 (6375), 20.02.2019. [aplūkots 2019.gada 05.maijā]

krimināltiesiskajā jomā, lai starptautiskā līmenī efektīvāk cīnītos ar cilvēka orgānu nelikumīgu tirdzniecību saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Konvencija nosaka, ka dalībvalstīm jāparedz kriminālatbildība ne tikai par cilvēku orgānu nelikumīgu izņemšanu, bet arī ar to izmantošanu saistītām darbībām, piemēram, nelikumīgu glabāšanu, pārvadāšanu, nodošanu, importēšanu un eksportēšanu.

Konvencija paredz veikt arī preventīvus pasākumus valstu līmenī, lai nodrošinātu caurskatāmu cilvēku orgānu transplantācijas sistēmu un pacientiem taisnīgu pieeju transplantācijas pasākumiem. Lai novērstu un apkarotu cilvēku orgānu tirdzniecību, valstīm būs jānodrošina veselības aprūpes speciālistu un attiecīgo amatpersonu apmācības, kā arī jāveicina sabiedrības izpratne par cilvēku orgānu tirdzniecības prettiesiskumu un bīstamību.

Papildus konkrēti cilvēku audu un šūnu izmantošanu Eiropas Savienībā regulē Eiropas Parlamenta un Padomes 2004.gada 31.marta Direktīva 2004/23/EK par kvalitātes un drošības standartu noteikšanu cilvēka audu un šūnu ziedošanai, ieguvei, testēšanai, apstrādei, konservācijai, uzglabāšanai un izplatīšanai, kas nosaka kvalitātes un drošības standartus visu transplantēšanai cilvēkiem paredzēto cilvēka audu un šūnu, kā arī no cilvēka audiem un šūnām rūpnieciski izgatavotu transplantēšanai cilvēkiem paredzētu produktu ziedošanai, iegādei un testēšanai, lai tiktu nodrošināta cilvēku veselības aizsardzība augstā līmenī.

Lai novērstu slimību pārnēsāšanu ar cilvēka audiem un šūnām, kas paredzētas transplantēšanai cilvēkiem, kā arī nodrošinātu vienlīdzīgu kvalitātes un drošības līmeni, Direktīva 2004/23/EK aicina noteikt īpašas tehniskās prasības katram posmam cilvēka audu un šūnu izmantošanas procesā. Visiem audiem un šūnām, ieskaitot tos, ko izmanto kā izejmateriālus medikamentu ražošanā, kurus paredzēts izmantot Eiropas Kopienā, ir jāatbilst kvalitātes un drošības prasībām, kas izklāstītas Komisijas 2006.gada 08.februāra direktīvā 2006/17/EK ar ko īsteno Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2004/23/EK par noteiktām tehniskajām prasībām cilvēka audu un šūnu ziedošanai, ieguvei un testēšanai. Kā arī ir jāpiemin Eiropas Komisijas 2006.gada 24.oktobra direktīva 2006/86/EK, ar ko īsteno Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2004/23/EK par izsekojamības prasībām, nopietnu blakņu un nevēlamu notikumu paziņošanu un noteiktām tehniskām prasībām cilvēku audu un šūnu kodēšanai, apstrādei, konservācijai, uzglabāšanai un izplatīšanai.

Saskaņā ar direktīvas 2004/23/EK preambulas 7. apsvērumu tā ir jāpiemēro audiem un šūnām, ieskaitot hematopoētiskās perifērās asinis, nabas saites (asins) un kaula smadzeņu mātes šūnas, reprodiktīvās šūnas (olšūnas, spermu), augļa audus un šūnas un pieaugušo un embrioniskās mātes šūnas.

Direktīvas 2004/23/EK par izsekojamības prasībām, nopietnu blakņu un nevēlamu notikumu paziņošanu un noteiktām tehniskām prasībām cilvēku audu un šūnu kodēšanai,

apstrādei, konservācijai, uzglabāšanai un izplatīšanai preambulas 12.punktā noteikts, ka direktīva nav pretrunā ar dalībvalstu pieņemtajiem lēmumiem par jebkāda īpaša veida cilvēka šūnu, tostarp cilmes šūnu un embrionisko mātes šūnu, izmantošanu vai neizmantošanu. Ja tomēr dalībvalstī ir atļauts kādā īpašā veidā izmantot šādas šūnas, tad ar šo direktīvu tiks prasīts piemērot visus noteikumus, kas vajadzīgi, lai aizsargātu sabiedrības veselību, ņemot vērā šo šūnu īpašo risku, kas pamatots ar zinātnes atziņām un to īpatnībām, kā arī lai nodrošinātu pamattiesību ievērošanu. Līdz ar to var secināt, ka Eiropas Savienība dalībvalstīm pašām ļauj izvēlēties, atļaut vai aizliegt izmantot embrionālās (fetālās) šūnas, audus un orgānus transplantācijai.

Piemēram, Vācijā Embriju aizsardzības likuma (Embryonenschutzgesetz) 2.punkts nosaka, ka embriju drīkst izmantot, tikai to implantējot sievietes dzemdē, un tiek sodīti tie, kuriem ir citi nolūki attiecībā uz embriju¹⁷. Līdz ar to var secināt, ka Vācijā embriju audu un šūnu transplantācija ir aizliegta. Tāpat ir arī Austrijā, kur Reproductīvās medicīnas likumā (Fortpflanzungsmedizingesetz) ir noteikts aizliegums izmantot cilvēka embrijus pētniecības un citiem mērķiem, izņemot mākslīgās reprodukcijas vajadzībām.¹⁸ Tai pat laikā Bulgārijas Veselības akts (Bulgaria Health Act) atļauj embriju pārpalikumus, kas ziedoti pēc mākslīgās apaugļošanas, izmantot pētniecības nolūkiem, ja ir saņemta donora piekrišana.¹⁹

Pastāv 2 argumenti pret cilvēka augļa audu transplantāciju: nav iespējams iegūt pareizu informētu piekrišanu, un šī procedūra varētu izraisīt lielāku abortu skaitu.

Tieši embrionālo šūnu izmantošana mūsdienās ir īpaši aktuāla, jo tas ir 20.gadsimta viens no svarīgākajiem atklājumiem bioloģijā un medicīnā. Dažos pieaugušo cilvēku audos, piemēram, smadzenēs, muskuļos, kaulu smadzenēs cilmes šūnas rada aizvietotājus šūnās, kuras tiek zaudētas normāla nodiluma, ievainojuma vai slimības dēļ. Ņemot vērā cilmes šūnu unikālās reģeneratīvās spējas, tās rada jaunu potenciālu tādu slimību kā diabēts un sirds slimības ārstēšanai. Tomēr laboratorijām un klīnikām vēl ir daudz darba, lai saprastu, kā šīs cilmes šūnas izmantot šūnu terapijai slimības ārstēšanai, ko sauc arī par reģeneratīvām vai reparatīvām zālēm. Cilmes šūnu laboratorijas pētījumi ļauj zinātniekiem uzzināt par šo šūnu būtiskākajām īpašībām un to, kas tās atšķir no specializētajiem šūnu veidiem. Zinātnieki cilmes šūnas laboratorijā izmanto, lai pārbaudītu jaunas zāles un izstrādātu modeļa sistēmas normālas

---

¹⁷ Embryonenschutzgesetz <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html> [aplūkots 2020.gada 07.martā]

¹⁸ Fortpflanzungsmedizingesetz <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003046> [aplūkots 2020.gada 06.martā]

¹⁹ Regulation of stem cell research in Bulgaria <https://www.eurostemcell.org/regulation-stem-cell-research-bulgaria> [aplūkots 2020.gada 03.aprīlī]

augšanas izpētei un iedzimtu defektu cēloņu identificēšanai. Tāpat cilmes šūnu pētījumi turpina uzlabot cilvēku zināšanas par to, kā organisms attīstās no vienas šūnas un kā veselīgas šūnas aizvieto bojātas šūnas pieaugušo organismos. Cilmes šūnu izpēte ir viena no aizraujošākajām mūsdienu bioloģijas jomām, taču, tāpat kā daudzās aizvien plašākās zinātniskās izpētes jomās, cilmes šūnu izpēte rada zinātniskus jautājumus tikpat ātri, cik tā rada jaunus atklājumus.

Zinātnieki pierādījuši, ka cilmes šūnas atrodas lielākajā daļā ķermeņa audu, un pētījumi turpinās, lai noteiktu, ekstrahētu un pavairotu šīs šūnas turpmākai izmantošanai terapijā. Zinātnieki cer izmantot terapiju tādām slimībām kā I tipa diabēts un sirds muskuļa atjaunošana pēc sirdslēkmes. Kaulu smadzenes un perifēro asiņu cilmes šūnu transplantācijas vairāk nekā 40 gadu laikā tiek izmantotas kā asins slimību, piemēram, leukēmijas un limfomas, terapija.

Pieaugušo cilmes šūnas ir ārkārtīgi vērtīgas, un tām ir liels potenciāls turpmākai terapijai, tomēr šīm šūnām ir ļoti ierobežotas iespējas. Atšķirībā no embrionālās cilmes šūnām, kas organismā var izaugt par praktiski jebkura veida šūnām, pieaugušo cilmes šūnas var iet tikai pa noteiktiem ceļiem. Piemēram, asinis veidojošās cilmes šūnas var izaugt par nobriedušām asins šūnām, un smadzeņu cilmes šūnas var izaugt par nobriedušiem neironiem, bet asinis veidojošās cilmes šūnas nevar izaugt par neironiem, un otrādi. Turklāt pieaugušo cilmes šūnas laboratorijā neaug bezgalīgi, atšķirībā no embrionālās cilmes šūnām, un tās nav tik elastīgas, lai ārstētu slimības.

Lai gan ir daudz stāstu par cilvēkiem, kuriem bija lieliski pieaugušo cilmes šūnu terapijas rezultāti, daži no šiem terapijas veidiem ir daļa no lieliem, labi izstrādātiem klīniskiem pētījumiem, kas var pārbaudīt, vai iespējamā terapija ir droša un efektīva. Kamēr nenotiek daži no šiem lielajiem izmēģinājumiem gan ar pieaugušajām, gan ar embrionālās cilmes šūnām, mēs nezinām, kurš cilmes šūnu tips ir pārāks. Pat pētnieki, kuri pēta pieaugušo cilmes šūnas, aizstāv arī darbu ar embriju šūnām.²⁰

Cilmes šūnas, kuras atrodas embrijā, rada visu organisma ķermeni, ieskaitot visus daudzus specializētos šūnu tipus un orgānus, piemēram, sirdi, plaušas, ādu, spermu/olšūnas un citus. Šīm šūnām ir potenciāls nākotnē izārstēt noteiktas slimības, jo tās spēj diferencēties jebkura tipa pieauguša organisma šūnās. Tomēr embriju cilmes šūnu izmantošana pētniecībā daudzās valstīs ir aizliegta, pamatojoties uz ētiskiem apstākļiem, jo šūnas tiek iegūtas no medicīniski veiktiem abortiem un no embrijiem, kuri palikuši neizmantoti pēc mākslīgās apaugļošanas procedūras.

---

²⁰ Myths and Misconceptions About Stem Cell Research <https://www.cirm.ca.gov/patients/myths-and-misconceptions-about-stem-cell-research> [aplūkots 14.04.2020.]

Augļa audi jau sen izmantoti dzīvības glābšanas vakcīnu izstrādāšanai. Piemēram, 1954.gada Nobela prēmija medicīnā tika piešķirta par poliomiēlīta vakcīnu, kas tika izstrādāta no augļa nieru šūnām. Tāpat augļa šūnas tika izmantotas plaši izmantotas masalu vakcīnas ražošanā. Abos gadījumos audi tika iegūti pēc spontāniem abortiem un ārpusdzemdes grūtniecībām. Tomēr pārtraukto augļu šūnas ir izmantotas daudzās jaunākās vējbaku, hepatīta, masalu, cūciņu, poliomiēlīta, trakumsērgas, masaliņu vakcīnās.²¹

Viens no lētākajiem un pieejamākajiem cilmes šūnu iegūšanas avotiem ir mākslīga grūtniecības pārtraukšana un mākslīga apaugļošana, kuras tehnoloģija paredz lielāka embriju skaita radīšanu, nekā tas nepieciešams implantēšanai sievietei, kura nolēmusi dzemdēt bērnu.²² Agrīni un vēli spontānie aborti var būt alternatīva apzināti veiktiem abortiem, bet tos uzskata par nepiemērotiem augļa audu savākšanai, jo cilmes šūnas ātri zaudē dzīvotspēju, kā arī ir lielāks infekciju risks.²³ Krievu juriste N.Krilova (*Н.Е.Крылова*), nenosaucot valsti, apraksta gadījumu, kad vecāki, vēloties glābt sava septiņgadīgā dēla dzīvību, kuram bija nepieciešama bērna vai neiznēsāta augļa niere, pēc vienošanās ar ārstu apzināti izraisīja sievietes grūtniecību, bet pēc tam apzināti izsauca bērna – donora priekšlaicīgas dzemdības un tam izņēma nieres. Auglis, protams, gāja bojā, bet septiņgadīgais dēls izdzīvoja. Krievijā embrionālo audu pieprasījums izraisījis kriminālo abortu industriju. Sanktpēterburgā konstatēta masveidīga jaunu sieviešu – studenšu abortēšana, kurām par samaksu piedāvāja palikt grūtām un pēc tam izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, lai iegūtu materiālu transplantācijai.²⁴ Šī aprakstītā situācija parāda ne tikai Krievijas, bet visas pasaules problēmu – ir uzņēmumi, kuri nodarbojas ar šūnu transplantāciju, un reizē nodarbojas arī ar abortu veikšanu, tādā veidā pārkāpjot ētiskos transplantācijas un grūtniecības pārtraukšanas noteikumus. Sievietes tiek “pierunātas” pārtraukt grūtniecību, tādā veidā uzņēmumiem dodot iespēju iegūt šūnu materiālus.

Ir gadījumi, kad bērns ir slims un vienīgais veids, kā šo slimību varētu izārstēt, ir pielietot cilmes šūnu terapiju. Tomēr jāatceras, ka cilmes šūnas nav brīvi pieejamas un ne vienmēr donora cilmes šūnas sader ar slimnieka šūnām. Radnieku cilmes šūnām ir daudz lielāka iespējamība būt saderīgām, nekā starp svešiniekiem. Tā kā cilmes šūnas ir pieejamas arī nabas saites asinīs, zinātnieki ir atklājuši un vecāki izmanto mākslīgo apaugļošanu, lai dzemdētu tieši tādu bērnu, kura nabas saites asinīs esošās cilmes šūnas būs saderīgas ar viņu

---

²¹ Explainer: What you should know about fetal tissue donation

<https://erlc.com/resource-library/articles/explainer-what-you-should-know-about-fetal-tissue-donation> [aplūkots 14.04.2020.]

²² V.Liholaja. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. 2008, 740.sēj. Juridiskā zinātne, 16.lpp

²³ Fetal Tissue Collection from Spontaneous Abortions: A Report from a Single Centre
<https://www.karger.com/Article/Abstract/263932> [aplūkots 14.04.2020.]

²⁴ Крылова, Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006 – с.98.

slimā bērna šūnām. Šo metodi pasaulē pazīst kā “savior siblings” (savior – glābējs; sibilings – brāļi un māsas). Speciālisti šādos gadījumos speciālisti izmanto preimplantācijas ģenētiskās diagnostikas metodi (PGD) jeb kopš 2017.gada šo metodi sauc par pirmsimplantācijas ģenētisko testēšanu uz monogēnu / 1 gēna mutāciju izraisītam saslimšanām (PGT-M). Tā ir metode, kas ļauj pāriem, kuriem pastāv ģenētiski pārmantotu slimību risks, izvairīties no izmainīto gēnu pārmantošanas tālāk pēctečos, kā arī izslēgt embriju hromosomālās anomālijas ārpusķermeņa apaugļošanas (IVF) laikā. PGD kopā ar IVF metodi sniedz iespēju ģenētisku izmaiņu pārnēsātājiem palikt stāvoklī un dzemdēt veselus bērnus, veicot embrija testēšanu vēl pirms tā implantācijas dzemdē.²⁵ Tāpat šī metode ļauj saprast, kurš embrijs būs visatbilstošākais, lai izārstētu slimo bērnu.

Radīt bērnu, kura šūnas būs saderīgas ar jau esoša bērna šūnām, izsauc mazāk ētiska rakstura iebildumus nekā izsaukt grūtniecību, tad to pārtraukt un izmantot embrija šūnas, lai ārstētu jau esošo bērnu. Vienīgais, uz ko norāda šīs darbības pretinieki, ir tas, ka bērnam, kurš tiek radīts ar mērķi glābt jau esošā bērna dzīvību, nākotnē varētu rasties psiholoģiska rakstura problēmas, jo viņš var uzskatīt, ka vecāki viņu radīja tikai tādēļ, lai dzīvotu otrs bērns un ka vecākiem bija mērķis iegūt audus transplantācijai.²⁶ Tāpat ir tādi, kas norāda, ka, veicot šādas darbības, bērni tiek uztverti kā prece vai instruments.

Ievērojot mūsdienu medicīnas attīstību un strauji pieaugošo zinātnisko atklājumu skaitu, cilvēktiesības aizsargāt kļūst arvien aktuālāk un svarīgāk, jo audu, orgānu un šūnu transplantācija iejaucas šajās tiesībās.

Vispārējie cilvēktiesību dokumenti neparedz konkrētus regulējumus, bet tikai nosaka tās tiesības, kuras piemīt cilvēkam un kuras ir aizsargājamās. Uz šo dokumentu pamata tālāk tiek pieņemti jau attiecīgie nacionālie dokumenti, kuri paredz konkrētas normas un atbildību par šo tiesību normu pārkāpumiem. Bieži praksē nākas saskarties ar to, ka kāda no normām ir pārāk plaši interpretējama vai gluži otrādi – interpretējama pārāk šauri, kas noved pie tā, ka kāda no darbībām, kuru veic persona, acīmredzami pārkāpj cilvēktiesības, bet nav normatīvais akts, kas tieši nosaka, ka konkrētā darbība ir aizliegta, un nav normatīvā akta, kas nosaka personai par šo rīcību atbildību.

Tālāk darbā tiks aplūkots Latvijas tiesiskais regulējums audu un orgānu izņemšanā un atbildība par šo tiesību normu pārkāpumiem.

---

²⁵ Ārstniecībā izmantojamo medicīnisko tehnoloģiju datu bāze <https://www.zva.gov.lv/zvais/mtdb/17-dzemdniecibas-un-ginekologijas-mediciniskie-pakalpojumi-un-medici-niskas-apauglosanas-pakalpojumi/310-pielikumi-izverstie-mediciniskas-tehnologijas-metodes-apraksti-un-citi-materiali/in-vitro-apauglosanas-ivf-cela-iegutu-embriju-biologiska-materiala-sagatavosana-preimplantācijas-genētiskai-di> [aplūkots 15.04.2020.]

²⁶ Saviour embryos? Preimplantation genetic diagnosis as a therapeutic technology, *Reproductive BioMedicine Online* (2010) 20, 667– 674. [https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483\(09\)00292-2/pdf](https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483(09)00292-2/pdf) [aplūkots 15.04.2020.]

2. LATVIJAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

2.1. Vēsturiskā attīstība

Latvijas krimināltiesību attīstība 20. gadsimtā aizsākās ar 1903.gada 22.marta Krievijas Sodu likumiem.²⁷ 1903.gada Sodu likumi ar Saeimas vēlāk izdarītajiem grozījumiem bija spēkā Latvijas teritorijā līdz 1933.gada 1.augustam, kad tos aizstāja Latvijas brīvvalsts pirmais krimināllikums – Sodu likums. Sodu likums bija spēkā līdz 1940.gada 25.novembrim, kad sakarā ar Latvijas okupāciju un iekļaušanu Padomju Savienības sastāvā okupācijas vara Latvijā ieviesa Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas 1926.gada kriminālkodeksu. Šis krimināllikums Latvijā bija spēkā līdz 1961.gada 31.martam, izņemot vācu okupācijas laiku.²⁸

1903.gada 22.marta Sodu likumi sastāvēja no 37.nodaļām un kopumā aptvēra 687 pantus. Sodu likumu 23.nodaļā ar nosaukumu „Miesas bojājums un vardarbība pret personu” uzskaitīti nodarījumi, kas atbilst mūsdienu Krimināllikumā ietvertiem noziedzīgiem nodarījumiem par miesas bojājumu nodarīšanu. Tomēr nedz šajā nodaļā, nedz vispār likumā nebija paredzēta kriminālatbildība par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu, jo 1903.gadā ne zinātne, nedz medicīna vēl nebija attīstījusies tik tālu, lai šāda darbība tiktu veikta.

1933.gada Sodu likums²⁹ tika izstrādāts uz 1903.gada Krievijas Sodu likumu bāzes. Sodu likuma 26.nodaļā nodaļa ar nosaukumu „Miesas bojājumi un vardarbība pret personu” ir uzskaitīti līdzīga rakstura nodarījumi par miesas bojājumu nodarīšanu kā iepriekšminētos Sodu likumos. Tomēr arī šajā likumā nebija paredzēta kriminālatbildība par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu, kas liek secināt, ka arī 1933.gadā zinātne un medicīna transplantācijas jomā vēl nebija attīstījusies tik tālu, lai šo jautājumu būtu nepieciešams regulēt ar normatīvajiem aktiem.

Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas 1926.gada kriminālkodeksā³⁰ noziegumi pret personu bija iekļauti nodaļā ar nosaukumu „Noziegumi pret personas dzīvību, veselību, brīvību un cieņu”, taču arī šajā tiesību aktā nebija paredzēta kriminālatbildība par cilvēka audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu.

²⁷ 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 3.izdevums. Rīga: [b.i.], 1930.

²⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 11-12.lpp

²⁹ Sodu likums. Ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940.g. 17.jūnijam. Rīga: Tieslietu ģenerāldirekcija, 1942.

³⁰ УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РСФСР Pieejams http://istmat.info/files/uploads/49552/ugolovnyy_kodeks_rsfsr_-_1950.pdf [aplūkots 2019.gada 23.aprīlī]

1961.gada 6.janvārī Latvijas PSR Augstākā Padome apstiprināja Latvijas PSR kriminālkodeksu³¹, kas stājās spēkā 1961.gada 1.aprīlī. Arī šajā tiesību aktā nebija paredzēta kriminālatbildība par cilvēka audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu.

Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 29.augusta lēmumu iepriekšējais LPSR kriminālkodekss tika uzskatīts par Latvijas kriminālkodeksu, kurā 1995.gada 21.septembrī veica vairākus grozījumus, kas stājās spēkā 1995.gada 1.novembrī.³² Kodekss tika papildināts ar 223.¹ pantu šādā redakcijā: „Dzīva vai miruša cilvēka audu vai orgānu nelikumīga izņemšana. Par dzīva vai miruša cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem, atņemot tiesības nodarboties ar medicīniska rakstura praksi.” Šī bija pirmā reize, kad kāds normatīvais akts paredzēja atbildību par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu. Kā iemesls šīs normas pieņemšanai noteikti bija cilvēces un zinātnes straujā attīstība, kā rezultātā kriminālkodekss neatbilda mūsdienu sociāli politiskajām un ekonomiskajām prasībām jeb 1966.gada 16.decembra Starptautiskajam paktam par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Bija nepieciešamas steidzamas izmaiņas un papildinājumi, lai nacionālais regulējums atbilstu starptautiskajam regulējumam un varētu reaģēt uz noziedzīgo nodarījumu jaunajām izpausmēm. Latvija Starptautisko paktu par pilsoņu un politiskajām tiesībām ratificēja 1990.gada 04.maijā, bet tas stājās spēkā 1992.gada 17.jūlijā. Ievērojot minēto, Latvijai bija pienākums iestrādāt savās tiesībās normas, kas noteiktas ratificētajā dokumentā. Kā priekšnosacījums tam 1992.gada 15.decembrī tika pieņemts likums "Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā".³³ Kā norādīts likuma 1.pantā, tad likuma mērķis ir pasargāt miruša cilvēka ķermeni no necienīgas un nelikumīgas rīcības ar to. Likums nosaka kārtību, kādā dzīva vai miruša cilvēka ķermeņa audus un šūnas (turpmāk — audi), un orgānus var izmantot zinātniskiem pētījumiem un mācību mērķiem, transplantācijai, ārstniecisku preparātu un bioprotēžu izgatavošanai. Līdz ar to vajadzēja veikt izmaiņas Latvijas Kriminālkodeksā, lai noteiktu kriminālatbildību par likumā noteikto tiesību normu pārkāpumiem.

2.2. Krimināllikums

1998.gada 17.jūnijā Saeima pieņēma Krimināllikumu.³⁴ Ar Krimināllikuma pieņemšanu panāca būtiskas izmaiņas krimināltiesību vispārīgās daļas noteikumos, kā arī

³¹ Blūma M., Reigase A. Latvijas PSR kriminālkodekss un tā attīstība. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitātes Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972., 22.lpp.

³² Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis. Nr. 154 (437). 05.10.1995. (šobrīd zaudējis spēku) [aplūkots 2019.gada 04.maijā]

³³ Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: LV likums Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993.; Diena, 4, 08.01.1993. [aplūkots 2019.gada 04.maijā]

³⁴ Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200, 08.07.1998. [aplūkots 2019.gada 04.maijā]

pārskatīja Latvijas kriminālkodeksā ietverto noziedzīgo nodarījumu sastāvus. Tāpat ar grozījumiem likumā tika samazinātas sodu maksimālās un minimālās robežas, īpaši mantiskajiem noziegumiem. Krimināllikumā audu un orgānu nelikumīga izņemšana ir regulēta XIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”.

Sākotnējā redakcijā Krimināllikums paredzēja kopīgu kriminālatbildību par par dzīva vai miruša cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu to izmantošanai medicīnā, ja to izdarījusi ārstniecības persona.

Ar 2012.gada 13.decembra likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2013.gada 01.aprīlī, likumdevējs nodalīja atsevišķi kriminālatbildību par audu un orgānu izņemšanu no dzīva un miruša cilvēka, kas arī ir pareizi, jo sekas abos gadījumos ir atšķirīgas.³⁵

Ar 2019.gada 06.jūnija likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2019.gada 03.jūlijā, likumdevējs paplašināja 139.panta tvērumu, nosakot atbildību ne tikai par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu, bet arī par nelikumīgu to izmantošanu, ar to saprotot to implantāciju, kā arī nelikumīgi izņemtu orgānu sagatavošanu, saglabāšanu, glabāšanu, pārvadāšanu, nodošanu, saņemšanu, importēšanu un eksportēšanu. Iepriekšējais KL 139.panta regulējums par vienīgo audu un orgānu izņemšanas nolūku paredzēja to izmantošanu tikai medicīnā. Ar grozījumiem KL 139.pants paredz atbildību par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu medicīniskiem vai jebkādiem citiem mērķiem. Tāpat izmaiņas skārušas iepriekš pantā paredzēto speciālo subjektu – ārstniecības personu, kura jaunajā panta redakcijā ir atstāta tikai vienā no panta daļām kā kvalificējošā pazīme, pārējās daļās paredzot atbildību par darbību ikvienai personai, kura atbildīs vispārīgā subjekta pazīmēm. Papildus KL 139.pants ir papildināts ar divām jaunām daļām (trešo un ceturto daļu), pastiprinot atbildību par pantā minēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, ja tie izdarīti mantkārīgā nolūkā, personu grupā, organizētā grupā vai ja to izdarījusi ārstniecības persona.³⁶

Tādējādi KL 139.panta aktuālajā redakcijā likumdevējs paredz kriminālatbildību par miruša cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu vai izmantošanu medicīniskiem vai jebkādiem citiem mērķiem un par dzīva cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu vai izmantošanu medicīniskiem vai jebkādiem citiem mērķiem. Tāpat ir paredzēta atsevišķa atbildību par šīm darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā vai ja tās izdarītas personu grupā. Kā redzams no šī regulējuma, likumdevējs nav paredzējis speciālo subjektu, līdz ar to kriminālatbildība par šīm darbībām iestājas jebkurai personai. Speciālo subjektu likumdevējs ietvēris atsevišķā daļā, nosakot atbildību par iepriekš minētajām darbībām, ja tās izdarījusi ārstniecības persona vai ja tās izdarījusi organizēta grupa.

³⁵ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 202 (4805), 27.12.2012. [aplūkots 04.05.2019.]

³⁶ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 123, 19.06.2019. [aplūkots 07.04.2020.]

2019.gada 07.februārī Saeima pieņēma un 2019.gada 9.jūlijā ratificēja 2015.gada 25.marta Eiropas Padomes Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību, kas Latvijā stājās spēkā 2019.gada 01.novembrī. Pievienošanās konvencijai un Latvijas tiesiskā regulējuma pilnveidošana ļaus efektīvāk novērst un apkarot nelikumīgi izņemtu cilvēku orgānu tirdzniecību, kas cieši saistīta ar cilvēku tirdzniecību. Pateicoties konvencijai, noteikti vienoti noteikumi izmeklēšanai un kriminālvajāšanai, kā arī uzlabota starptautiskā sadarbība un informācijas apmaiņa, lai starptautiskā līmenī efektīvāk cīnītos ar cilvēka orgānu nelikumīgu tirdzniecību saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem. Lielākoties Latvijas normatīvais regulējums jau atbilda Konvencijas normām, bet ne pilnībā. Atsevišķu Konvencijas normu pārņemšanai bija nepieciešami grozījumi Krimināllikumā un likumā “Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā”.³⁷

Lai pilnveidotu krimināltiesisko regulējumu, likumdevējs papildināja Krimināllikumu ar 139.¹ pantu, kas paredz atbildību par donora vai recipienta vervēšanu cilvēka audu vai orgānu nelikumīgai izņemšanai vai transplantēšanai, nosakot bargāku atbildību par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā vai ja tās izdarītas personu grupā, vai ja tās izdarījusi ārstniecības persona.

Krimināllikuma 139.panta dispozīcija pēc savas konstrukcijas ir blanketa – tajā nav norādītas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Blanketa norma ietver sevī norādi uz citos normatīvos aktos iekļautajām tiesību normām.³⁸ Šajā gadījumā Krimināllikums neizskaidro, kuri cilvēku audu un orgānu izņemšanas gadījumi ir nelikumīgi. Lai iestātos atbildība saskaņā ar Krimināllikuma 139.pantu, tiesību normas piemērotājam ir jāvadās no normatīvā akta, kurā ir noteikta cilvēku audu un orgānu izmantošana medicīnā. Cilvēka audu un orgānu izņemšanas kārtību Latvijā reglamentē speciālais 1992.gada 15.decembra likums „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā”³⁹, Ministru kabineta 2013.gada 29.janvāra noteikumi Nr.70 “Noteikumi par cilvēka orgānu izmantošanu medicīnā, kā arī cilvēka orgānu un miruša cilvēka ķermeņa izmantošanu medicīnas studijām”⁴⁰ un 2013.gada 22.oktobra noteikumi Nr.1176 “Cilvēka audu un šūnu

---

³⁷ Latvija ratificē Eiropas Padomes Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību <https://www.cilvektiesibas.info/raksti/latvija-ratifice-eiropas-padomes-konvenciju-par-cinu-pret-cilveku-organu-tirdzniecibu> [aplūkots 08.04.202.]

³⁸ Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība; vaina; krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 93.lpp.

³⁹ Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: LV likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.1/2, 14.01.1993. [aplūkots 04.05.2019.]

⁴⁰ Noteikumi par cilvēka orgānu izmantošanu medicīnā, kā arī cilvēka orgānu un miruša cilvēka ķermeņa izmantošanu medicīnas studijām: MK 20.01.2013. noteikumi Nr.70. Latvijas Vēstnesis, Nr.2 (4838), 14.02.2013. [aplūkots 18.05.2019.]

izmantošanas kārtība”⁴¹, kā arī papildus var norādīt arī 2002.gada 31.janvāra „Seksuālās un reproduktīvās veselības likumu”.⁴² Tālāk tiks veikta Krimināllikuma 139.pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma, kas minētā panta pirmajā daļā klasificēts kā mazāk smags noziegums, bet panta otrajā daļā – kā smags noziegums, sastāva analīze.

2.2.1. Objekts

Noziedzīga nodarījuma objekts ir ar krimināllikumu aizsargātas valsts, sabiedrības, atsevišķu indivīdu intereses, kuras tiek apdraudētas noziedzīga nodarījuma rezultātā.⁴³ Krimināltiesībās izdala trīs noziedzīgu nodarījumu objektu veidus atkarībā no apdraudēto interešu apjoma – vispārējo, grupas un tiešo noziedzīga nodarījuma objektu.⁴⁴ Vispārējais noziedzīgo nodarījumu objekts ir kopīgs visiem nodarījumiem – tas ir visu interešu kopums, ko aizsargā Krimināllikums. Noziedzīgo nodarījumu grupas objekts ir tādas pašas vai viena veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud vesela noziedzīgo nodarījumu grupa.⁴⁵ Noziedzīgi nodarījumi, kas apdraud vienādas vai tāda paša veida intereses, Krimināllikumā ir apvienoti atsevišķās nodaļās.

Audu un orgānu nelikumīga izņemšana un izmantošana ir daļa no Krimināllikuma XIII nodaļas “Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”, līdz ar to grupas objekts ir dzīva cilvēka tiesības uz savu veselību un jau miruša cilvēka izvēles tiesības uz sava ķermeņa audu un orgānu izmantošanu transplantācijai vai zinātniekiem mērķiem, kuras izteiktas, viņam vēl dzīvam esot.⁴⁶ Noziedzīga nodarījuma tiešais objekts pēc sava satura atbilst noziedzīga nodarījuma grupas objektam, bet ir šaurāks pēc apjoma, jo noziedzīgais nodarījums ir vērst pret atsevišķu, konkrētu interesi, pret daļu no nodarījuma grupas objektā ietilpstošajām interesēm.⁴⁷ Noziedzīga nodarījuma tiešais objekts audu un orgānu nelikumīgas izņemšanas vai izmantošanas gadījumos ir divējāds. Ja tiek veikta nelikumīga audu vai orgānu izņemšana dzīvam cilvēkam vai to izmantošana, tiek apdraudēta šī cilvēka veselības un dzīvības intereses. Ja tiek veikta nelikumīga audu vai orgānu izņemšana mirušam cilvēkam vai to izmantošana, tiek apdraudētas šī cilvēka tiesības uz sava ķermeņa neaizskaramību, kā arī miruša cilvēka izvēles tiesības uz sava ķermeņa audu un orgānu izmantošanu transplantācijai vai zinātniskiem

---

⁴¹ Cilvēka audu un šūnu izmantošanas kārtība: MK 22.10.2013. noteikumi Nr.1176. Latvijas Vēstnesis, Nr.220 (5026), 11.11.2013. [aplūkots 18.05.2019.]

⁴² Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: LV likums Latvijas Vēstnesis, Nr.27 (2602), 19.02.2002.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 5, 14.03.2002. [aplūkots 18.05.2019.]

⁴³ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija., Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. 23.lpp

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. 60.lpp.

⁴⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 327. lpp.

⁴⁷ Krastiņš U., 64.lpp.

mērķiem, kuras izteiktas viņam vēl dzīvam esot. Abos gadījumos var runāt arī par cilvēka cieņas aizskaršanu. Par cilvēka cieņu pazemojošu biomedicīnā tiek atzīta pieaugošā tendence cilvēka ķermeni (tai skaitā pēc nāves) vai tā daļas uzskatīt par preci – mantu, kuru var pārdot un nopirkt.⁴⁸ Cilvēka ķermenis, dzīvība un veselība nav atsavināmas, līdz ar to tās nevar būt par civiltiesisko apgrozības priekšmetu.

2.2.2. Objektīvā puse

Noziedzīga nodarījuma objektīvā puse ir ar likumu aizsargātā objekta apdraudējuma ārējais akts, tas ir, personas uzvedības ārējā izpausme, kura noris objektīvajā pasaulē un izpaužas kaitējuma nodarīšanā šis objektam vai radot draudus nodarīt tam kaitējumu.⁴⁹ Objektīvās puses papildpazīmes ir vieta, laiks, apstākļi, veids, rīki un līdzekļi, cietušais.⁵⁰ Jebkura noziedzīga nodarījuma obligātās pazīmes ir prettiesiska un kaitīga darbība vai bezdarbība. Darbība krimināltiesību nozīmē ir cilvēka aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas pauž viņa apzināto gribu, un tā tiek vērsta pret noziedzīgā nodarījuma objektu (apdraudēto interesi), nodarot kaitējumu vai radot draudus tādu nodarīt ar Krimināllikumu aizsargātām interesēm.⁵¹

Krimināllikuma 139.panta aktuālajā redakcijā noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi var veidot miruša vai dzīva cilvēka audu vai orgānu nelikumīga izņemšana vai izmantošana, tas ir, aktīva darbība. Nodarījumam ir formāls sastāvs, proti, tas ir pabeigts ar brīdi, kad ir veikta cilvēka audu vai orgānu nelikumīga izņemšana vai izmantošana.

Par nelikumīgu atzīstama tāda audu vai orgānu izņemšana, kas ir izdarīta ārpus nacionālās transplantācijas sistēmas, t.i., pretēji normatīvajiem aktiem, kuri regulē cilvēka audu un orgānu izņemšanu. Savukārt likuma “Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” izpratnē par audu un orgānu izmantošanu uzskatāmas jebkuras ar audiem un orgāniem veiktas darbības, ieskaitot audu un orgānu donoru atlasīšanu, audu un orgānu iegūšanu, izņemšanu, testēšanu, apstrādi, konservāciju, marķēšanu, procesu dokumentēšanu, uzglabāšanu, izplatīšanu (arī eksportēšanu un importēšanu), transportēšanu un transplantāciju.

Likuma “Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” 2.pants nosaka, ka miruša cilvēka ķermeni, audus un orgānus aizliegts izmantot pret viņa dzīves laikā izteikto gribu, ja vien tā nav pretrunā ar spēkā esošajiem likumiem. Šāda cilvēka izteiktā griba ir obligāti jāievēro visām ārstniecības, izglītības un zinātnes iestādēm neatkarīgi no to darbības veida un pakļautības. Tomēr no 2.panta otrajā teikumā ietvertās normas „Cilvēka griba, ja vien tā nav pretrunā ar spēkā esošajiem likumiem, ir obligāti jāievēro

⁴⁸ Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010, Nr.21, 14.-19.lpp.

⁴⁹ Liholaja V., 2007, 29.lpp

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018. 58.lpp.

visām ārstniecības, izglītības un zinātnes iestādēm neatkarīgi no to darbības veida un pakļautības. No likuma tāpat izriet iespēja ierobežot šīs tiesības, jo šajā normā ir ietverta atsauce uz likumiem, kuriem izteiktā griba varētu būt pretrunā. Tāpat tiesību norma nosaka, ka katra pilngadīga persona ir tiesīga savas dzīves laikā izteikt gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, tostarp norādīt to izmantošanas mērķi, izdarot atzīmi vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā (turpmāk – veselības informācijas sistēma). Tiesības izteikt gribu aizliegt vai atļaut izmantot nepilngadīgās personas ķermeni, audus un orgānus pēc nāves ir vienam no nepilngadīgās personas likumiskajiem pārstāvjiem, izdarot atzīmi veselības informācijas sistēmā vai izsakot attiecīgo gribu ārstniecības iestādei (audu un orgānu ieguves centram). Persona ir tiesīga mainīt savas dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot tās ķermeni, audus un orgānus pēc nāves. Gadījumos, kad persona ir piekritusi kļūt par donoru un par to ir izdarīta atzīme veselības informācijas sistēmā vai arī griba ir izteikta ārstniecības iestādei, valsts iegūst tiesības izmantot ķermeni, izņemt audus un izmantot tos likuma Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā noteikto mērķu sasniegšanai.

Šī paša likuma 4. pants nosaka, ja veselības informācijas sistēmā nav ziņu par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, ārstniecības iestādei (audu un orgānu ieguves centram) ir pienākums noskaidrot informāciju par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, vēršoties pie klātesošā tuvākā piederīgā (laulātā, vecākiem, pilngadīgā bērna, brāļa, māsas vai veselības informācijas sistēmā norādītās mirušā cilvēka kontaktpersonas). Ja neviens no tuvākajiem piederīgajiem nav klātesošs, ārstniecības iestāde (audu un orgānu ieguves centrs), sadarbojoties ar valsts un pašvaldību iestādēm un izmantojot valsts informācijas sistēmas, pēc iespējas noskaidro, vēršoties pie tuvākajiem piederīgajiem, mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves. Tuvākā piederīgā sniegtā informācija tiek fiksēta mirušā cilvēka medicīniskajos dokumentos. Šīs tiesību normas mērķis ir nodrošināt mirušās personas dzīves laikā izteiktās gribas ievērošanu. Gramatiski tulkojot normu, var secināt, ka šādas tiesības tuvākais piederīgais var īstenot tikai tajā gadījumā, ja veselības informācijas sistēmā nav ziņu par mirušā cilvēka aizliegumu vai atļauju izmantot ķermeni, audus un orgānus. Likums būtiski ierobežo tuvinieku tiesības rīkoties un aizsargāt mirušo, jo tuviniekiem nav pieejamas ziņas par sistēmā esošajiem datiem. Kā norāda Solvita Olsena savā probācijas darbā “Mirusā cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā” šajā tiesību normā ietvertais ierobežojums nav samērīgs un nenodrošina likuma vispārīgo mērķu sasniegšanu, proti, neaizsargā mirušu

cilvēku no prettiesiskas rīcības un negarantē mirušā tuvinieku tiesību aizsardzību.⁵² Tāpat personai arī pēc nāves ir tiesības uz privātās dzīves aizsardzību un informācijas konfidencialitāti, kas izpaužas kā ārstniecības personas pienākums neizpaust pacienta privātās dzīves informāciju. Šeit gan jāpiemin, ka fizisko personu datu aizsardzības normatīvie akti reglamentē tikai datu aizsardzību dzīvām personām. Šīs tiesību normas netiek piemērotas mirušām personām, jo līdz ar miršanas brīdi izbeidzas fiziska persona kā datu aizsardzības subjekts. Pacientu tiesību likuma⁵³ 10.panta ceturrtā daļa nosaka, ka informāciju par mirušu pacientu bez viņa dzīves laikā dotas atļaujas, neievērojot noteikto aizliegumu, var izpaust divos gadījumos: ja informācijas sniegšana var ietekmēt pacienta laulātā, pilngadīgu un rīcībspējīgu bērnu, vecāku, brāļa vai māsas, vecvecāku, mazbērnu dzīvību vai veselību vai atvieglot veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu minētajām personām vai ja informācija ir saistīta ar pacienta nāves cēloni vai ārstniecību laikā pirms viņa nāves. Analizējot pārējās Pacientu tiesību likuma normas, jāsecina, ka tās neparedz personas konfidenciālas informācijas izpaušanu nedz gadījumos, ja tā ir piekritusi ziedot savu ķermeni un audus, nedz arī tajos gadījumos, ja personas audi tiek izņemti bez tās piekrišanas.

Ja attiecīgajā valsts informācijas sistēmā nav ziņu par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves un no tuvākajiem piederīgajiem atbilstoši šā panta pirmajai un otrajai daļai nav bijis iespējams noskaidrot viņa dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, ir prezumējama šā mirušā cilvēka dzīves laikā izteikta piekrišana atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves. Ja tuvāko piederīgo sniegtā informācija par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves ir pretrunīga, viņa ķermeni, audus un orgānus izmantot aizliegts. Pēc bioloģiskās nāves konstatēšanas līdz mirušā cilvēka dzīves laikā izteiktās gribas noskaidrošanai ārstniecības iestāde (audu un orgānu ieguves centrs) drīkst veikt nepieciešamās medicīniskās manipulācijas, kas vērstas uz mirušā cilvēka audu un orgānu funkciju un dzīvotspējas saglabāšanu ķermenī, neuzsākot audu vai orgānu iegūšanas operāciju. Ārstniecības iestādei (audu un orgānu ieguves centram) ir pienākums informēt tuvākos klātesošos piederīgos par mirušā cilvēka ķermeņa, audu un orgānu izmantošanu un tās tiesiskajiem aspektiem.

Iepriekš likumdevējs nebija paredzējis tik skaidru un precīzi noformulētu normatīvo regulējumu personu tiesībām izteikt piekrišanu vai aizliegumu izmantot tās orgānus pēc nāves

---

⁵² Olsena S. "Mirusā cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā" Promocijas darbs, Rīga, 2010 https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5061/17228-Solvita_Olsena_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y 38.lpp, [aplūkots 15.04.2020.]

⁵³ Pacientu tiesību likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2009., Nr. 205 [aplūkots 15.04.2020.]

transplantācijai, kā arī Valsts policija nevarēja konstatēt Krimināllikuma 139.panta sastāvu, jo nebija skaidrs mehānisms, vai un kā personām tiek paziņots par viņu likumā noteiktajām tiesībām. Tieslietu ministrijai bija jāizveido darba grupa Latvijas normatīvā regulējuma atbilstības Eiropas Padomes Konvencijai par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību (turpmāk – Konvencija) izvērtējumam, kura secināja, ka, lai nodrošinātu Konvencijas normu efektīvu piemērošanu, nepieciešams precizēt likumu "Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā". Grozījumi stājās spēkā 2019.gada 13.jūnijā.

Likuma "Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā" 10.pants nosaka, ka miruša cilvēka audu un orgānu izņemšanu nolūkā tos pārstādīt citiem cilvēkiem slimību un trauma ārstēšanai (transplantācijai) var izdarīt, ja konstatēts iespējamā donora smadzeņu vai bioloģiskās nāves fakts. Kārtību, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana, nosaka Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr. 215 "Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai".⁵⁴ Likuma "Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā" 11.pants nosaka, ka informāciju par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves tuvākajiem piederīgajiem ir tiesības paust ārstniecības iestādei (audu un orgānu ieguves centram) līdz attiecīgās audu un orgānu izņemšanas operācijas sākumam. Mirušas nepilngadīgas personas ķermeni, audus un orgānus aizliegts izmantot, ja to rakstveidā nav atļāvis viens no nepilngadīgās personas likumiskajiem pārstāvjiem.

Šī paša likuma 13.pants nosaka, ka audu un orgānu izņemšana no dzīva donora iespējama tikai ar viņa rakstveida piekrišanu, pieļaujot minimālu risku donora veselībai un informējot donoru par iespējamās iejaukšanās mērķi, raksturu, sekām un risku. No dzīva donora var ņemt tikai atjaunoties spējīgus audus. Izņēmuma gadījumos pieļaujama vienas nieres izņemšana transplantācijas nolūkiem. Audu un orgānu nelikumīgas izņemšanas objektīvo pusi veido iepriekš minēto noteikumu un kārtības neievērošana. Nodarījuma sastāvs ir formāls, un tas ir pabeigts ar brīdi, kad veikta cilvēka orgānu vai audu nelikumīga izņemšana vai izmantošana.

2.2.3. Subjekts

Par noziedzīga nodarījuma subjektu sauc fizisku, pieskaitāmu personu, kura sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu un kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.⁵⁵ Daudzās krimināltiesību normās likumdevējs norāda uz noziedzīga nodarījuma subjekta īpašām pazīmēm, kuras ir obligātas noziedzīga nodarījuma sastāvam, jo tādos gadījumos ir paredzēta īpaša (speciāla)

⁵⁴ Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai: MK 27.03.2007. noteikumi Nr.215. Latvijas Vēstnesis, 59 (3635), 11.04.2007. [aplūkots 19.05.2019.]

⁵⁵ Liholaja V., 2007, 46.lpp

subjekta atbildība.⁵⁶ Krimināllikuma 139.panta pirmās, otrās un trešās daļas subjekts ir fiziska un pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, panta ceturtajā daļā – subjekts var būt arī ārstniecības persona. Krimināllikuma 139.¹panta pirmajā daļā subjekts ir vispārīgais – fiziska un pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, bet panta otrajā daļā – arī ārstniecības persona. Ārstniecības personas ir personas, kam ir medicīniskā izglītība un kas nodarbojas ar ārstniecību, proti, profesionālo un individuālo slimību profilaksi, diagnostiku, ārstēšanu, pacientu rehabilitāciju un aprūpi”.⁵⁷ Ar medicīnisko izglītību jāsaprot likuma noteiktajā kārtībā atzītai izglītības programmai atbilstošs zināšanu un prasmju kopums medicīnas jomā, ko apliecina izglītības iestādes izsniegts izglītības dokuments. Kā jau minēts, līdz 2019.gada 3.jūlijam, kad stājās spēkā grozījumi, Krimināllikuma 139.pants paredzēja atbildību tikai ārstniecības personai. Ja audu un orgānu izņemšanu bija veikusi persona, kura nebija ārstniecības persona, tad nelikumīgās darbības tika kvalificētas kā miesas bojājumu nodarīšana (ja nodarījums tika veikts pret dzīvu personu), vai kā līķa apgānīšana (ja nodarījums tika veikts pret mirušu personu).

2.2.4. Subjektīvā puse

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ir vainīgā psihiskā attieksme pret nodarījumu.⁵⁸ Subjektīvā puse ietver pamatpazīmi – vainu un papildpazīmes – motīvu un mērķi. Vaina krimināltiesībās tiek raksturota kā personas attieksme pret noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm nodoma vai neuzmanības formā.⁵⁹ Atbilstoši Krimināllikum 9.panta otrajā daļā daļā noteiktajam, formāla sastāva noziedzīgs nodarījums ir atzīstams par izdarītu ar tiešu nodomu, ja persona, kas to izdarījusi, ir apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu un to apzināti veikusi. Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse Krimināllikuma 139.panta izpratnē izpaužas kā vainīgās personas tīšs nodarījums ar tiešu nodomu, jo persona, kas veic nelikumīgu cilvēka audu vai orgānu izņemšanu vai izmantošanu, saprot savas darbības kaitīgumu un apzināti tā rīkojusies. Proti, vainīgais apzinās, ka pārkāpj ar likumu noteikto dzīva vai miruša cilvēka audu un orgānu izņemšanas vai izmantošanas noteikto kārtību un apzināti tā rīkojas.⁶⁰ Noziedzīgā nodarījuma subjektīvās pazīmes ir arī motīvs (iekšējs pamudinājums, kas virza personas gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu) un mērķis jeb nolūks (rezultāts, kuru persona vēlas sasniegt, izdarot noziedzīgu nodarījumu).⁶¹ Krimināllikuma 139.pantā

---

⁵⁶ Liholaja V., 2007, 50.lpp.

⁵⁷ Ārstniecības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.167/168 (882/883), 01.07.1997. [aplūkots 04.05.2019.]

⁵⁸ Liholaja V. 2007, 53.lpp

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019. 803.lpp.

⁶¹ Liholaja V. 2007, 53.lpp.

likumdevējs ir tieši norādījis uz noziedzīgā nodarījuma motīvu un mērķi (nolūku) kā uz pamatsastāva obligāto pazīmi - izņemtus audus vai orgānus izmantot medicīnā vai jebkādiem citiem mērķiem, piemēram, medicīnisko preparātu un bioprotēžu izgatavošanai, zinātniskiem pētījumiem un citiem mērķiem.⁶²

Likumdevējs Krimināllikuma 139.pantā ir veidojis arī kvalificētu un sevišķi kvalificētu sastāvu, nosakot bargāku atbildību. Tā panta trešajā daļā kā kvalificējošas pazīmes norādīts uz pirmajā vai otrajā daļā paredzēto darbību izdarīšanu 1) mantkārīgā nolūkā un 2) personu grupā, klasificējot to kā smagu noziegumu. Nolūks ir iecerētais rezultāts, ko persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, vēlas sasniegt.⁶³ Mantkārīgs nolūks norāda uz personas vēlēšanos ar miruša vai dzīva cilvēka orgānu vai audu nelikumīgu izņemšanu vai izmantošanu iegūt jebkura veida materiālus labumus šā jēdziena visplašākajā nozīmē sev vai citām personām, kuru materiālajā nodrošinātībā viņš ieinteresēts.⁶⁴ Tomēr likumdevējs nevienā tiesību aktā nav noteicis, kas tieši jāsaprot ar jēdzienu mantkārīgs nolūks. Literatūrā arī ir norādīts, ka mantkārība ir tieksme pēc materiālo labumu pavairošanas, izdevības, labuma, mantiska labuma, ko citi cilvēki ir ieguvuši ar savu darbu.⁶⁵ Ar darbībām, ko izdarījusi personu grupa, jāsaprot divu vai vairāku personu kopīga rīcība ar vienotu nodomu, kas bijis vērsts uz miruša vai dzīva cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu vai izmantošanu.⁶⁶ Līdz ar divu vai vairāku personu piedalīšanos noziedzīga nodarījuma izdarīšanā palielinās noziedzīgā nodarījuma smagums. Kopīgu darbību izraisīts paaugstināts kaitīgums noziedzīgā nodarījumā izpaužas tajā apstākļī, ka, apzinoties savstarpēju atbilstu, vainīgajam nostiprinās pārliecība, ka kopīgi izdarāmais nodarījums noritēs sekmīgāk un, pieliekot kopīgas pūles, iespējams lielāks guvums vai radīsies smagāks kaitējums.⁶⁷

Grupas pazīmes:

- 1) tiek realizēts tīšs (ar nodomu) noziedzīgs nodarījums;
- 2) nodarījumu izdarījušas divas vai vairākas personas personas;
- 3) vismaz divas personas tieši realize noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes;
- 4) visi grupas dalībnieki, kuri tieši realize kopīgo noziedzīgo nodomu, atrodas nodarījuma izdarīšanas vietā un laikā;

---

⁶² Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., 803.lpp.

⁶³ U.Krastiņš, 184.lpp.

⁶⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., 803.lpp.

⁶⁵ Миненко Г.М., Миненко М.Д. Корысть. Криминологические и уголовно - правовые проблемы. Теория и практика уголовного права и уголовного процесса. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.54

⁶⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., 803.lpp.

⁶⁷ U.Krastiņš, 237.lpp.

- 5) nodarījums tiek realizēts ar kopīgām darbībām;
- 6) nodarījumu izdarījušās personas apzinās, ka tas tiek kopīgi izdarīts vēl ar vismaz vienu personu;
- 7) pastāv nepieciešamā cēloņsakarība starp vairāku personu kopīgajām darbībām un iestājušos kaitīgo rezultātu.⁶⁸

Savukārt KL 139.panta trešajā daļā sevišķi smags noziegums veidojas, ja panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētās darbības izdara ārstniecības persona, par kuras izpratni jau minēts iepriekš, vai ja tās izdarījusi organizēta grupa. Darbības tiks kvalificētas kā izdarītas organizētā grupā, ja tās būs izdarījušas vismaz trīs personas, kuras apvienojušās nolūkā izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras saskaņā ar iepriekšējo vienošanos sadalījušas pienākumus.⁶⁹

Organizēta grupa no grupas atšķiras ar šādām pazīmēm:

- 1) ar grupējuma skaitlisko sastāvu – organizēta grupa sastāv vismaz no trim personām;
- 2) ar pienākumu sadalījumu starp grupas dalībniekiem iepriekšējās vienošanās laikā;
- 3) vismaz viens no grupas dalībniekiem tieši realize noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmes;
- 4) bez tiešā nodarījuma realizētāja organizētā grupā var būt personas, kuru pienākumi atbilst līdzdalībnieku funkcijām, Piemēram, organizētās grupas noorganizētājs vai vadītājs, kurš pats nodarījuma realizācijā tieši nepiedalās;
- 5) bez grupas dalībnieka (dalībniekiem), kurš tieši realize nozieguma sastāvu, pārējiem atbilstoši savam pienākumam grupā obligāti nav jāatrodas tieši nodarījuma realizācijas vietā vai tā izdarīšanas laikā;
- 6) visas personas, kuras piedalījušās noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā neatkarīgi no grupas dalībnieka pienākumiem, kas uzlikti iepriekšējās vienošanās laikā, ir nodarījuma izdarītāji (līdzizdarītāji);
- 7) tā kā nodarījuma izdarīšanu grupā raksturo kopējs nodoms, kas vērsts uz vienota mērķi sasniegšanu, tad neatkarīgi no grupas dalībnieka pienākuma viņu darbības ir savstarpēji saistītas un nosacītas (subjektīvā saikne).⁷⁰

Kā jau iepriekš tika minēts, ar 2019.gada 6.jūnija likumu Krimināllikums papildināts ar ar 139.¹ pantu, nosakot atbildību par cilvēka audu un orgānu donora vai recipienta vervēšanu cilvēka audu vai orgānu izņemšanai vai implantācijai, panta otrajā daļā pastiprinot atbildību par šīm darbībām, ja tās izdarītas personu grupā vai mantkārīgā nolūkā, vai ja tās izdarījusi ārstniecības persona.

---

⁶⁸ Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse, Jurista vārds, 12.04.2005., Nr.13, 6.lpp.

⁶⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., 804.lpp

⁷⁰ Krastiņš U., 263.lpp.

Objekts, subjekts un subjektīvā puse gan KL 139.pantā, gan 139.¹ pantā sakrīt, tāpēc turpmāk analizēšu šā mazāk smagā nozieguma objektīvās izpausmes.

No objektīvās puses vervēšana, kas aptver arī vilināšanu, izpaužas kā aktīvas darbības, kas vērstas uz to, lai citā cilvēkā izraisītu tieksmi veikt konkrētas darbības. Vervēšanas paņēmieni var būt dažādi fiziskas un psihiskas iedarbības veidi, Piemēram, uzaicinājums, pierunāšana, draudi, uzpirkšana vai citāda veida ietekmēšana, lai panāktu, ka kāda persona vai vairākas personas piekristu būt par donoru nelikumīgai audu vai orgānu izņemšanai vai būt par nelikumīgi izņemto audu vai orgānu recipientu.⁷¹

Darbības, vervējot audu vai orgānu donoru vai recipientu, tiek veiktas ārpus nacionālās transplantācijas sistēmas, proti, pārkāpjot normatīvo aktu, kas reglamentē audu un orgānu ziedošanu, noteikumus. Nozieguma sastāvs ir formāls, un tas ir pabeigts ar vervēšanu veidojošo darbību izdarīšanu neatkarīgi no tā, vai orgānu vai audu izņemšana vai izmantošana ir notikusi vai nav notikusi.⁷² Ar vervēšanu saprot personas iesaistīšanu noziedzīgajā nodarījumā kā audu vai orgānu donoru vai recipientu, meklējot upuri dažādās vietās, uzrunājot to personīgi vai ar trešās personas starpniecību. Vervēšana izpaužas kā upura iepazīstināšana ar konkrētiem apstākļiem, iespējamo peļņu un citiem upuri ieinteresējošiem apstākļiem.

Noziegums ir tīšs, un to raksturo tiešs nodoms, jo vainīgais apzināti rīkojas – vervē audu vai orgānu donoru vai recipientu nelikumīgai audu vai orgānu izņemšanai vai izmantošanai.

Krimināllikuma 154.¹pants citastarpā paredz atbildību arī par cilvēku tirdzniecību. Likumdevējs skaidrojumu cilvēktirdzniecības jēdzienam devis 154.²pantā, skaidrojot, ka cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais. Tāpat likumdevējs ir paskaidrojis, ka ar ekspluatāciju ir jāsaprot personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana. Atkarībā no tā, kāda veida ekspluatācijai cilvēku tirdzniecības upuris ticis pakļauts un kāds ir bijis cilvēku tirdzniecības upura vecums,

---

⁷¹ Ibid., 805.lpp

⁷² Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., 805.lpp

var tikt apdraudētas arī citas personas intereses – veselība, dzimumbrīvība un dzimumneaizskaramība, tikumība, normāla fiziska un garīga attīstība.⁷³

Ievērojot minēto var secināt, ka persona tiks saukta pie kriminālatbildības pēc KL 154.¹panta par cilvēku tirdzniecību tādos gadījumos, kad personas savervēšana, pārvadāšana, nodošana, saņemšana, izmitināšana vai slēpšana būs saistīta ar vienu no šī panta pirmajā daļā minētajiem nosacījumiem – 1) darbības izdarītas, lietojot vardarbību vai draudus; 2) persona aizvesta ar viltu; 3) persona aizvesta, izmantojot tās atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli; 4) persona aizvesta, dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumu, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

Vardarbība izpaužas kā personas sasišana, sišana, piekaušana vai citādāka miesas bojājumu izdarīšana, bet draudi ir personas psihiska ietekmēšana, kas izpaužas kā vainīgā mutiski izteikta vai fiziski demonstrētā veidā izrādīta gatavība pielietot vardarbību, ja cietušais atteiksies pakļauties prasībām, kuras izvirza vainīgais.

Ar viltu krimināltiesībās saprot personas maldināšanu, apzināti tai sniedzot nepatiesas ziņas vai apzināti noklusējot kādu informāciju, kā rezultātā cietušais, nezinot patiesību, labprātīgi piekrīt piedāvājumam.

Cietušā atkarība no vainīgā var izpausties kā materiāla atkarība, kad cietušais atrodas pilnīgā vainīgā apgādībā vai saņem no tā būtisku materiālu palīdzību, tāpat tā var būt citāda veida atkarība, kas izriet no radniecības vai laulības, darba attiecībām u.c.

Persona atrodas ievainojamā stāvoklī, kad tiek izmantoti apstākļi, kad personai nav citas reālas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties vainīgajam. Bieži pamats šādam personas stāvoklim ir nabadzība, disfunkcionāla ģimene, fiziskas vai garīgas veselības problēmas, kā arī atkarība no alkoholiskām, narkotiskām vai psihotropām vielām.

Bezpalīdzības stāvokli esoša persona sava fiziskā vai psihiskā stāvokļa dēļ nevar saprast pret viņu vērsto darbību raksturu un nozīmi, kā rezultātā nevar pretoties vainīgajam.⁷⁴

Likumdevējs paredzējis, ka šādas darbības var tikt veiktas tikai pret pilngadīgu personu. Saskaņā ar KL 154.²pantu nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar kādu no iepriekš aplūkoto līdzekļu izmantošanu. Tāpat šajā pašā panta daļā likumdevējs paredzējis atbildību, ja darbības veiktas personu grupā, bet aplūkojamā panta trešajā daļā likumdevējs paredzējis kriminālatbildību par iepriekš skaidrotajām darbībām tajos gadījumos, kad darbības apdraudējušas cietušā dzīvību vai izraisījusi smagas sekas vai ja tā izdarīta ar sevišķu cietsirdību vai pret mazgadīgo, vai ja to izdarījusi organizēta grupa. Panta

⁷³ U.Krastiņš, V.Liholaja, 2018, 429.lpp.

⁷⁴ U.Krastiņš, V.Liholaja, 2018, 429.lpp.

otrajā un trešajā daļā minēto noziedzīgo nodarījumu likumdevējs kvalificē kā sevišķi smagu, bet pirmajā daļā kā smagu.

Ar terminu “nepilngadīgais” saprot personas no 14 līdz 18 gadu vecumam, bet mazgadīgais ir persona līdz 14 gadu vecumam.

Noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir nošķelts, un tas skaitās pabeigts ar brīdi, kad vainīgais izdarījis jebkādu no tiesību normā norādītajiem cilvēku tirdzniecības objektīvo pusi veidojošām darbībām.

Cilvēku tirdzniecība ir tīšs noziegums, kas tiek izdarīts ar tiešu nodomu, vainīgajam apzinoties savas darbības, kas veido cilvēku tirdzniecību, kaitīgumu un apzinātu to veikšanu.

Krimināllikuma 139¹.panta noziedzīgais nodarījums norobežojams no Krimināllikuma 154.¹pantā paredzētās cilvēku tirdzniecības, kas izdarīta cilvēka audu vai orgānu nelikumīgas izņemšanas nolūkā, kad personas vervēšana tiek izdarīta, lietojot vardarbību, draudus, izmantojot viltu, personas atkarību no vainīgā, tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli. Ja nav konstatējama personas atkarība no vainīgā, tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvoklis, netiek pielietota vardarbība vai tās draudi, nav izmantots viltus, donora vai recipient vervēšana nelikumīgai audu vai orgānu izņemšanai vai izmantošanai kvalificējama saskaņā ar Krimināllikuma 139¹.pantu.⁷⁵

Jau sākotnēji audu un orgānu transplantācija raisīja plašas diskusijas sabiedrībā par tās ētiskajiem apstākļiem. Tomēr tagad, kad medicīna ir attīstījies tik strauji, ka tajā jau var izmantot arvien vairāk no cilvēka organismā esošajām šūnām, lai iejauktos cilvēka reproduktīvajā sistēmā, diskusijas par audu un šūnu transplantāciju ir īpaši aktuālas. Šādu nozari, kas pēta ētiskas dabas jautājumus, kuri rodas, kad saskaras medicīna, zinātne un tiesības, sauc par bioētiku. Kā norāda krievu juriste N. Krilova, bioētika ir uzvedības noteikumu kopums, kas regulē attiecības starp pacientu un ārstu jauno bioloģijas un medicīnas sasniegumu sakarībā dažādās to sfērās: transplantoloģijā, tanatoloģijā, ģenētikā, reprodukcijā un citās. Turklāt šo normu darbības rezultātam ir jābūt cilvēku apsardzībai no dažu biomedicīniskas iedarbības formu “agresivitātes”. Citā savā nozīmē bioētika ir vērtējama kā zinātne par uzvedības noteikumiem, vispirms jau ārstam sakarā ar jaunajiem bioloģijas un medicīnas sasniegumiem.⁷⁶ Tātad var secināt, ka, lai arī zinātne strauji attīstās un parādās arvien jaunas iespējas risināt medicīniskas dabas jautājumus saistībā ar cilvēka dzīvību un veselību, tā tomēr ir ārsta atbildība noteikt robežu, kur iejaukšanās cilvēka veselības un dzīvības procesos vairs nav ētiska, kaut arī

---

⁷⁵ Likumprojekta sākotnējās ietekmes novērtējums (anotācija)

<http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/0B046EB8A012276EC225833E0037B320?OpenDocument> [aplūkots 15.04.2020.]

⁷⁶ Крылова, Н. Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006, с. 20.

zinātniski tas būtu iespējams. Bioētikai ir cieša saikne ar krimināltiesībām, jo tā ietver aizliegumus cilvēka tiesību un brīvību aizsardzības jomā.⁷⁷

Pēc Krimināllikuma spēkā stāšanās Latvijā pieņemti arī vairāki normatīvie akti, kas skar aplūkojamo jomu. Tā, piemēram, 2002.gada 31.janvārī pieņemts un 2020.gada 01.jūlijā stājies spēkā Seksuālās un reproduktīvās veselības likums⁷⁸, kura mērķis ir noteikt tiesiskās attiecības seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, lai aizsargātu nedzimušu dzīvību un jebkuras personas seksuālo un reproduktīvo veselību. Likums reglamentē medicīnisko apaugļošanu, tā 15.pantā nosakot ierobežojumus medicīniskajā apaugļošanā, 3.punktā aizliedzot iegūt embriju un augli zinātniskajiem pētījumiem un izmantot to kā audu un orgānu donoru.

Seksuālās un reproduktīvās veselības likums paredz personai tiesības ziedot savu spermu vai olšūnas (dzimumšūnas), kas vēlāk var tikt izmantota tādu personu mākslīgai apaugļošanai, kuras nevar ieņemt bērnu dabiskā ceļā. Ziedošanai jābūt brīvprātīgai un personai jāatbilst konkrētiem nosacījumiem, kas paredzēti likumā. Tāpat tiek noslēgts ziedošanas līgums starp personu un medicīnas iestādi, kas ir atbildīga par ziedošanas procedūru. Personai ir tiesības atsaukt piekrišanu savu dzimumšūnu izmantošanai jebkurā laikā pirms mākslīgās apaugļošanas procedūras uzsākšanas. Tādā gadījumā dzimumšūnas tiks izsnīcinātas.

Likumā ir noteikti zināmi ierobežojumi ziedoto dzimumšūnu izmantošanai. Viens no svarīgākajiem ir tas, ka tās nedrīkst izmantot komerciāliem mērķiem, tas ir, dzimumšūnas drīkst izmantot tikai mākslīgajai apaugļošanai, tās nedrīkst pārdot citām iestādēm vai personām, kā arī tās nedrīkst izmantot citiem mērķiem, piemēram, zinātniskiem eksperimentiem. Ja tiks konstatētas šādas aizliegtas darbības, tās var klasificēt kā cilvēka audu nelikumīgu izņemšanu, par ko ir paredzēta kriminālatbildība.

Komercedarījumi ar cilvēka orgāniem un audiem gan Latvijā, gan lielākajā daļā pasaules valstu ir aizliegti. Tomēr straujā zinātnes attīstība un zinātnieku veiksmīgie transplantācijas gadījumā ir radījuši ievērojamu pieprasījumu gan pēc cilvēku orgāniem, gan audiem un šūnām. Spēkā esošās tiesību normas ievērojami ierobežo un regulē transplantācijai iegūstamo un izmantojamo orgānu, audu un šūnu iegūšanu un izmantošanas kārtību, līdz ar to pastāvošais orgānu, audu un šūnu pieprasījums pārsniedz to piedāvājumu. Ievērojot lielo pieprasījumu, kuru piedāvājums nespēj apmierināt, ir personas, kuras nolemj rīkoties pretēji tiesību normās noteiktajai kārtībai, uzsākot cilvēka bioloģiskā materiāla tirdzniecības darbības, no tā gūstot ievērojamu peļņu.

Kā norādījis Eiropas Parlaments, tad orgānu un audu tirdzniecība ir cilvēku tirdzniecības paveids, līdz ar to — nopietns cilvēka pamattiesību, īpaši cilvēka cieņas un

⁷⁷ V.Liholaja Bioētika un krimināltiesības Latvijas Universitātes raksti. 2008, 740. sēj.: Juridiskā zinātne 10.lpp.

⁷⁸ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.27, 19.02.2002. [aplūkots 09.04.2020.]

fiziskās neaizskaramības, pārkāpums, kurš var graut iedzīvotāju ticību likumīgai orgānu transplantācijas sistēmai un kura dēļ arī turpmāk var būt vērojams brīvprātīgi ziedotu audu un orgānu trūkums.⁷⁹

Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu nosaka vispārīgu aizliegumu gūt finansiālu peļņu un izmantot cilvēka ķermeni vai tā daļas peļņas gūšanai, nosakot, ka cilvēka ķermenis vai tā daļas nedrīkst radīt finansiālu peļņu.⁸⁰

Normatīvie akti aizsargā katras personas ķermeņa neaizskaramību un tiesības brīvi pieņemt lēmumus attiecībā uz savu ķermeni, kā arī paredz, ka audus drīkst iegūt tikai brīvprātīgas ziedošanas ceļā. Galvenais mērķis, piemērojot peļņas gūšanas aizliegumu jeb komercdarījumu aizlieguma principu, ir nodrošināt cilvēka cieņas aizsardzību.

Audu iegūšanai tiesiski ir nostiprināts brīvas un altruistiskas ziedošanas pamats. Tas ir pamatots ar solidaritātes ideju, ar mērķi nepadarīt cilvēku par objektu, kā audu un orgānu avotu. Brīvas ziedošanas ideja ir nepieciešama, lai novērstu vismazāk aizsargāto personu ekspluatācijas risku.⁸¹ Komercdarījumi ar cilvēka audiem būs visas tās darbības, kas dos tiešu vai netiešu finansiālu labumu vai ieguvumu gan pašam audu donoram dzīves laikā, gan ikvienai trešajai personai.

Komercdarījuma aizliegums nosaka dažāda veida komerciāla rakstura darbību aizliegumu: audus nedrīkst nedz pirkt, nedz pārdot; audus nedrīkst mainīt pret lietām, kas var radīt kādu labumu to saņēmējam; audu izņemšana un nodošana izmantošanai nedrīkst radīt tādas priekšrocības, kas ir salīdzināmas ar finansiālu ieguvumu; aizliegts saņemt atlīdzību graudā; aizliegts iegūt statusa paaugstinājumu kā atlīdzību par audu iegūšanu.⁸²

Tomēr tā kā audu iegūšanas un izmantošanas procesā ir finansiāli izdevumi, starptautiski ir atzīts, ka ir pieļaujama noteikta finansiāla atlīdzības došana un saņemšana.

Papildu protokolā Konvencijai par cilvēktiesībām un biomedicīnu par cilvēka izcelsmes orgānu un audu pārstādīšanu 21.panta otrajā daļā noteikti trīs gadījumi, kad finansiāla ieguvuma aizliegums pieļauj maksājumus, kas nesatur finansiālas peļņas vai salīdzināma labuma gūšanu:

---

⁷⁹ Eiropas Parlaments, Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komiteja. Atzinuma projekts par orgānu ziedošanu un transplantāciju: politikas pasākumi ES līmenī http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pa/699/699997/699997lv.pdf [aplūkots 15.04.2020.]

⁸⁰ Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. Latvijas Vēstnesis, 29.03.1997., Nr. 85

⁸¹ Ethical aspects of Human tissue banking: Opinion of the European group on Ethics in Science and New Technologies to the European Commission http://ec.europa.eu/european_group_ethics/docs/avis11_en.pdf [aplūkots 15.04.2020.]

⁸² Olsena S. "Mirusā cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā" Promocijas darbs, Rīga, 2010 https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5061/17228-Solvita_Olsena_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y 63.lpp. [aplūkots 15.04.2020.]

1) kompensācija dzīvam donoram kā atlīdzinājums par zaudēto peļņu vai kādi citi tiesiski pamatoti izdevumi, kas ir cēloņsakarībā ar izņemšanu vai medicīniskajiem izmeklējumiem. „Noteiktu maksu donors var saņemt un tas netiek uzskatīts par finansiālas peļņas gūšanu šās normas ietvaros. Norma ietver piemērus par izdevumiem, kas var rasties ziedošanas laikā vai tās rezultātā. Šī norma neizdara izņēmumu attiecībā uz panta pirmajā daļā ietvertu principu, bet parāda piemērus kompensācijām, lai varētu izvairīties no finansiāliem zaudējumiem, kas citādi var rasties. Donoram var atlīdzināt zaudētos ieņēmumus un citas pamatotas izmaksas. 2) tiek atļauta pamatota samaksa par tiesiskiem medicīniskiem vai tehniskiem pakalpojumiem, kas ir saistīti ar transplantācijas veikšanu. Tie var ietvert audu un orgānu izņemšanas, transporta, konservācijas un uzglabāšanas izmaksas, kas var dot tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību. 3) kompensācijas, kas ir samaksātas dzīviem audu vai orgānu donoriem par pārmērīgu kaitējumu, kas cēlies no orgānu vai audu ziedošanas. Kā pārmērīgs kaitējums jāsaprot katrs kaitējums, kas nav normāls transplantācijas procesa iznākums.”⁸³

Ievērojot minēto, Latvijas tiesību aktos ir nepieciešams iestrādāt normas, kas regulētu maksājumu, kas nesatur finansiālas peļņas vai salīdzināma labuma gūšanu, definīciju, lai nodrošinātu atlīdzību par cilvēku audu iegūšanas procesā radītajiem zaudējumiem. Ir nepieciešams izstrādāt aprēķinu, kā var noteikt un kādi dati nepieciešami, lai varētu noteikt zaudējumu apmēru, kas ir radušies audu iegūšanas, apstrādes, uzglabāšanas un izmantošanas procesā.

Salīdzināšanai Lietuvas Cilvēka audu, šūnu un orgānu ziedošanas un transplantācijas likuma 11. panta otrajā daļā ir noteikta atlīdzība par pasākumiem, kas saistīti ar audu izvešanu, sagatavošanu un transportēšanu, nosakot, ka tos veselības aprūpes iestādes izdevumus, kas ir saistīti ar cilvēka audu, šūnu un orgānu izņemšanu, sagatavošanu un transportēšanu, atlīdzina no Veselības obligātās apdrošināšanas fonda budžeta vai no valsts budžeta, saskaņā ar tiesību aktos noteikto procedūru.⁸⁴ Tātad Lietuvas likumā atsevišķi tiek reglamentēta kārtība, kā atlīdzina izdevumus, ja audi tiek importēti vai eksportēti, tie tiek atlīdzināti saskaņā ar Veselības ministrijas noteiktu procedūru. Tātad Lietuvas likumā speciāli ir norādīts, ka pieļaujama ir tikai atlīdzība par konkrētām procesuālām darbībām – izņemšanu, sagatavošanu un transportēšanu. Lietuvā ir precizēts, ka atlīdzību drīkst izmaksāt par konkrētiem izdevumiem, tiek norādīts, kas

---

⁸³ Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin: Council of Europe: Explanatory Report. Strasbourg, 2002. January 24, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=186&CL=ENG>
Atsaucoties uz S.Olsenas promocijas darbu “Mirusā cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā” 72.lpp [aplūkots 15.04.2020.]

⁸⁴ Act regulating the donation of organs (Organ Donation Act) <http://www.healthlaw.nl/organdon.pdf> [aplūkots 15.04.2020.]

ir tiesīgs maksāt, kā arī likums paredz izdot tiesību aktus, kas reglamentē izdevumu atlīdzināšanas kārtību.⁸⁵

Igaunijas Likumā par rīcību ar šūnām, audiem un orgāniem un to transplantāciju ir noteikts, ka ir aizliegts gūt finansiālu peļņu, bet nav nevienā normā ietverta atļauja maksāt kādus izdevumus vai kompensācijas.⁸⁶

Neskatoties uz problēmas aktualitāti un likumā ietverto aizliegumu dzimumšūnas izmantot komerciāliem mērķiem, kas vērsts uz embrija un augļa aizsardzību pret nelikumīgām darbībām, kriminālatbildība par šā aizlieguma pārkāpumu Latvijā nav paredzēta, bet jautājums par fetālo un embrionālo audu izmantošanu vispār nav reglamentēts.

Francijas Kriminālkodeksa 5.grāmata 1994.gada 29.jūlijā tika papildināta ar jaunu sadaļu "Par noziedzīgiem nodarījumiem veselības aizsardzības jomā" ar speciālu nodaļu "Par noziedzīgiem nodarījumiem biomedicīnas ētikas jomā". Šīs nodaļas 3.apakšnodaļa veltīta cilvēka embrija aizsardzībai, nosakot, piemēram, atbildību par cilvēka embrija iegādāšanos par samaksu jebkādā veidā, starpniecisko pakalpojumu sniegšanu embrija iegūšanai šādā veidā, kā arī par embrija nodošanu trešajām personām par samaksu (KK 511-15.pants); par cilvēka embrija iegūšanu, pārkāpjot Likuma par veselības aizsardzību noteikumus (KK 511-16.pants); par cilvēka embrija radīšanu in vitro rūpnieciskos vai komerciālos nolūkos un to izmantošanu šādos nolūkos (KK 511-17.pants); par cilvēka embrija radīšanu in vitro izmantošanai zinātniskos pētījumos vai eksperimentos (KK 511-18.pants).⁸⁷

Francijas Kriminālkodeksa 511-19.pants nosaka atbildību par cilvēka embrija vai embrija cilmes šūnu izmantošanu, iepriekš nesaņemot rakstisku atļauju kā to nosaka Francijas Likums par veselības aizsardzību, vai neievērojot normatīvos aktus, kas noteikti atļaujā. KK 511-19-1.pants nosaka atbildību, ja pēc grūtniecības pārtraukšanas embrija audi vai šūnas nav iegūti, uzglabāti vai izmantoti atbilstoši Likumam par veselības aizsardzību. Kā nosaka minētais likums, embrija audus un šūnas var izmantot, lai noskaidrotu un izpētītu grūtniecības pārtraukšanas cēloņus. Paraugus zinātniskiem nolūkiem, kas nav paredzēti grūtniecības pārtraukšanas cēloņu izpētei, var izmantot tikai saskaņā ar protokoliem, kas pirms to ieviešanas nosūtīti Biomedicīnas aģentūrai. Aģentūra nosūta ministram, kas atbild par pētniecību, šo protokolu sarakstu, vajadzības gadījumā pievienojot atzinumu par tiem. Pēdējie var apturēt vai

---

⁸⁵ Olsena S. "Mirusa cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā" Promocijas darbs, Rīga, 2010, 74.lpp [aplūkots 15.04.2020.]

⁸⁶ Handling and Transplantation of Cells, Tissues and Organs Act <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022> [aplūkots 15.04.2020.]

⁸⁷ PENAL CODE <https://www.legal-tools.org/doc/418004/pdf/> [aplūkots 08.04.2020.]

aizliegt šo protokolu izpildi, ja nav pierādīta to zinātniskā nozīmība vai nepieciešamība veikt paraugus vai ja nav garantēta ētikas principu ievērošana.⁸⁸

2013.gada 16.jūlijā Francijas Nacionālā asambleja pieņēma grozījumus Likumā Nr.2011-814 Par bioētiku, kura mērķis ir atvieglot tādu pētījumu regulēšanu, kas saistīti ar cilvēka embrijiem un embrionālās cilmes šūnām. Lai gan franču pētnieki saka, ka maiņa ienesīs maz tūlītēju izmaiņu viņu ikdienas darbā, viņi cer, ka jaunais likums dos vairāk akadēmiskās brīvības un sadarbības. Izmaiņas faktiski atsauc Francijas valdības nostāju attiecībā uz cilvēka embriju un cilmes šūnu izpēti. Līdz šim spēkā esošie likumi būtībā aizliedza šādus pētījumus, ja vien zinātnieki nevarēja valdības regulatoriem parādīt, ka viņu eksperimentiem nav citu šūnu avotu un ka šie pētījumi var izraisīt ievērojamu medicīnisko progresu. Jaunais likums ļauj veikt pētījumu par cilvēka embrijiem un embrionālās cilmes šūnām, ja tas atbilst visiem četriem kritērijiem: 1) tam ir zinātniska nozīme; 2) to veic medicīniskiem mērķiem; 3) to nevar izdarīt, neizmantojot šos embrijus vai embrionālās cilmes šūnas; 4) tiek ievēroti ētikas principi. Kā arī procedūras iepriekš jādokumentē protokolā. Ar likumu gan noteikts, ka drīkst izmantot tikai tos embrijus, kuri iegūti apaugļošanas rezultātā in vitro un kuri vairs nav paredzēti vecākumiem.⁸⁹

Spānijas Kriminālkodeksa 161.pantā paredzēts sods personai, kura veikusi cilvēka olšūnas apaugļošanu ar mērķi, kas nav cilvēku reprodukcija. Savukārt Kriminālkodeksa 162.pantā noteikta atbildība par mākslīgas apaugļošanas veikšanu sievietes organismā bez sievietes piekrišanas.⁹⁰

Spānijas Biomedicīnas pētījumu Likums 14/2007 ļauj veikt cilvēku embriju pētījumus terapeitiskos un pētniecības nolūkos. Embriju radīšana speciāli pētniecībai ir aizliegta, drīkst izmantot embrijus no apaugļošanas in vitro, kuri ir atstāti rezervei. Šis likums attiecas uz embrijiem, kurus veido šūnu grupa, kas ir olšūnas progresīvas dalīšanas rezultāts no brīža, kad tā tiek apaugļota, līdz 14 dienām pēc apaugļošanas.⁹¹

Šis akts regulē arī cilmes šūnu izmēģinājumus un citus pētījumus, kuros iesaistīti cilvēki (izņemot klīniskos pētījumus), un viņu bioloģiskos paraugus, kā arī embriju, šūnu, audu un orgānu ziedošanu un izmantošanu.

---

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ New Law in France Loosens Restrictions on Human Embryo Research <https://www.sciencemag.org/news/2013/07/new-law-france-loosens-restrictions-human-embryo-research> [aplūkots 09.04.2020.]

⁹⁰ Spain Penal Code https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf [aplūkots 09.04.2020.].

⁹¹ Law 14/2007, of July 3, on biomedical research <https://translate.google.com/translate?hl=en&sl=es&u=https://www.boe.es/buscar/pdf/2007/BOE-A-2007-12945-consolidado.pdf&prev=search> [aplūkots 09.04.2020.]

Sākotnējais Spānijas Biomedicīnas pētījumu Likums 35/1988 aizliedza dzīvotspējīgu cilvēku embriju pētījumus, izņemot gadījumus, kad embrijam vajadzēja diagnosticēt, ārstēt vai novērst slimības. Tas tika grozīts ar Likumu 45/2003, ļaujot cilvēku embrijus, kuri iegūti apaugļošanā in vitro un piecus gadus glabāti kā rezerves embriji, ziedot pētniecībai. Ar grozījumiem un jaunāko Likumu 22/2006 tika atļauts cilvēku embriju pārpalikumus no apaugļošanas in vitro ziedot reproduktīviem nolūkiem konkrētam pētniecības projektam vai iznīcināt bez turpmākas izmantošanas, ja ir saņemta embriju īpašnieka informēta piekrišana.⁹²

Igaunijas Sodu kodeksa 131.pantā “Nepienācīga apiešanās ar embriju” paredzēta atbildība par cilvēka embrija radīšanu ekstrakorporāli, tas ir, ārpus mātes ķermeņa bez nolūka pārnest to dzemdē, vai ārpus iestādes, kurai uz to ir likumīgas tiesības, vai ja to izdarījusi persona, kurai uz to nav likumīgu tiesību, vai cilvēka embrija ekstrakorporālu glabāšanu nesasaldētā veidā virs likumā noteiktā laika, vai darījumu veikšanu ar cilvēka embriju privātā kārtā. Savukārt Sodu kodeksa 132.pantā “Nelikumīga surogātmāte” noteikta atbildība par svešas olšūnas vai no tās radīta cilvēka embrija pārstādīšanu sievietei, par kuru zināms, ka viņai ir nodoms pēc dzemdībām atteikties no bērna, kas attīstījies no embrija.⁹³

Ministru kabineta 2013.gada 22.oktobra noteikumi Nr. 1176 “Cilvēka audu un šūnu izmantošanas kārtība” nosaka kārtību, kādā audu un šūnu izmantošana tiek novērtēta, uzraudzīta un kontrolēta, kā arī kvalitātes un drošības standartus dzīva donora un miruša cilvēka audu un šūnu izmantošanai. Tāpat noteikumi paredz kārtību, kā iegūst, apstrādā, uzglabā un izplata dzimumšūnas, kā nodrošināt to izsekojamību, kā arī kvalitātes un drošības prasības dzimumšūnu ieguvei, apstrādei, uzglabāšanai, izplatīšanai un izsekojamībai.

Neskatoties uz aizliegumu izmantot dzimumšūnas komerciāliem mērķiem, atbildība par to normatīvajos aktos, tāpat kā par tirdzniecību ar cilvēka fetālajiem (embrionālajiem) audiem, nav paredzēta. Piemēram, Ukrainas Kriminālkodeksa 143.pants citastarpā paredz kriminālatbildību ne tikai par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu (pretēji transplantācijas noteiktajai kārtībai), bet arī par nelikumīgu cilvēku audu un orgānu tirdzniecību.⁹⁴

Kā jau iepriekš darbā tika minēts, Eiropas Savienība 2015.gada 25.martā pieņēma Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību. Kā norādīts gan pašā Konvencijas nosaukumā, gan tās 1.pantā Konvencija attiecas uz cilvēku orgānu tirdzniecību, līdz ar to var secināt, ka Eiropas Savienība nav noteikusi dalībvalstīm vienotus standartus audu un šūnu

---

⁹² Regulation of stem cell research in Spain

<https://www.eurostemcell.org/regulation-stem-cell-research-spain> [aplūkots 09.04.2020.]

⁹³ Estonia Penal code https://www.legislationline.org/download/id/8244/file/Estonia_CC_am2019_en.pdf [aplūkots 09.04.2020.]

⁹⁴ Уголовный кодекс Украины <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/openssl.pdf?docid=54eaf8024> [aplūkots 10.04.2020.]

nelikumīgai izmantošanai un atbildībai par to. Ievērojot minēto, Eiropas Savienības dalībvalstīm ir izvēles brīvība šādu normatīvo aktu izstrādē un pieņemšanā.

Tālāk darbā tiks aplūkots ārvalsts tiesiskais regulējums cilvēku audu un orgānu izņemšanas jomā, analizējot konkrētas valsts normatīvos aktus. Tiks vērtēts kopīgais un atšķirīgais ar Latviju un Eiropas Savienību.

3. ĀRVALSTS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij ir saistošas iepriekš aplūkotās konvencijas, kas nosaka cilvēktiesības un pamatbrīvības. Līdz ar to Latvijas normatīvajiem aktiem ir tām jāatbilst. Tas pats attiecas uz pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Latvijā spēkā esošās tiesību normas vienmēr sākotnēji tiek salīdzinātas ar kaimiņvalstīm - Lietuvu un Igauniju. Lai arī Latvijas, Lietuva un Igaunija ir tik līdzīgas, taču šo valstu likumos ir atšķirības, jo katra valsts vispārējos tiesību principus un cilvēktiesības pielāgojusi savai izpratnei. Tomēr arī Lietuva un Igaunija savos tiesību aktos ir paredzējušas atbildību par tādu cilvēku audu un orgānu izņemšanu, kas neatbilst tiesību aktos noteiktajai kārtībai.

3.1. Lietuva

Lielāko daļu galveno jēdzienu skaidrojumu, kas attiecas uz orgānu ziedošanu un transplantāciju, var atrast 1996.gada 19.novembra Lietuvas Republikas cilvēku audu, šūnu, orgānu ziedošanas un transplantācijas likumā.⁹⁵ Šis likums nosaka cilvēka audu, šūnu un orgānu ziedošanas un transplantācijas procesa noteikumus un kārtību. Kā norādīts likuma 1.pantā, tad tā mērķis ir nodrošināt un attīstīt cilvēka audu, šūnu un orgānu ziedošanas un transplantācijas procesa drošību un kvalitāti. Lietuvā, tāpat kā Latvijā, ir iespējama audu un orgānu izņemšana gan no dzīviem, gan mirušiem donoriem.

Lai cilvēks pēc nāves varētu kļūt par donoru, personai dzīves laikā jāpieņem lēmums par savu audu un orgānu ziedošanu, un šis lēmums jānoformē juridiski korekti, atbilstoši Cilvēka audu, šūnu, orgānu ziedošanas un transplantācijas likuma 4.pantam. Šis likums arī nosaka to subjektu loku, kuri var pieņemt lēmumu par mirušas personu audu un orgānu ziedošanu, ja pati mirusī persona šādu lēmumu nav paudusi, jo tas ir arī tuvinieku interesēs, ka mirušajam ir tiesības uz pašnoteikšanos un ķermeņa neaizskaramību, kā arī ir liela iespējamība, ka tieši tuvinieki vislabāk zina mirušās personas gribu. Likuma 5.panta trešajā daļā noteikta prioritārā secība, kādā tiek apjautāti mirušās personas tuvinieki, lai noskaidrotu par mirušās personas vēlmi ziedot savus audus un orgānus transplantācijai: laulātais, pilngadīgi bērni (arī adoptētie), vecāki (arī adoptētāji), brāļi un māsas. Ar vienas no šīm personām piekrišanu pietiek un no citiem mirušā radiniekiem piekrišana vairāk netiek lūgta. Ja starp kādām no šīm personām rodas domstarpības, paņem mirušā audus un orgānus un nodot tos transplantācijai saskaņā ar noteikto prioritātes kārtību ir aizliegts.

Kā noteikts likuma 5.pantā, ja mirušais nav paudis savu gribu attiecībā uz audu vai orgānu ziedošanu likumā noteiktajā kārtībā un ja viņam nav likumā noteiktie radinieki, lēmumu ziedot

---

⁹⁵ Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijose įstatymas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/asr> [aplūkots 16.04.2020.]

mirušā audus pieņem ārstu padome sešas stundas pēc šīs personas nāves fakta konstatēšanas. Ārstu padomi veido šīs personas veselības aprūpes iestādes medicīniskās ētikas komisijas pārstāvis, ārsts, kurš ārstēja mirušo personu, tās nodaļas vadītājs, kurā persona tika ārstēta, vai cits administrācijas pārstāvis. Tāpat likums nosaka, ka personām, kurām jebkādu iemeslu dēļ ir interese par mirušās personas audu vai orgānu pārstādīšanu, nav tiesību piedalīties lēmuma pieņemšanā par mirušā audu un orgānu ņemšanu un ziedošanu transplantācijai.

Tā kā audu un orgānu tirdzniecība Eiropas Savienībā ir aizliegta, arī Lietuva šajā likumā ir noteikusi, ka dzīvas vai mirušas personas audi, šūnas un orgāni nedrīkst būt komerciālu darījumu priekšmets. Tāpat ir aizliegts publicēt nepieciešamību pēc cilvēka audiem, šūnām, orgāniem vai to pieejamību finansiāla vai līdzīga labuma gūšanai.

Šobrīd spēkā esošais Lietuvas Republikas kriminālkodekss⁹⁶, kas aizstāja 1961.gada kriminālkodeksu, apstiprināts ar 2000.gada 26.septembra likumu, bet spēkā stājies no 2003.gada 1.janvāra. Ievērojot Eiropas krimināltiesību tradīciju, Lietuvas kriminālkodeksu veido divas daļas - Vispārīgā un Speciālā.

Ja Latvijas Krimināllikumā noziedzīgs nodarījums pret personu saistībā ar tās audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu ir ietverts vienā tiesību normā - gan dzīva, gan miruša cilvēka audu un orgānu nelikumīga izņemšana, tad Lietuvas kriminālkodeksā ir plašāks regulējums - atbildība par šādu pārkāpumu ir regulēta vairākās tiesību normās, kas palīdz labāk raksturot noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Tāpat Lietuvas kriminālkodekss paredz atbildību ne tikai par audu un orgānu izņemšanu, bet tāpat arī līdzvērtīgi nosaka atbildību par šūnu nelikumīgu izņemšanu. Tomēr Lietuvas kriminālkodekss atšķirībā no Latvijas Krimināllikuma neparedz atbildību par audu un orgānu izņemšanu no miruša cilvēka. Lai gan Lietuvas kriminālkodeksa 311.pants nodaļā par noziegumiem pret mirušām personām paredz atbildību par personas mirstīgo atlieku nelikumīgu paņemšanu, tomēr to nevar saistīt kopā ar noziedzīgu nodarījumu par audu, orgānu vai šūnu nelikumīgu izņemšanu.

Tāpat Lietuvas kriminālkodekss neparedz speciālo subjektu, kā tas ir Latvijas gadījumā.

Lietuvas kriminālkodeksa 103.pants nosaka atbildību par ar starptautiskajām humanitārajām tiesībām aizsargāto personu kropļošanu, spīdzināšanu vai citu necilvēcīgu izturēšanos pret viņiem. Šis nodarījums atrodas nodaļā, kas paredz noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus. Šis noziegums nosaka atbildību par orgānu vai audu izņemšanu transplantācijas mērķiem.

KK 129.pants, kas atrodas nodaļā, kas paredz noziegumus pret cilvēka dzīvību, nosaka atbildību par slepkavību ar mērķi iegūt upura orgānu, audus vai šūnas.

---

⁹⁶ REPUBLIC OF LITHUANIA CRIMINAL CODE [Lietuvas Republikas kriminālkodekss] Pieejams https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.366707/format/ISO_PDF/ [aplūkots 01.05.2019.]

Nodaļā par noziegumiem pret cilvēka veselību 135.panta otrajā daļā ir paredzēta atbildība par orgāna, audu vai šūnu izņemšanu, ja tas ir nodarījis cietušajam nopietnus ievainojumus vai slimību. Turpat 138.pantā ir paredzēta atbildība par šādu nodarījumu, ja tas ir nodarījis cietušajam vieglus miesas bojājumus.

Nodaļā par noziegumiem pret personas brīvību 147.pantā, kurā ir paredzēta atbildība par cilvēku tirdzniecību, ir noteikta atsevišķa soda sakcija, ja cilvēku tirdzniecība ir notikusi ar mērķi iegūt cietušā orgānu, audus vai šūnas.

Nodaļā par noziegumiem un pārkāpumiem pret bērnu un ģimeni 157.pantā ir paredzēta atbildība par bērna pirkšanu vai pārdošanu ar mērķi iegūt tā orgānu, audus vai šūnas.⁹⁷

3.2. Igaunija

Igaunijā šūnu, audu un orgānu transplantāciju reglamentē 2015.gada 29.janvārī pieņemtais Likums par šūnu, audu un orgānu iegādi, apstrādi un transplantāciju, kurš nosaka cilvēka izcelsmes šūnu, audu un orgānu ieguves, apstrādes un transplantācijas nosacījumus un organizēšanu, kā arī kārtību un atbildību par valsts uzraudzību.⁹⁸ Līdz šī likuma spēkā stāšanās dienai šo jomu Igaunijā regulēja Likums par rīcību ar šūnām, audiem un orgāniem un to transplantāciju. Nepieciešamību izstrādāt jaunu likumu noteica prasība saskaņot tiesību aktu ar Eiropas Savienības tiesību aktiem un vajadzība nodrošināt cilvēka izcelsmes audu, šūnu un orgānu ieguves, apstrādes un transplantācijas drošību.

Likums attiecas uz šūnu, audu un orgānu izņemšanu gan no dzīviem, gan mirušiem donoriem. Likums neattiecas uz embrija aizsardzību, jo to regulē 1997.gada 06.novembra Mākslīgās apaugļošanas un embriju aizsardzības likums.⁹⁹

Likuma par šūnu, audu un orgānu iegādi, apstrādi un transplantāciju 3.pagrāfs nosaka, ka šūnu, audu un orgānu ziedošana ir brīvprātīga, un atalgojuma un materiālo labumu piedāvāšana ir aizliegta, izņemot Mākslīgās apaugļošanas un embriju aizsardzības likuma paredzētajos gadījumos – saņemt kompensāciju par dzimumšūnu ziedošanu, kā arī veselības aprūpes pakalpojumus par apaugļošanu in vitro un embriju pārvietošanu un ar to saistītos medicīniskos izdevumus atlīdzina saskaņā ar Veselības apdrošināšanas likumā paredzētajiem nosacījumiem un kārtību.

Kā nosaka Likuma par šūnu, audu un orgānu iegādi, apstrādi un transplantāciju 11.pagrāfs, šūnas, audus vai orgānus var izņemt no dzīva donora, ja: 1) donors ir devis

---

⁹⁷ Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks J., Zalužinska L. Pētījums Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_kriminaltiesibas2.doc [aplūkots 28.04.2019.]

⁹⁸ Rakkude, kudede ja elundite hankimise, kaitlemise ja siirdamise seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/109032017002> [aplūkots 16.04.2020.]

⁹⁹ Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/12980297?leiaKehtiv> [aplūkots 16.04.2020.]

piekrišanu šūnu, audu vai orgānu izņemšanai; 2) donora medicīniskās pārbaudes apstiprina, ka risks dzīvībai vai veselībai, kas saistīts ar šūnu, audu vai orgānu noņemšanu, nepārsniedz risku, kas saistīts ar jebkuru citu tāda paša smaguma operāciju; 3) orgāna izņemšanas mērķis ir orgāna transplantācija terapeitiskiem nolūkiem personai, ar kuru donoram ir ģenētiska vai emocionāla saikne; 4) pirms orgāna izņemšanas donors ir saņēmis psiholoģiskas konsultācijas.

Likuma 15.paragrāfs nosaka nosacījumus šūnu, audu un orgānu izņemšanai no miruša donora – šūnas, audus vai orgānus var noņemt no miruša donora, ja: 1) personas nāves fakts ir noteikts likumā paredzētajā kārtībā; 2) mirušais donors ir paudis vēlmi ziedot šūnas, audus vai orgānus pēc nāves saskaņā ar likuma noteikumiem vai ja nav informācijas, ka mirušais būtu pret to. Šūnu, audu vai orgānu noņemšana nedrīkst kavēt vardarbīgi mirušas personas kriminālizmeklēšanu, kā arī personas vardarbīgas nāves gadījumā pasūtītājs šūnu, audu vai orgānu noņemšanu no mirušā saskaņo ar tiesu ekspertu. Pasūtītājam, kurš no mirušā donora ir izņēmis šūnas, audus vai orgānus, ir jā sagatavo ziņojums par šūnu, audu vai orgānu noņemšanu.

Igaunija savos tiesību aktos nosaka, ka persona var paust savu gribu ziedot šūnas, audus vai orgānus transplantācijai pēc nāves, apstiprinot to veselības informācijas sistēmā vai citā skaidri izteiktā veidā, tātad ir vairāki veidi, kā to izdarīt: 1) izmantojot veselības informācijas sistēmu, kurā pēc nāves ir iespējams izteikt vēlmi kļūt par šūnu, audu un orgānu donoru, kā arī izteikt savu atteikumu būt par šūnu, audu un orgānu donoru; 2) aizpildīt donora karti un nēsāties to sev līdzī vai izteikiet savu gribu citā rakstiskā veidā vai 3) pastāstiet par to saviem radniekiem vai citiem tuviniekiem.

Ja veselības informācijas sistēmā nav informācijas par mirušā gribu, kas izteikta viņa dzīves laikā, vai mirušais nav paudis nodomu pēc nāves ziedot transplantācijai šūnas, audus vai orgānus, līgumslēdzējas iestādes pienākums ir pārlicināties par personas gribu, vēršoties pie mirušā radniekiem vai citiem tuviniekiem šādā secībā: 1) mirušā laulātais vai faktiskais dzīvesbiedrs; 2) mirušās personas pilngadīgs bērns; 3) mirušās personas vecāks; 4) mirušā pilngadīgā māsa vai brālis; 5) mirušā vecvecāks; 6) emocionāli tuva persona, ja iepriekš uzskaitītās personas nav klāt vai nav pieejamas.

Tāpat likums nosaka, ka nedrīkst aizliegt šūnu, audu vai orgānu izņemšanu, ja mirušais dzīves laikā ir piekritis tam. Tāpat citas personas nedrīkst atļaut izņemt šūnas, audus vai orgānus no mirušā, ja tas savas dzīves laikā ir atteicies no šūnu, audu vai orgānu izņemšanas.

Likums nosaka, ka šūnu, audu un orgānu ieguvei un apstrādei ir nepieciešama darbības licence. Darbības licences šūnu, audu un orgānu ieguvei un apstrādei tiek reģistrētas Zāļu valsts aģentūras darbības licenču reģistrā.

Likumā tāpat ir paredzēta atbildību par noteikto prasību un noteikumu neievērošanu. 46.pagrāfā ir noteikts, ka par šūnu, audu vai orgānu ziedošanu, ja donors vai viņa likumīgais pārstāvis ir saņēmis materiālus labumus, soda ar naudas sodu līdz 300 soda vienībām. 47.pagrāfā noteikts, ka par šūnu, audu un orgānu ieguves un apstrādes prasību pārkāpšanu paredzēts naudas sodu līdz 300 soda vienībām, bet par to pašu darbību, ja to izdarījusi juridiska persona soda ar naudas sodu līdz 32 000 eiro. 48. paragrāfs paredz, ka par šūnu, audu un orgānu transplantācijas prasību pārkāpšanu persona ir sodāma ar naudas sodu līdz 300 soda vienībām, bet par to pašu darbību, ja to izdarījusi juridiska persona, soda ar naudas sodu līdz 32 000 eiro.

Likums rada arī iekšējus priekšnoteikumus, lai pievienotos starptautiskām orgānu apmaiņas organizācijām, kas savukārt dod Igaunijas iedzīvotājiem iespēju saņemt orgānu transplantāciju apgabalā, kur Igaunijai nav kapacitātes.

Tāpat likums paredz, ka Igaunijā tiek uzturēts gaidīšanas saraksts orgānu transplantācijai. Orgānus var pārstādīt gaidīšanas sarakstā reģistrētai personai, kas ir Igaunijas pilsonis, kas dzīvo Igaunijā, šeit dzīvojošam ārvalstniekam, kuram ir ilgtermiņa uzturēšanās atļauja, vai Eiropas Savienības pilsonim, kuram ir pastāvīgas uzturēšanās tiesības.

Orgānus var pārstādīt tikai reģionālajā slimnīcā, kurai ir apstrādes un darbības licence attiecīgā orgāna pārstādīšanai.

Igaunijas tiesiskais regulējums par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu ir tuvāks Latvijas regulējumam nekā Lietuvas, jo noziegumu sastāvi ir līdzīgi. Igaunijas Soda likums¹⁰⁰ paredz trīs nodarījumus, kuri saistīti ar audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu: nelikumīga orgānu vai audu izņemšana, personas piespiešana ziedot orgānus vai audus un nelikumīga orgānu vai audu izņemšana no līķa.

Sodu likumā tiek paredzēta kriminālatbildība par nelikumīgu orgānu vai audu izņemšanu gan no dzīva cilvēka, gan no miruša. Tomēr Igaunijā likumdevējs nodarījumu nav apvienojis vienā pantā, kā tas ir Latvijas gadījumā, bet ir nodalījis atsevišķos pantos. Igaunijas Soda likuma 150.pants nosaka, ka nelikumīga ir orgānu un audu izņemšana no miruša cilvēka ķermeņa transplantācijas nolūkā, ja to izdarījusi pienācīgi autorizēta persona un ja persona, no kuras tiek ņemti orgāni vai audi, savas dzīves laikā ir aizliegusi šādu izņemšanu. Izņemšana no līķa iekļauta nodaļā ar nosaukumu "Noziegumi pret mirušu personu." Šis pats noziedzīgais nodarījums pret dzīvu personu iekļauts nodaļā "Noziegumi pret brīvību" 139.pantā, kas nosaka, ka nelikumīga ir orgānu un audu izņemšana no dzīva cilvēka transplantācijas nolūkā ar atbilstošām tiesībām, kas izriet no likuma, ja personai, no kuras ir izņemti orgāni vai audi, nav paziņots par būtiskām iespējamām briesmām vai arī persona, kas izņem orgānus vai audus,

---

¹⁰⁰ Penal Code [Igaunijas Soda likums] Pieejams <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide> [aplūkots 04.05.0219.]

zināja, ka persona, no kuras izņem orgānus vai audus, saņems par to atlīdzību. Interesanti, ka Igaunijas likumdevējs ir paredzējis, ka šādu nodarījumu var izdarīt arī juridiska persona, un ir tai paredzējis atbildību.

Igaunijas Soda likumā 97.pantā nodaļā par Kara noziegumiem ir paredzēta atbildība par uzbrukumu civiliedzīvotājiem, tos piespiežot sniegt savus ogānus vai audus. 99.pants šajā pašā nodaļā paredz atbildību par šādu pašu nodarījumu pret ieslodzītu personu, 102.pants paredz atbildību pret aizsargātām personām kara zonā.

118.pants paredz, ka nopietns kaitējums veselībai ir orgāna darbības zudums vai darbības pārtraukšana. 133.pants nodaļā par noziegumiem pret brīvību paredz atbildību par cilvēku tirdzniecību. Lai arī pantā nav atsauces uz to, ka tas ir piemērojams arī gadījumos, kad vainīgajai personai ir bijis nolūks cietušo izmantot audu un orgānu izņemšanai, tomēr pants paredz sankcijas par cilvēku tirdzniecību, ja tā radījusi nopietnu kaitējumu veselībai. Iepriekš jau minētajā 118.pantā ir teikts, ka orgāna darbības zudums ir nopietns kaitējums veselībai, līdz ar to var secināt, ja personai izņemts orgāns, tai ir šī orgāna darbības zudums un līdz ar to arī nopietns kaitējums veselībai. Tomēr šajā gadījumā ir runa tikai par orgāna izņemšanu, ne audu.

Šīs pašas nodaļas 138.pants paredz atbildību par cietušā piespiešanu ziedot orgānus vai audus, ja tas noticis ierobežojot šīs personas brīvību, pielietojot vardarbību, viltu vai draudus, izmantojot personas atkarību no citas personas vai arī bezpalīdzības stāvokli. 140.pants paredz atbildību par pamudināšanu personai piekrist savu orgānu vai audu izņemšanai.

3.3. Vācija

Vācijā gandrīz 10 000 smagi slimu cilvēku gaida orgānu ziedojumus. 2018.gadā tika veiktas mazāk nekā 1000 orgānu transplantācijas, bet 2000 cilvēku no tiem, kas bija gaidīšanas sarakstā, nomira tā arī nesagaidījuši sev piemērotus donorus.

Saskaņā ar Vācijas Orgānu transplantācijas fonda datiem, orgānu donoru skaits 2017.gadā sasniedza visu laiku zemāko līmeni - 797. 2018.gadā bija vērojams uzlabojums – 955 donori, bet 2019.gadā to skaits atkal samazinājās.¹⁰¹

Orgānu un audu ziedošana un transplantācija Vācijā ir stingri reglamentēta ar likumu. Šie likumi nosaka, kā jādarbojas orgānu ziedošanas procesam, un reglamentē visu iesaistīto personu pienākumus un uzdevumus.

Cilvēka orgānu transplantāciju regulē Likums par orgānu un audu ziedošanu, izņemšanu un transplantāciju jeb Transplantācijas likums¹⁰², kas stājās spēkā 1997.gada 1.decembrī. Likums padara orgānu un audu ziedošanu, starpniecību un transplantāciju

¹⁰¹ Organ donation: Germany debates how to get people on the list <https://www.dw.com/en/organ-donation-germany-debates-how-to-get-people-on-the-list/a-49361641> [aplūkots 18.04.2020.]

¹⁰² Transplantationsgesetz <https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/TPG.pdf> [aplūkots 16.04.2020.]

caurspīdīgu, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu. Likums nosaka aizliegumus un regulē sodus par likuma pārkāpšanu.

Likums regulē pēc nāves vai dzīves laikā ziedoto orgānu ziedošanu, izņemšanu un ievietošanu. Tāpat tas nodrošina dažādus kontroles mehānismus, lai novērstu ļaunprātīgu orgānu izmantošanu, un rada juridisko drošību donoriem, saņēmējiem un visiem, kas iesaistīti orgānu izņemšanā. Tas nodrošina pārredzamību un vienlīdzīgas iespējas visiem orgānu saņēmējiem, jo izplatīšana stingri balstās uz vienotām valsts mēroga vadlīnijām. Vadlīnijas ir pieņēmusi Vācijas Ārstu asociācija, un tās tiek ieviestas pēc apstiprināšanas Federālajā veselības ministrijā (BMG). Kā noteikts likuma 1.pantā, tā mērķis ir veicināt vēlmi ziedot orgānus Vācijā. Tāpēc ikvienam iedzīvotājam vajadzētu dot iespēju dzīvē nopietni apsvērt vēlmi ziedot, un viņiem vajadzētu lūgt dokumentēt attiecīgo lēmumu. Lai katrs indivīds varētu pieņemt apzinātu un neatkarīgu lēmumu, šis likums paredz plašu iedzīvotāju izglītošanu par orgānu un audu ziedošanas iespējām.

Vadlīnijas regulāri tiek atjauninātas, lai ņemtu vērā jaunākos atklājumus medicīnas zinātnē. Starpnozaru komitejā ir eksperti no medicīnas, tiesību un filozofijas jomām, kā arī pacienti un orgānu donoru radnieki. Saskaņā ar noteikumiem Vācijas Ārstu biedrība ir izdevusi šādas vadlīnijas: pamatnostādnes smadzeņu nāves noteikšanai, vadlīnijas par gaidīšanas sarakstu administrēšanu un orgānu piešķiršanu, norādījumi par orgānu donoru medicīnisko novērtēšanu un donoru orgānu saglabāšanu un kvalitātes nodrošināšanas pasākumu pamatnostādnes. Papildus šīm vadlīnijām, kas ir juridiski saistošas visiem transplantācijas procesā iesaistītajiem dalībniekiem, Vācijas Ārstu biedrība ir publicējusi ieteikumus un atzinumus par orgānu transplantācijas jautājumiem.

2012.gada 1.novembrī stājās spēkā grozījumi, kas paredz, ka visiem veselības apdrošināšanas dalībniekiem, kas ir 16 gadus veci vai vecāki, tiks biežāk jautāts, vai viņi ir gatavi ziedot savus orgānus pēc nāves. Šo grozījumu atbalstītāji sagaida, ka palielināsies ziedoto orgānu skaits. Turklāt, piemērojot grozījumus, tika paplašināti un pastiprināti jau esošie kontroles mehānismi medicīnas centros un slimnīcās, kur notiek orgānu izņemšana un transplantācija. Pārbaudes iestāde ir neatkarīga testēšanas un uzraudzības komisija, kas atrodas Vācijas ārstu asociācijā. Klīnikām ir juridisks pienākums iesniegt komitejai dokumentus par pieņemtajiem lēmumiem par orgānu piešķiršanu un izsniegt nepieciešamo informāciju. Komitejai ir jāsniedz jebkura informācija par pārkāpumiem, kas saistīti ar Transplantācijas likumu, attiecīgo federālo zemju atbildīgajām iestādēm.

Kā nosaka Transplantācijas likuma 8. panta 1.punkts orgānu ziedošana no dzīva donora ir pieļaujama tikai tad, ja donors ir pilngadīgs un spējīgs dot piekrišanu, kā arī ir pienācīgi informēts un piekritis organa izņemšanai (apzināta piekrišana) un saskaņā ar medicīnisko

lēmumu tiek uzskatīts par piemērotu donoram. Turklāt ir jānodrošina, ka persona nav pakļauta nekādam paredzamam riskam, izņemot operācijas risku. Tā kā pašatjaunojošos orgānus vai audus var ziedot arī nezināmām personām, saskaņā ar likuma 8.panta 1.punkta 4.apakšpunktu neatjaunojošos orgānus (piemēram, nieres, aknu daļas) var ziedot tikai transplantācijas nolūkos pirmās vai otrās pakāpes radniekiem, laulātajiem, reģistrētiem dzīves partneriem, līgavainim/līgavai vai citām personām, ar kurām donoram acīmredzami ir ļoti ciešas personiskas attiecības. Tāpat likums nosaka, ka dzīvam donoram ir tiesības prasīt no orgāna saņēmēja veselības apdrošināšanu, piemēram, ārstēšanu, rehabilitāciju, ceļa izdevumu apmaksu, slimības naudu. Bez tam orgānu donoram ir prasība par algas samaksas kompensāciju, ja viņš transplantācijas dēļ nespēj strādāt.

Likums nosaka, ka mirušā dzīves laikā izteiktā gribai par orgānu ziedošanu vai aizliegumu tās orgānus ziedot ir absolūta prioritāte. Ja tas nav dokumentēts vai zināms, tuvinieki izlemj, balstoties uz mirušā domājamo gribu.

Tāpat likums stingri nosaka, ka izņemt orgānus no personas, kurai iestājusies smadzeņu nāve, var tikai tad, ja divi pieredzējuši ārsti iepriekš ir noteikuši orgānu donora smadzeņu nāvi. Lai to izdarītu, viņiem abiem ir jāpierāda pacienta smadzeņu nāve divos atsevišķos, neatkarīgos izmeklējumos. Šiem izmeklējumiem jāatbilst pašreizējiem zināšanām par medicīnas zinātņi, kuras noteiktas Vācijas Ārstu biedrības izdotajās vadlīnijās, kurās ir skaidri noteikts, kā jāveic šīs pārbaudes. Ārstiem rezultāti ir jādokumentē rakstiski. Viņi nedrīkst būt iesaistīti orgānu izņemšanā vai transplantācijā, kā arī nedrīkst par to sniegt informāciju.

Papildus sīki izstrādātajiem priekšnoteikumiem orgānu izņemšanai gan no mirušajiem, gan dzīvajiem donoriem, kas noteikti Transplantācijas likuma 38.nodaļā, likums nosaka dažus vispārīgus principus un procedūras. Tas nosaka orgānu ziedošanu kā kopīgu uzdevumu, ko veic dažādas iestādes. Tā sauktajiem transplantācijas komisāriem ir galvenā loma šajā procesā. Valsts obligāto veselības apdrošināšanas fondu asociācija (GKV-Spitzenverband), Vācijas ārstu asociācija (BÄK) un Vācijas slimnīcu federācija (DKG) saskaņā ar likuma 12.pantu kopīgi izveidojušas orgānu koordinācijas centru, kā arī aģentūru orgānu piešķiršanai. Piešķirto orgānu transplantāciju var veikt tikai pilnvarotas slimnīcas (tā sauktie transplantācijas centri), bet attiecīgos orgānus piešķir aģentūra. Tāpat likums arī paredz, ka transplantācijas centriem orgānu transplantācija ir jā sagaida gaidīšanas rindā. Tomēr ne visus pacientus, kuriem nepieciešams jauns orgāns, var iekļaut gaidīšanas sarakstā. Ja ar transplantāciju un nepieciešamo turpmāko ārstēšanu saistītie riski ir pārāk lieli un panākumu izredzes ir sliktas, transplantāciju neizskata par iespējamu. Ārstiem obligāti jāievēro Vācijas ārstu asociācijas vadlīnijas, turklāt viņiem jādokumentē gaidīšanas saraksta iekļaušanas / izslēgšanas iemesli un

attiecīgi jāinformē pacients. Saskaņā ar likumu, ziedotie orgāni jāpiešķir valsts līmenī saskaņā ar Vācijas ārstu asociācijas vadlīnijām par orgānu piešķiršanu.

Transplantācijas likums paredz noteikumus par noziedzīgiem nodarījumiem un pārkāpumiem. Orgānu tirdzniecība, tāpat kā tirgoto orgānu transplantācija, saskaņā ar likuma 17.pantu ir aizliegta, un ikvienu, kurš tirgo cilvēku audus vai orgānus, vai arī tos izņem un pārvieto, kā arī mudina kādu personu audus vai orgānus izņemt un nodot, var sodīt ar cietumsodu līdz pieciem gadiem. Tāpat likums paredz atbildību par šo darbību mēģinājumu.

Kopš 2016.gada 15.oktobra cilvēku tirdzniecību Vācijā regulē Kriminālkodeksa¹⁰³ 232.pants. Ar jauno regulu tika ieviesta Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 05.priļļa Direktīva 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI. Tiesību normas 1.punktā noteikts, ka cilvēku tirdzniecība ir konstatējama arī tad, ja vainīgais izmanto otru personu, lai no šīs personas nelikumīgi izņemtu orgānus. Kriminālkodeksa 232.panta 2.punkts attiecas uz īpašo veidu, kādā noziegums tiek veikts, izmantojot sarežģītākus līdzekļus nekā upura stāvokļa vai bezpalīdzības izmantošana, piemēram, izmantojot vardarbību vai upura nolaupīšanu. Kriminālkodeksa 232.panta 3.punkts attiecas uz atbildību pastipriņošiem apstākļiem, piemēram, cietušā vecumu līdz 18 gadu vecumam, nozieguma ietekmi uz cietušo vai nozieguma komerciālo un ar bandu saistīto darbību.

Cilvēku tirdzniecība kā noziedzīgs nodarījums, kas vērsts pret personas brīvību, ietver īpašu rīcību, specifisku darbību un personas izmantošanu konkrētam mērķim – lai izņemtu tās orgānus. Saskaņā ar Kriminālkodeksa 232.pantu tiks sodītas tikai vainīgās personas, tas ir, orgānu tirdzniecības organizētāji un veicēji – personas, kuras cietušos vervē, veicina noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, uzņem vai izmitina cietušo ar speku, draudiem vai viltu vai arī nolaupa vai sagrābj cietušos ar spēku, kā arī tiks sodītas personas, kuras pamudinās citas personas iepriekš uzskaitītās darbības veikt. Netiks sodīti cilvēku tirdzniecības upuri, tāpat kā ārsts, kurš nelikumīgi būs veicis orgāna izņemšanu.

Cilvēku tirdzniecība orgānu izņemšanas nolūkos neietver audu vai šūnu izņemšanu, kā tas redzams no tiesību normas formulējuma.

Par citiem likumā noteikto procedūru un noteikumu pārkāpumiem ir paredzēti naudas sodi. Piemēram, par nepilnīgu vai novēlu rīcību, dokumentu neprecīzu aizpildīšanu vai neaizpildīšanu vispār, ziņojumu nenosūtīšanu, orgānu izņemšanu vai transplantāciju veic neatbilstoši noteikumiem u.c. Naudas sods var sasniegt pat 30 tūkstošus eiro.

---

¹⁰³ Strafgesetzbuch <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> [aplūkots 17.04.2020.]

Ar 2012.gada grozījumiem tika noteiktas jaunas juridiskās prasības slimnīcām, kuras veic audu un orgānu izņemšanu. Tie noteic, ka katrā slimnīcā, kur notiek orgānu izņemšana, jābūt vismaz vienam transplantācijas komisāram.

Likums par orgānu un audu ziedošanu, izņemšanu un nodošanu regulē jautājumu par pieejamo orgānu pēc iespējas taisnīgāku sadalīšanu starp pārstādīšanas kandidātiem (taisnīgas sadales ētiskais princips). Kopumā ierobežoto donoru orgānu sadalei jābalstās uz skaidri definētām un ētiski pamatotām procedūrām un kritērijiem. Likums nosaka pamatnosacījumus orgānu izplatīšanai. Orgānu sadalīšanu veic neatkarīga institūcija - Eurotransplant Foundation, kas ir atbildīga par orgānu piešķiršanu astoņās Eiropas valstīs. Ārstniecības personām ir pienākums par visiem pacientiem, kas gaida transplantātu, un par visiem ziedotajiem orgāniem paziņot Eurotransplant. Pēc tam pieejamie orgāni tiek nogādāti saņēmējiem saskaņā ar atšķirīgu sadalījuma modeli.

2012.gadā Vācijā notika plaša kriminālizmeklēšana, pamatojoties uz aizdomām, ka Vācijas medicīnas iestādes manipulējušas ar donoru gaidīšanas sarakstiem. Bija aizdomas, ka ārsti, kuriem saskaņā ar Transplantācijas likumu ir jāreģistrē pacienti orgānu donoru gaidīšanas sarakstā, ir manipulējuši ar pacientu datiem – tika falsificēti slimības dati, piemēram, vienā klīnikā Minhenē, Vācijas dienvidos, ārsti tika apsūdzēti par "aktīvu manipulāciju" ar datiem pēc tam, kad izmeklētāji atklāja gadījumus, kad pacientu asins paraugi tika sajaukti ar urīnu, lai tie izrādītos šķidrāki nekā bija. Urīns asinīs ir norāde, ka iekšējie orgāni vairs nedarbojas pareizi. Divos citos gadījumos asins paraugi tika iesniegti no personas, kura pat klīnikā nekad nebija bijusi paciente. Tiek ziņots, ka ārsts Getingenē savā līgumā ir ierakstījis, ka viņš saņems prēmijas maksājumus par katru aknu, kuru viņam izdevās pārstādīt. Citos gadījumos tiek uzskatīts, ka ārsti ir izdarījuši spiedienu, lai palīdzētu paaugstināt to iestāžu prestižu, kurās viņi strādāja. Jo veiksmīgāka slimnīcu transplantācija tiek veikta, jo vairāk tiek paaugstināta tās reputācija un jo lielāks finansējums, iespējams, tiks saņemts.

Leipcigas universitātes klīnikā, kas ir jaunākā izmeklējamā slimnīca, ķirurgi tiek apsūdzēti par to, ka Vācijas vispārējā medicīnas padome ir bloķējusi izmeklēšanu pēc tam, kad tika apgalvots, ka viņi ir nepareizi maldinājuši pacientu piezīmes, tostarp ziņas par to, kurš ārstēja dialīzi. Dokumenti beidzot nāca gaismā šomēnes, domājams, atklājot līdzīgu datu manipulācijas modeli.

Medicīnas padome (Ärzttekammer) ir identificējusi vismaz 38 manipulācijas gadījumus Leipcigā, domājams, ka tie ir sagrozīti pieteikumi Eurotransplant - Eiropas orgānu transplantācijas centram, kas atrodas Leidenā, Nīderlandē, apgalvojot, ka pacientiem ar aknu slimībām asinis ir notīrītas. Tas uzlabo pacienta iespējas saņemt aknu donoru, jo pastāv liela iespēja, ka ne tikai aknas, bet arī viņu nieres sabojāsies. Kopš šo apgalvojumu atklāšanas

Eurotransplant ir pastiprinājusi pieteikšanās kārtību, pieprasot ārstiem sniegt sīkāku informāciju par pacientiem, piemēram, dialīzes ārstēšanas ierakstus, nevis tikai atzīmētu rūtiņu.¹⁰⁴

Pēc audu izņemšanas tie vispirms jāapstrādā, lai varētu tikt pārstādīti saņēmējam. To regulē Likums par cilvēka audu un šūnu kvalitāti un drošību jeb Audu likums¹⁰⁵. Audiem un orgāniem ir atšķirīgi noteikumi. Atšķirībā no orgāniem, pirms transplantācijas katrs auds tiek pakļauts vairākām apstrādes darbībām, jo pirms transplantācijas audu transplantāti tiek uzglabāti, savukārt orgāni tiek implantēti tūlīt pēc to izņemšanas no donora. Šis likums regulē visus apstrādes posmus – sākot no audu izņemšanas līdz sasniegtajam rezultātam. Tāpat tas ietver tīrīšanas un konservēšanas procesus. Visas šīs darbības pārrauga iestādes, kā rezultātā tiek izstrādātas visaptverošākas procesu definīcijas un kvalitātes vadības procedūras. Tas nodrošina augstu audu drošības un kvalitātes līmeni audu transplantāta saņēmējam. Transplantācijas akts ir tā sauktais rakstu likums. Tas nozīmē, ka ar to ievieš izmaiņas vairākos citos likumos. Audu likuma izmaiņas galvenokārt skar Transplantācijas likumu un Zāļu likumu.

3.4. Krievija

Mūsdienās orgānu transplantāciju Krievijā regulē divi normatīvie akti: likums “Par orgānu un (vai) cilvēka audu transplantāciju” un federālais likums “Par pilsoņu veselības aizsardzības pamatiem”.

Likums “Par orgānu un (vai) cilvēka audu transplantāciju”¹⁰⁶ Krievijā ir spēkā kopš 1992.gada 22.decembra. Kā norādīts likuma preambulā, šis likums nosaka orgānu un (vai) cilvēka audu transplantācijas nosacījumus un kārtību, pamatojoties uz mūsdienu zinātnes un medicīnas prakses sasniegumiem, kā arī ņemot vērā Pasaules Veselības organizācijas ieteikumus. Tāpat likumā ir norādīts, ka cilvēku orgānu un (vai) audu transplantācija jāveic, pamatojoties uz Krievijas Federācijas likumu un cilvēktiesībām, saskaņā ar humānajiem principiem, ko pasludinājusi starptautiskā sabiedrība, kā arī cilvēka interesēm jābūt pārākām pār sabiedrības interesēm vai zinātnei.

---

¹⁰⁴ Mass donor organ fraud shakes Germany <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/09/mass-donor-organ-fraud-germany> [aplūkots 16.04.2020.]

¹⁰⁵ Gewebegesetz https://www.organspende-info.de/fileadmin/Organspende/01_Informieren/06_Gesetze_und_Richtlinien/03_Gesetze_und_Richtlinien/Bundsgesetzblatt_2007_Gewebegesetz.pdf [aplūkots 16.04.2020.]

¹⁰⁶ ЗАКОН РФ ОТ 22.12.92 N 4180-I (РЕД. ОТ 29.11.2007) "О ТРАНСПЛАНТАЦИИ ОРГАНОВ И (ИЛИ) ТКАНЕЙ ЧЕЛОВЕКА" <https://zakonbase.ru/zakony/4180-1-ot-2007-11-29-o-transplantacii/> [aplūkots 17.04.2020.]

Likuma 2.pantā ir noteikts, ka tas neattiecas uz orgāniem, to daļām un audiem, kas saistīti ar cilvēka pavairošanu, ieskaitot reproduktīvos audus (olšūna, sperma, olnīcas, sēklinieki vai embriji), kā arī asinīm un asins komponentiem.

Likums attiecas uz orgānu un (vai) audu izņemšanu gan no dzīviem cilvēkiem, gan no mirušām personām.

Saskaņā ar likuma 11.pantu orgānu un (vai) audu izņemšanu no dzīva donora transplantācijai var veikt tikai recipienta veselības interesēs un ja nav iespējama orgānu un (vai) audu izņemšana no mirušas personas vai nav pieejama alternatīva ārstēšanas metode, kuras efektivitāte ir salīdzināma ar orgānu un (vai) audu transplantācijas efektivitāti.

Likums paredz, ka pirms orgānu vai audu izņemšanas no dzīva donora, tas ir jābrīdina par iespējamiem veselības sarežģījumiem saistību ar gaidāmo ķirurģisko iejaukšanos orgānu vai audu izņemšanai, kā arī donoram ir brīvi un apzināti jādod rakstiska piekrišana orgānu vai audu izņemšanai. Tāpat donoram jāveic vispārīga medicīniska pārbaude, kuras rezultātā ārstu – speciālistu konsīlijs sniedz atzinumu par orgānu vai audu izņemšanu transplantācijai no konkrētās personas, kā arī orgānu vai audu izņemšana ir iespējama tikai tad, ja donors ar recipientu ir ģenētiskās radniecīgās attiecībās. Izņēmums ir kaulu smadzeņu transplantācija.

Likuma 3.pants nosaka, ka orgānu vai audu izņemšanu transplantācijai neveic dzīvam donoram, kas jaunāks par 18 gadiem, izņemot kaulu smadzeņu transplantācijas gadījumus, vai donoram, kurš atzīts par rīcībnespējīgu, ja šī donora vecāki vai aizbildņi devuši tam piekrišanu. Lai arī šis pirmajā mirklī varētu šķist neētiski, ka vecāki vai aizbildņi var atļaut par donoru būt rīcībnespējīgam nepilngadīgajam, tomēr praksē to pieļauj, piemēram, gadījumos, kad no rīcībnespējīga nepilngadīgā nepieciešams orgāns vai auds brālim vai mātai. Tiek skaidrots, ka šādā gadījumā recipients varēs vēlāk parūpēties par savu rīcībnespējīgo radnieku. Tāpat orgānu vai audu izņemšana nav atļauta, ja ir noteikts, ka donors cieš no slimības, kas rada draudus recipienta dzīvībai un veselībai. Kā arī nav atļauts izņemt orgānus vai audus transplantācijai no personām, kuras ir likumīgi vai citā veidā atkarīgas no saņēmēja. Šis pats pants nosaka, ka jebkura dzīva donora piespiešana piekrist orgānu vai audu izņemšanai no viņa ir kriminālsodāma saskaņā ar Krievijas Federācijas tiesību aktiem.

Donoram, kurš ir piekritis savu orgānu vai audu pārstādīšanai, ir tiesības pieprasīt no veselības aprūpes iestādes pilnīgu informāciju par iespējamām viņa veselības komplikācijām saistībā ar gaidāmo ķirurģisko iejaukšanos orgānu vai audu izņemšanai, kā arī saņemt bezmaksas ārstēšanu, ieskaitot medikamentus, veselības aprūpes iestādē saistībā ar operāciju.

Likuma 10.pants nosaka orgānu vai audu izņemšanu no mirušas personas. Izņemšana tiek veikta ar veselības aprūpes iestādes galvenā ārsta atļauju. Gadījumos, kad liķim

nepieciešams veikt tiesu medicīnisko ekspertīzi, papildus ir jāsaņem atļauja no tiesu medicīnas eksperta, kā arī par to jāpaziņo prokuroram.

Orgānu vai audu izņemšana no līķa nav atļauta, ja veselības aprūpes iestāde izņemšanas brīdī ir informēta, ka persona dzīves laikā, viņa tuvākie radnieki vai likumīgais pārstāvis ir paziņojis, ka nepiekrīt orgānu vai audus izņemšanai pēc nāves transplantācijai.

Orgānus vai audus no līķa var izņemt transplantācija, ja ir neapstrīdami pierādījumi par personas nāves faktu, kas fiksēts ar ārstu – speciālistu konsīlija slēdzienu. Slēdziens par nāvi tiek sniegts, pamatojoties uz smadzeņu neatgriezenisku nāvi, kas noteikta saskaņā ar kārtību, ko apstiprinājusi federālā izpildinstitūcija, kura veic valsts politikas un tiesiskā regulējuma izstrādes funkcijas veselības un sociālās attīstības jomā.

Likums nosaka, ka arī recipientam jāsniedz rakstiska piekrišana orgānu vai audu transplantācijai. Šajā gadījumā recipients jābrīdina par iespējamām viņa veselības komplikācijām saistībā ar gaidāmo ķirurģisko iejaukšanos. Ja saņēmējs nav sasniedzis 18 gadus vecs vai atzīts par rīcībnespējīgu, transplantācija tiek veikta ar viņa vecāku vai likumīgā pārstāvja rakstisku piekrišanu. Orgānu vai audu transplantācija saņēmējam bez viņa piekrišanas vai bez viņa vecāku vai likumīgā pārstāvja piekrišanas tiek veikta izņēmuma gadījumos, tas ir, ja konkrētās operācijas neveikšana apdraud saņēmēja dzīvību, un iegūt šādu piekrišanu nav iespējams.

Visa ar transplantāciju saistīta informācija ir konfidenciāla. Likumdevējs ir noteicis, ka ārstiem un citiem veselības aprūpes iestādes darbiniekiem aizliegts izpaust informāciju par donoru un recipientu.

Veselības aprūpes iestādei, kurai atļauts veikt operācijas orgānu vai audu izņemšanai, ir aizliegts tos pārdot.

Ja tiek nodarīts kaitējums donora vai recipienta veselībai, pārkāpjot likumā “Par orgānu un (vai) cilvēka audu transplantāciju” paredzētos orgānu vai audu izņemšanas nosacījumus un kārtību vai transplantācijas nosacījumus un kārtību, veselības aprūpes iestāde ir atbildīga Krievijas Federācijas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Pašlaik Krievijā notiek apspriešana Veselības ministrijas izstrādātajam likumprojektam “Par cilvēku orgānu ziedošanu un transplantāciju”¹⁰⁷, kuram jāstājas spēkā 2021.gada 01.jūnijā. Ar jauno likumu tiks ieviesti statusi orgānu donoriem: 1) potenciālais donors, kurš būs jebkurš pacients, kuram tiks fiksēta nāve. Šajā brīdī tiks uzsākti pasākumi transplantācijai paredzēto orgānu saglabāšanai; 2) pieņemams donors būs pacients, kuram netiks atzītas medicīniska rakstura kontrindikācijas orgānu ziedošanai; 3) reāls donors būs persona, par kuru nav ziņu, ka

---

¹⁰⁷ Федеральный закон о донорстве органов человека и их трансплантации <https://regulation.gov.ru/projects#npa=98296> [aplūkots 18.04.2020.]

tā ir atteikusies no orgānu ziedošanas, kā arī trīs stundu laikā pēc informācijas saņemšanas par personas nāvi radinieki nebūs atteikuši orgānu izņemšanu no mirušās personas.

Saskaņā ar pašreizējiem tiesību aktiem Krievijā jau pastāv piekrišanas prezumpcija attiecībā uz donoru orgānu ziedošanu. Tomēr problēma ir tā, ka veselības aprūpes darbiniekiem vienkārši nav kur iegūt informāciju par to, ko pacients ir lēmis attiecībā uz savu orgānu pēcnāves ziedošanu vai arī darbinieki nav ieinteresēti noskaidrot piederīgo viedokli par orgānu vai audu izņemšanu. Tā, piemēram, 2014.gada decembra vidū Maskavas sabiedrība uzzināja par diviem tiesas procesiem par orgānu izņemšanu. Maskavas pilsētas slimnīcā Nr.81 ārsti tika turēti aizdomās par 41 gadus vecās Oļesjas Dobrovolskajas iekšējo orgānu nelikumīgu izņemšanu. Sieviete ar insultu tika nogādāta intensīvās terapijas nodaļā, kur ārsti veica ārkārtas operāciju, pēc kuras Oļesja nonāca komā. Radinieki izteica lūgumu apmeklēt sievieti intensīvās terapijas nodaļā, bet tas tika noraidīts. Pēc O.Dobrovolskajas smadzeņu nāves reģistrēšanas no viņas izņēma nieres, aizkuņģa dziedzeri un aknas. No radiniekiem piekrišana orgānu izņemšanai netika saņemta. Šis stāsts ir līdzīgs tam, kas notika ar 19 gadus veco Alīnu Sablinu. Pēc tam, kad meiteni notrieca automašīna, viņa smagā stāvoklī tika nogādāta Maskavas pilsētas klīniskajā slimnīcā. Pēc dažām dienām ārstējošais ārsts informēja meitenes vecākus, ka viņu meitas stāvoklis pasliktinās, bet vecākiem dota atļauja meitu apmeklēt. Par meitenes nāvi vecākiem tika paziņots tikai nākamajā dienā. Vēlāk, kad vecāki iepazinās ar krimināllietas materiāliem, kas tika ierosināti pret autovadītāju, kurš notrieca meiteni, māte atklāja dokumentus, no kuriem izrietēja, ka meitai tikusi izņemta sirds, nieres, daļa aortas, apakšējā vēna, virsnieru dziedzeri un labās plaušas apakšējās daivas gabals. Ne Alīna Sablina savas dzīves laikā, ne arī viņas ģimene pēc meitenes nāves nebija devusi piekrišanu šādai operācijai.¹⁰⁸

Ar jauno likumu plānots izveidot vienotu reģistru, kurā pilngadīgas personas varēs reģistrēt aizliegumu savu orgānu izņemšanu transplantācijai pēc tās nāves. Aizliegums tiks noformēts rakstveidā, un to apliecinās medicīnas iestādes vadītājs vai notārs. Aizliegumu varēs noformēt arī mutiski ārstējošam ārstam vai citam medicīnas iestādes darbiniekam, kurš piedalās personas medicīniskajā izmeklēšanā un ārstēšanā, piedaloties diviem lieciniekiem. Kā liecinieki nevar būt personas, kuras ir ieinteresētas orgānu izņemšanā. Piekļuve reģistram būs visiem ārstiem, kuri ir atbildīgi par transplantāciju.

Ja persona savas dzīves laikā nebūs paudusi iebildumus savu orgānu izņemšanai transplantācijai pēc nāves, medicīnas iestādes vadītājs ne vēlāk kā 1 stundu pēc protokola, kas nosaka personas nāves faktu, parakstīšanas personīgi par notikušo informē mutiski vai pa

---

¹⁰⁸ Что скрывают трансплантологи <https://versia.ru/chto-skryvayut-transplantologi> [aplūkots 18.04.2020.]

tālruni (ja telefona saruna tiek ierakstīta) mirušās personas laulāto, bet ja tāda nav, tad vienu no tuvākajiem radniekiem (bērni, vecāki, adoptētie, adoptētāji, brāļi, māsas, mazbērni, vecvecāki), kuri apmeklējuši mirušo personu vai uzturējušies medicīnas iestādē kopā ar viņu, vai arī minēti mirušās personas medicīniskajā dokumentācijā vai citos dokumentos. Laulātajam vai gadījumos, ja tāda nav, vienam no mirušā tuviem radniekiem, ir tiesības 3 stundu laikā pēc tam, kad medicīnas iestādes darbinieks viņam ir paziņojis par personas nāvi, rakstiski paziņot par mirušā dzīves laikā pausto aizliegumu orgānu izņemšanai transplantācijai. Ja personām nav informācija par mirušā izteiktajām vēlmēm, tās var rakstiski izteikt savu nepieņemšanu orgānu izņemšanai no mirušā. Šos aizliegumus izsaka rakstiski un tos apliecina medicīniskās iestādes vadītājs vai viņa pilnvarots darbinieks, un tie tiek ievadīti mirušās personas medicīniskajā dokumentācijā, kā arī informācija tiek nosūtīta reģistram.

Ja 3 stundu laikā tuvinieki nav izteikuši aizliegumu izņemt orgānus no mirušās personas vai ja 2 stundu laikā pēc protokola, kas nosaka personas nāves iestāšanās faktu, parakstīšanas nav iespējams informēt mirušās personas laulāto vai kādu no tuvākajiem radniekiem par personas nāvi, jo mirušās personas medicīniskajā dokumentācijā vai citos dokumentos trūkst informācija par laulāto vai radniekiem, ārstiem ir tiesības veikt orgānu izņemšanu.

Likumprojekts arī paredz izveidot donoru saņēmēju reģistru, kas nepārtrakti aktualizēsies. Tāpat paredzēts izveidot īpašu pārstādīto orgānu sarakstu, kurā būs redzama informācija par to, kuram pacientam konkrētie orgāni tika pārstādīti, kurā iestādē tas tika darīts un kāds ir transplantācijas rezultāts. Tas ir plānots ar mērķi racionāli sadalīt orgānu resursus. Piemēram, ja kādam pacientam steidzami nepieciešama sirds transplantācija, personas ārstējošais ārsts donoru reģistrā varēs redzēt, vai šis orgāns Krievijā ir pieejams.

Lai organizētu un veiktu darbības, kas saistītas ar cilvēku orgānu ziedošanu transplantācijai, medicīnas organizācijās, kas iesaistītas donoru orgānu izņemšanā, būs jāievieš amats ārsts - koordinators, kurš organizēs cilvēka orgānu ziedošanu. Šis darbinieks koordinēs pasākumus, kas saistīti ar cilvēka orgānu ziedošanu transplantācijai medicīnas iestādē, sadarbosies ar citiem darbiniekiem, kuri piedalās medicīniskās aktivitātēs, kas saistītas ar cilvēka orgānu ziedošanu transplantācijas vajadzībām, kā arī savlaicīgi ievadīs aktuālos datus par potenciālā orgānu donoru reģistrā.

Likumprojektā noteikts, ka ārsts, veicot darba pienākumus un organizējot cilvēka orgānu ziedošanu, nevar piedalīties tādas personas nāves fakta konstatēšanā, kura atzīta par iespējamo donoru, nevar piedalīties donora orgānu izņemšanā un transplantācijā, kā arī nevar pārstāvēt saņēmēju intereses.

Ar likumprojektu noteikts, ka jebkuras personas piespiešana atļaut no viņas izņemt orgānus transplantācijai ir saistīta ar kriminālatbildību saskaņā ar Krievijas Federācijas tiesību

aktiem. Tāpat norādīts, ka cilvēku donoru orgānu pirkšana un pārdošana ir saistīta ar kriminālatbildību saskaņā ar Krievijas Federācijas tiesību aktiem. Kā arī likumdevējs vēlas noteikt, ka par tādas informācijas neizpaušanu vai slēpšanu, kas, pamatojoties uz likumu, ir jāievada reģistrā, tiek piemērota disciplinārā un administratīvā atbildība saskaņā ar Krievijas Federācijas tiesību aktiem.

Orgānu un audu ziedošanu un transplantāciju regulē arī likums “Par Krievijas Federācijas pilsoņu veselības aizsardzības pamatiem”.¹⁰⁹ Likums atkārtoti nosaka tās pašas tiesību normas, kuras ir noteiktas likumā “Par orgānu un (vai) cilvēka audu transplantāciju”. Atkārtoti tiek noteikts, ka cilvēka orgānu un (vai) audu transplantāciju no dzīva donora vai mirušas personas var veikt tikai tad, ja citas ārstēšanas metodes nevar garantēt recipienta dzīvības vai viņa veselības atjaunošanu, kā arī tikai tad, ja donora veselībai netiks nodarīts būtisks kaitējums. Tāpat atkārtojas tiesību norma, ka, ja nav zināma pilngadīgas mirušas personas griba par tās orgānu izņemšanu transplantācijai, laulātais vai viens no tuvākajiem radniekiem var paziņot par aizliegumu izņemt orgānus transplantācijai no mirušas personas.

Krievijas Federācijas kriminālkodeksa aktuālajā redakcijā, kas stājas spēkā 2020.gada 10.aprīlī, 105.panta otrās daļas m) apakšpunkts paredz kriminālatbildību par slepkavību ar mērķi izmantot cietušā orgānus vai audus. Slepkavības subjekts var būt speciālais – medicīnas darbinieks, jo audu un orgānu izņemšanai slepkavības laikā vai uzreiz pēc tās ir vajadzīgas īpašas zināšanas, bet likumdevējs pieļauj, ka noziedzīgo nodarījumu var veikt arī citas personas, izmantojot speciālistu ieteikumus. No subjektīvās puses noziedzīgais nodarījums tiek izdarīts ar tiešu nodomu un īpašu mērķi – izmantot noslapkavotās personas audus vai orgānus. Noziegums skaitās pabeigts ar darbību uzsākšanas brīdi un nav svarīgi, vai vainīgajam izdevās sasniegt mērķi un orgānus vai audus izņemt.¹¹⁰

Iepriekš minētais noziedzīgais nodarījums atrodas Krievijas kriminālkodeksa VII iedaļas “Noziegumi pret personu” 16.nodaļā “Noziegumi pret dzīvību un veselību”.

Tāpat ir ar KK 111.panta otrās daļas g) apakšpunktu, kurš paredz atbildību par tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanu, ja tas veikts ar mērķi izmantot cietušā orgānus vai audus. Likumdevējs tāpat paredzējis īpaši kvalificētās pazīmes – darbības izdarījušas personu grupa, organizēta grupa vai darbības veiktas pret divām vai vairāk personām.

KK 120.pants, kurš atrodas vienā nodaļā ar iepriekš minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, nosaka, ka krimināla darbība ir piespēšana personu kļūt par donoru un izņemt

---

¹⁰⁹ Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации <https://dokipedia.ru/document/1720113> [aplūkots 18.04.2020.]

¹¹⁰ Уголовный кодекс Российской Федерации <http://ukodeksrf.ru/ch-2/rzd-7/gl-16/st-105-uk-rf> [aplūkots 18.04.2020.]

audus vai orgānus transplantācijai. Pirmajā daļā sods paredzēts par vardarbības pielietošanu vai draudiem pielietot to, bet otrajā daļā likumdevējs paredzējis atbildību par konkrētajām darbībām, ja cietušais ir bezpalīdzības stāvokli vai materiālā vai citā atkarībā no vainīgā. Vardarbība ir fiziska ietekme – sišana un citu miesas bojājumu nodarīšana, bet draudi jāsaprot kā fiziskas ietekmes izmantošanas draudi, slepkavības draudi u.c. Draudi par apkaunojošas informācijas izpaušanu, mantas iznīcināšanu vai bojāšanu u.c. nav attiecināmi uz šo pantu. Ja fiziskas ietekmes rezultātā cietušajam ir nodarīts nopietns veselības kaitējums, var veidoties noziedzīga nodarījuma kopība ar KK 111.pantu. Noziedzīgais nodarījums ir formāls, ir pabeigts ar vardarbības pielietošanas vai vardarbības pielietošanas draudu izteikšanas brīdi. Subjekts – jebkura pieskaitāma persona, kura sasniegusi 16 gadu vecumu. Subjektīvā puse ir tīšas darbības ar tiešu nodomu ar mērķi – piespiešana cietušo izņemt audus vai orgānus transplantācijai.

KK 127.1.pants atrodas nodaļā “Noziegumi pret bīvību, godu un cieņu” un paredz kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecību. Likumdevējs noteicis, ka ar cilvēku tirdzniecību jāsaprot personas pirkšana, pārdošana un citi darījumi, kas saistīti ar personu, kā arī šo personu vervēšana, transportēšana, nodošana, pieņēšana vai saņemšana. Likumdevējs šī paša panta otrajā daļā g) apakšpunktā noteicis, ka šīs darbības veiktas ar mērķi izņemt no personas audus vai orgānus. Trešajā daļā likumdevējs noteicis stingrāku sodu, ja veiktās darbības nodarījušas cietušajam smagus miesas bojājumus, citas nopietnas sekas vai nāvi, izdarītas vairāku cilvēku dzīvībai un veselībai bīstamā veidā vai darbības veikusi organizeta grupa.

Ievērojot minēto var secināt, ka Krievijā ir nepieciešami uzlabojumi likumā, kas nosaka kriminālatbildību par nelikumīgu audu un orgānu izņemšanu un transplantāciju, piemēram, nav noteikta atbildība ārstiem vai citiem medicīnas darbiniekiem, ja tie neievēro orgānu izņemšanas un transplantācijas kārtību vai kādas no darbībām tiek veiktas pretēji donora gribai. Labs piemērs šajā gadījumā ir Latvijas un Krimināllikuma 139.pants, kurš nosaka atbildību par nelikumīgu audu un orgānu izņemšanu, ar ko saprot izņemšanu, kas ir pretēja tiesību aktos nostiprinātajai kārtībai.

KOPSAVILKUMS

1. Sekmīga cilvēka audu un orgānu transplantācija notika 20.gadsimtā, kad strauji attīstījās medicīna un līdz ar to arī transplantācijas zinātne un tehnoloģijas. Transplantācija attīstījās tik ātri un plaši, ka sabiedrība saskārās ar nepieciešamību šo jautājumu regulēt ar normatīvajiem aktiem, lai aizsargātu dzīva cilvēka tiesības uz savu veselību un jau miruša cilvēka izvēles tiesības uz sava ķermeņa audu un orgānu izmantošanu transplantācijai vai zinātniskiem mērķiem, kuras izteiktas viņam vēl dzīvam esot.
2. Ievērojot cilvēka audu un orgānu, kurus var izmantot transplantācijai, ierobežoto skaitu, šie audi un orgāni tiek ne tikai nelikumīgi izņemti no mirušiem cilvēkiem, bet arī no dzīviem, kā arī notiek personu nolaupīšana ar mērķi iegūt audus un/vai orgānus. Lai izbeigtu nelikumīgu audu un orgānu izņemšanu, nepieciešams lielāks ziedoto audu un orgānu skaits. To var panākt, informējot sabiedrību par ziedošanas iespējām, transplantācijas nozīmi, kā arī sakārtojot sistēmu, kā gan donori, gan recipienti tiek uzskaitīti.
3. Jebkura audu un orgānu izņemšana notiek, stingri ievērojot izteikto piekrišanu vai aizliegumu, un šo audu un orgānu atlase, nosūtīšana un izmantošana kā komercdarījums ir aizliegta. Ziedošana ir brīvprātīga un notiek bez atlīdzības donoram, līdz ar to donoram par audiem un šūnām ir aizliegts saņemt atlīdzību. Galvenais mērķis, piemērojot peļņas gūšanas aizliegumu jeb komercdarījumu aizlieguma principu, ir nodrošināt cilvēka cieņas aizsardzību. Vērā ņemama un apsvēršanas vērta ir Igaunijas pieredze, kur likumā ir paredzēta atbildība par šūnu, audu vai orgānu ziedošanu, ja donors vai viņa likumīgais pārstāvis ir saņēmis materiālus labumus.
4. Latvijas tiesību aktos ir nepieciešams iestrādāt normas, kas regulētu maksājumu, kas nesatur finansiālas peļņas vai salīdzināma labuma gūšanu, definīciju, lai nodrošinātu atlīdzību par cilvēku audu iegūšanas procesā radītajiem zaudējumiem, kas ir radušies audu iegūšanas, apstrādes, uzglabāšanas un izmantošanas laikā. Tā būtu atlīdzība par pasākumiem, kas saistīti ar audu izvešanu, sagatavošanu un transportēšanu, nosakot, ka tos veselības aprūpes iestādes izdevumus, kas ir saistīti ar cilvēka audu, šūnu un orgānu izņemšanu, sagatavošanu un transportēšanu, kā tas ir noteikts Lietuvas Cilvēka audu, šūnu un orgānu ziedošanas un transplantācijas likumā. Pozitīvs piemērs, kuru likumdevējam arī ieteiktu ņemt vērā, ir Vācija, kur likums nosaka, ka dzīvam donoram ir tiesības prasīt no orgāna saņēmēja veselības apdrošināšanu, piemēram, ārstēšanu, rehabilitāciju, ceļa izdevumu apmaksu, slimības naudu. Bez tam orgānu donoram ir prasība par algas samaksas kompensāciju, ja viņš transplantācijas dēļ nespēj strādāt. Tāpat vērā ņemama arī Krievija, kuras tiesību aktos noteikts, ka donoram, kurš ir piekritis savu orgānu vai audu pārstādīšanai, ir tiesības saņemt

bezmaksas ārstēšanu veselības aprūpes iestādē saistībā ar operāciju, ieskaitot bezmaksas medikamentus.

5. Embriju cilmes šūnu izmantošana pētniecībā daudzās valstīs ir aizliegta, pamatojoties uz ētiskiem apstākļiem, jo šūnas tiek iegūtas no medicīniski veiktiem abortiem un no embrijiem, kuri palikuši neizmantoti pēc mākslīgās apaugļošanas procedūras. Tomēr nevar noliegt šādu pētījumu pienesumu sabiedrībai, jo, piemēram, 1954.gada Nobela prēmija medicīnā tika piešķirta par poliomiēlīta vakcīnu, kas tika izstrādāta no augļa nieru šūnām. Tāpat augļa šūnas tika plaši izmantotas masalu vakcīnas ražošanā, kā arī daudzās jaunākās vējbaku, hepatīta, masalu, cūciņu, poliomiēlīta, trakumsērgas, masaliņu vakcīnās. Latvijā likums aizliedz iegūt embriju un augli zinātniskajiem pētījumiem un izmantot to kā audu un orgānu donoru.

Ja Latvijas vēlas veicināt attīstību zinātnē, piedāvāju likumdevējam veikt grozījumus šajā tiesību normā, nosakot, ka ārpusdzemdes apaugļošanas procedūras laikā neizmantotos embrijus var ziedot zinātniskajiem pētījumiem. Pašlaik saskaņā ar Latvijas tiesībām šie embriji ir medicīniski atkritumi.

6. Sākotnēji likumdevējs paredzēja kopīgu normu par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu gan no dzīvas, gan no mirušas personas, tomēr 2012.gada 27.decembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Krimināllikumā", kas izteica 139.pantu jaunā redakcijā, nodalot atsevišķi kriminālatbildību par audu un orgānu izņemšanu no dzīva vai miruša cilvēka, kas arī ir pareizi, jo sekas abos gadījumos ir atšķirīgas.
7. Grozījumi likumā "Par mirušā cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā" un Krimināllikumā ir ievērojams solis uz priekšu audu un orgānu izņemšanas regulējumā, kas nodrošinās Latvijas tiesību aktu atbilstību Eiropas Savienības tiesību aktiem, kā arī palīdzēs tiesību normu piemērotājiem saprast, kā rīkoties konkrētās situācijās. Kā redzams no iepriekš darbā aplūkotajām Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietām pret Latviju, Latvijas tiesību aktos šie grozījumi bija fundamentāli nepieciešami, jo šie akti pietiekami skaidri nenoteica medicīnas darbinieku pienākumus.
8. Ar 2019.gada 06.jūnija likuma grozījumiem likumdevējs paplašināja Krimināllikuma 139.panta tvērumu, nosakot atbildību ne tikai par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu, bet arī par nelikumīgu to izmantošanu, ar to saprotot to implantāciju, kā arī nelikumīgi izņemtu orgānu sagatavošanu, saglabāšanu, glabāšanu, pārvadāšanu, nodošanu, saņemšanu, importēšanu un eksportēšanu.
9. Iepriekšējais Krimināllikuma 139.panta regulējums par vienīgo audu un orgānu izņemšanas nolūku paredzēja to izmantošanu tikai medicīnā. Ar grozījumiem Krimināllikuma 139.pants

paredz atbildību par audu un orgānu nelikumīgu izņemšanu medicīniskiem vai jebkādiem citiem mērķiem.

10. Lai pilnveidotu krimināltiesisko regulējumu, likumdevējs papildināja Krimināllikumu ar 139.¹ pantu, kas paredz atbildību par donora vai recipienta vervēšanu cilvēka audu vai orgānu nelikumīgai izņemšanai vai transplantēšanai, nosakot bargāku atbildību par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā vai ja tās izdarītas personu grupā, vai ja tās izdarījusi ārstniecības persona. Šādu grozījumu nepieciešamību rosināja Eiropas Padomes pieņemtā Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību.
11. Krimināllikuma 139.panta dispozīcija pēc savas konstrukcijas ir blanketa – tajā nav norādītas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Krimināllikums neizskaidro, kuri cilvēku audu un orgānu izņemšanas gadījumi ir nelikumīgi. Lai iestātos atbildība saskaņā ar Krimināllikuma 139.pantu, tiesību normas piemērotājam ir jāvadās no normatīvā akta, kurā ir noteikta cilvēku audu un orgānu izņemšanas kārtība un to tālākā izmantošana. Šī ir pareiza likumdevēja rīcība, jo vienā likumā nav iespējams paredzēt atbildību par visiem tik plašas jomas noteikumu pārkāpumiem.
12. Latvijas normatīvajos aktos ir noteikts, ja veselības informācijas sistēmā nav ziņu par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, ārstniecības iestādei ir pienākums noskaidrot informāciju par mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves, vēršoties pie klātesošā tuvākā piederīgā (laulātā, vecākiem, pilngadīgā bērna, brāļa, māsas vai veselības informācijas sistēmā norādītās mirušā cilvēka kontaktpersonas). Ja neviens no tuvākajiem piederīgajiem nav klātesošs, ārstniecības iestāde, sadarbojoties ar valsts un pašvaldību iestādēm un izmantojot valsts informācijas sistēmas, pēc iespējas noskaidro, vēršoties pie tuvākajiem piederīgajiem, mirušā cilvēka dzīves laikā izteikto gribu aizliegt vai atļaut izmantot savu ķermeni, audus un orgānus pēc nāves.

Tā kā likumdevējs nav paredzējis konkrētu kārtību, kā ārstniecības iestādei jāiegūst ziņas no veselības informācijas sistēmas un kādā kārtībā jānoskaidro informācija no mirušā piederīgajiem, kā arī konkretizēts laiks, cik ilgā laikā ārstniecības iestādei tas jāizdara un kāda ir kārtība, ja ārstniecības iestādei neizdodas noskaidrot nepieciešamo informāciju no mirušā piederīgajiem, piedāvāju Latvijai ņemt vērā Lietuvas un Igaunijas pozitīvo piemēru un noteikt mirušā tuvinieku apjautāšanas prioritātes secību, jo ir svarīgi vēršties pie tuvinieka, kurš tiešām varētu zināt patieso mirušā gribu, nevis izpildīt šo pienākumu tikai jautāšanas pēc, kā arī ņemt vērā Krievijas pieredzi un noteikt konkrētu termiņu šo darbību veikšanai.

13. Pacientu tiesību likuma 10.panta ceturrtā daļa nosaka, ka informāciju par mirušu pacientu bez viņa dzīves laikā dotas atļaujas, neievērojot noteikto aizliegumu, var izpaust divos gadījumos: ja informācijas sniegšana var ietekmēt pacienta laulātā, pilngadīgu un rīcībspējīgu bērnu, vecāku, brāļa vai māšas, vecvecāku, mazbērnu dzīvību vai veselību vai atvieglot veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu minētajām personām vai ja informācija ir saistīta ar pacienta nāves cēloni vai ārstniecību laikā pirms viņa nāves. Analizējot šīs normas, jāsecina, ka tās neparedz izpaust ziņas par personas vēlmi pēc nāves ziedot savu ķermeni un audus. Piedāvāju likumdevējam veikt izmaiņas tiesību normā, paredzot, ka arī mirušas personas gribas noskaidrošanai var izpaust informāciju par mirušo pacientu.
14. Latvijai būtu ņemama vērā Vācijas pieredze un jānosaka, kurām personām donors var ziedot neatjaunojošos orgānus (piemēram, nieres, aknu daļas). Vācija ir noteikusi, ka šos orgānus var ziedot transplantācijas nolūkos tikai pirmās vai otrās pakāpes radniekiem, laulātajiem, reģistrētiem dzīves partneriem, līgavainim/līgavai vai citām personām, ar kurām donoram acīmredzami ir ļoti ciešas personiskas attiecības.
15. Kopumā ierobežoto donoru orgānu sadale Vācijā balstās uz skaidri definētām un ētiski pamatotām procedūrām un kritērijiem. Likums nosaka pamatnosacījumus orgānu izplatīšanai. Ievērojot lielo pieprasījumu pēc audiem un orgāniem un ierobežoto donoru skaitu, ir ļoti svarīgi arī Latvijā pieņemt kritērijus un vadlīnijas audu un orgānu transplantācijai, kā arī izveidot caurspīdīgu donoru, orgānu un recipientu reģistru, lai pilnībā izslēgtu sabiedrības šaubas par netaisnīgu audu un orgānu sadali starp recipientiem.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. 1903.gada 22.marta Sodū likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 3.izdevums. Rīga: [b.i.], 1930.
2. Atzinuma projekts par orgānu ziedošanu un transplantāciju: politikas pasākumi ES līmenī. Eiropas Parlaments, Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komiteja. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pa/699/699997/699997lv.pdf
3. Ārstniecībā izmantojamo medicīnisko tehnoloģiju datu bāze <https://www.zva.gov.lv/zvais/mtdb/17-dzemdniecibas-un-ginekologijas-mediciniskie-pakalpojumi-un-medici-niskas-apauglosanas-pakalpojumi/310-pielikumi-izverstie-mediciniskas-tehnologijas-metodes-apraksti-un-citi-materiali/in-vitro-apauglosanas-ivf-cela-iegutu-embriju-biologiska-materiala-sagatavosana-preimplantācijas-genētiskai-di>
4. Blūma M., Reigase A. Latvijas PSR kriminālkodekss un tā attīstība. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitātes Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972.
5. ECT janvārī pasludinājusi vairākus spriedumus lietās pret Latviju. Jurista vārds, 2015, Nr.3.
6. Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010, Nr.21
7. Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse, Jurista vārds, 12.04.2005., Nr.13, 6.lpp.
8. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018.
9. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
10. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019.
11. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
12. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
13. Latvija ratificē Eiropas Padomes Konvenciju par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību <https://www.cilvektiesibas.info/raksti/latvija-ratifice-eiropas-padomes-konvenciju-par-cinu-pret-cilveku-organu-tirdzniecibu>

14. Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība; vaina; krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019.
15. Lietu apkopojums <https://caselaw.findlaw.com/wa-supreme-court/1289125.html>
16. Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks J., Zalužinska L. Pētījums Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_kriminaltiesibas2.doc
17. Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. 2008, 740.sēj. Juridiskā zinātne
18. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija., Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
19. Likumprojekta sākotnējās ietekmes novērtējums (anotācija) <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/0B046EB8A012276EC225833E0037B320?OpenDocument>
20. Olsena S. “Mirusā cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā” Promocijas darbs. Rīga, 2010 https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5061/17228-Solvita_Olsena_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y
21. Sodu likums. Ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940.g. 17.jūnijam. Rīga: Tieslietu ģenerāldirekcija, 1942.
22. Ethical aspects of Human tissue banking: Opinion of the European group on Ethics in Science and New Technologies to the European Commission http://ec.europa.eu/european_group_ethics/docs/avis11_en.pdf
23. Explainer: What you should know about fetal tissue donation <https://erlc.com/resource-library/articles/explainer-what-you-should-know-about-fetal-tissue-donation>
24. Fetal Tissue Collection from Spontaneous Abortions: A Report from a Single Centre <https://www.karger.com/Article/Abstract/263932>
25. Hurst Hannum, The universal declaration of human rights in National and International Law, 145.lpp., <https://cdn2.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/13/2014/04/16-Hannum.pdf>
26. Mass donor organ fraud shakes Germany <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/09/mass-donor-organ-fraud-germany>
27. Myths and Misconceptions About Stem Cell Research <https://www.cirm.ca.gov/patients/myths-and-misconceptions-about-stem-cell-research>

28. New Law in France Loosens Restrictions on Human Embryo Research
<https://www.sciencemag.org/news/2013/07/new-law-france-loosens-restrictions-human-embryo-research>
29. Organ donation: Germany debates how to get people on the list
<https://www.dw.com/en/organ-donation-germany-debates-how-to-get-people-on-the-list/a-49361641>
30. Regulation of stem cell research in Bulgaria <https://www.eurostemcell.org/regulation-stem-cell-research-bulgaria>
31. Regulation of stem cell research in Spain <https://www.eurostemcell.org/regulation-stem-cell-research-spain>
32. Saviour embryos? Preimplantation genetic diagnosis as a therapeutic technology, *Reproductive BioMedicine Online* (2010) 20, 667– 674.
[https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483\(09\)00292-2/pdf](https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483(09)00292-2/pdf)
33. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12980297?leiaKehtiv>
34. Rakkude, kudede ja elundite hankimise, käitlemise ja siirdamise seadus
<https://www.riigiteataja.ee/akt/109032017002>
35. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/asr>
36. Крылова, Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006.
37. Миненко Г.М., Миненко М.Д. Корысть. Криминологические и уголовно - правовые проблемы. Теория и практика уголовного права и уголовного процесса. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
38. Что скрывают трансплантологи <https://versia.ru/chto-skryvayut-transplantologi>

Normatīvie akti

1. ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Latvijas Vēstnesis, 2003.gada 23.aprīlī, Nr. 61
2. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144 (858/859), 13.06.1997.
3. Eiropas Savienības Pamattiesību harta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>
4. Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. Latvijas Vēstnesis, Nr.205 (4191), 30.12.2009.

5. Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 2002.gada 24.janvāra papildprotokols par cilvēka izcelsmes orgānu un audu transplantāciju
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/195.htm>
6. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. Latvijas Vēstnesis, 29.03.1997., Nr. 85
7. Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību. Latvijas Vēstnesis, Nr.36 (6375), 20.02.2019.
8. Ārstniecības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.167/168, 01.07.1997.
9. Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā: LV likums. Latvijas Vēstnesis. Nr. 154, 05.10.1995. (šobrīd zaudējis spēku).
10. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Vēstnesis, 202, 27.12.2012.
11. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Vēstnesis, 123, 19.06.2019.
12. Grozījumi likumā “Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā Latvijas Vēstnesis, Nr.108 (6447), 30.05.2019.
13. Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200, 08.07.1998.
14. Likums „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993.
15. Pacientu tiesību likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2009., Nr. 205
16. Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.27, 19.02.2002.
17. Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr. 215 “Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta jonstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai” Latvijas vēstnesis, 59 (3635), 11.04.2007.
18. Ministru kabineta 2013.gada 22.oktobra noteikumi Nr.1176 “Cilvēka audu un šūnu izmantošanas kārtība” Latvijas Vēstnesis, Nr.220 (5026), 11.11.2013.
19. Ministru kabineta 2013.gada 29.janvāra noteikumi Nr.70 “Noteikumi par cilvēka orgānu izmantošanu medicīnā, kā arī cilvēka orgānu un miruša cilvēka ķermeņa izmantošanu medicīnas studijām” Latvijas vēstnesis, Nr.2 (4838), 14.02.2013.
20. Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin: Council of Europe: Explanatory Report. Strasbourg, 2002. January 24,
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=186&CL=ENG>
21. Act regulating the donation of organs (Organ Donation Act)
<http://www.healthlaw.nl/organdon.pdf>

22. Handling and Transplantation of Cells, Tissues and Organs Act
<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>
23. Law 14/2007, of July 3, on biomedical research
<https://translate.google.com/translate?hl=en&sl=es&u=https://www.boe.es/buscar/pdf/2007/BOE-A-2007-12945-consolidado.pdf&prev=search>
24. Penal Code [Igaunijas Sodulikums]
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>
25. PENAL CODE [Francijas Kriminālkodekss] <https://www.legal-tools.org/doc/418004/pdf/>
26. REPUBLIC OF LITHUANIA CRIMINAL CODE [Lietuvos Respublikos kriminālkodekss]
https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.366707/format/ISO_PDF/
27. Spain Penal Code
https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf
28. Embryonenschutzgesetz <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>
29. Fortpflanzungsmedizingesetz
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003046>
30. Gewebegesetz https://www.organspende-info.de/fileadmin/Organspende/01_Informieren/06_Gesetze_und_Richtlinien/03_Gesetze_und_Richtlinien/Bundesgesetzblatt_2007_Gewebegesetz.pdf
31. Strafgesetzbuch <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
32. Transplantationsgesetz <https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/TPG.pdf>
33. Уголовный кодекс Российской Федерации <http://ukodeksrf.ru/ch-2/rzd-7/gl-16/st-105-uk-rf>
34. Уголовный кодекс РСФСР
http://istmat.info/files/uploads/49552/ugolovnyy_kodeks_rsfsr_-_1950.pdf
35. Уголовный кодекс Украины
<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?docid=54eaf8024>
36. Федеральный закон о донорстве органов человека и их трансплантации
<https://regulation.gov.ru/projects#npa=98296>
37. Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации <https://dokipedia.ru/document/1720113>
38. Закон РФ от 22.12.92 n 4180-i (ред. от 29.11.2007) "О трансплантации органов и (или) тканей человека" <https://zakonbase.ru/zakony/4180-1-ot-2007-11-29-o-transplantacii/>

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu arhīvs. <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumu-arhivs/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pantiem?list=2344&etclaw=true&page=9>
2. Beleno et al v. Texas Department of State Health Services et al Sep 17, 2009 <https://casetext.com/case/beleno-v-lakey>
3. Case of Elberte v. Latvia
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\"CASE%20OF%20ELBERTE%20v.%20LATVIA\""\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-150234"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
4. Case of Petrova v. Latvia
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\"CASE%20OF%20PETROVA%20v.%20LATVIA\""\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-144997"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
5. Deniss and others v. United Kingdom <http://echr.ketse.com/doc/76573.01-en-20020702/>
6. Panullo v. France <https://strasbourgobservers.com/2011/10/06/the-right-to-bury-one%E2%80%99s-relatives/>
7. Znamenskaya v. Russia <http://ip-centre.ru/assets/files/cases/CASE-OF-ZNAMENSKAYA-v.-RUSSIA.pdf>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “Cilvēku audu un orgānu nelikumīgas izņemšanas regulējums” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Dina Ausekle

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.
Darba vadītājs: Dr.iur., prof. Valentija Liholaja

Recenzents/s:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 2020. gada __.____.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

Vērtējums _____

Komisijas sekretārs/e: _____